

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE OLAĞANÜSTÜ HALLERDE KURULAN
KÖY KORUCULUK SİSTEMİ VE UMUMİ
MÜFETTİŞLİKLER

Özge AYDIN

Danışman
Prof. Dr. Türkmen TÖRELİ

İZMİR-2022

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Tezsiz Yüksek Lisans projesi olarak sunduğum ‘‘Türkiye’de Olağanüstü Hallerde Kurulan Köy Koruculuk Sistemi ve Umumi Müfettişlikler’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/12/2021

Özge AYDIN

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Türkiye’de Olağanüstü Hallerde Kurulan
Köy Koruculuk Sistemi ve Umumi Müfettişlikler
Özge AYDIN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Tarih Programı

1980 askeri darbesinden sonra PKK terör örgütü silahlı eylemlerine başlayınca Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan halk terörle karşı karşıya kalmıştır. PKK ile mücadelede Türkiye Cumhuriyeti Kürt aşiretlerden faydalanmak üzere, 1985 yılında Köy Koruculuk Sistemi’ni oluşturmuştur. Devlet görevlisi olan korucuların silahlandırılmasıyla kurulan bu sistemde amaç; PKK terör örgütü ile mücadelede bölgeyi çok iyi bilen Kürtlerden maksimum düzeyde istihbarat alma ve güvenlik sağlamaktır. Osmanlı döneminde kurulan Hamidiye Alaylarının Cumhuriyet dönemine bir yansıması olarak görülen Koruculuk Sistemi ile Kürtlerin devlete olan sadakatleri sağlanmaya çalışılmıştır.

1925 yılında Doğu Anadolu Bölgesinde çıkan ayaklanmalar neticesinde başlayan sıkıyönetimin 1927’de son bulmasıyla gündeme gelen Umumi Müfettişlikler Türkiye’de varlığını fiilen 25 yıl sürdürmüştür. Bu 25 yıl içerisinde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde gerekli görülen bölgelerde 5 adet Umumi Müfettişlik kurulmuştur. Osmanlı döneminin siyasi ve idari zihniyetinin Cumhuriyet dönemine bir yansıması olarak görülen Umumi Müfettişlikler ile asayiş sorununun giderilmesi amaçlanmış ve devletin taşradaki otoritesi sağlamlaştırılmıştır.

Bu çalışmada, yapılan literatür taramaları ışığında Köy Koruculuk Sistemi ve Umumi Müfettişlikler’in kuruluş amaçları, sağladığı yararlar ve

olumsuz etkiler neticesinde iki kurumun benzer ve farklı yönleri anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kürtler, Koruculuk Sistemi, Hamidiye Alayları, PKK, Umumi Müfettişlikler

ABSTRACT

Master's Thesis

**Village Guard System and General Inspectorates Established in state of
Emergency Periods of Turkey**

Özge AYDIN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

After the 1980 military coup, when the PKK terrorist organization started its armed actions, the people living in the Eastern and Southeastern regions faced terrorism. The Republic of Turkey established the Village Guard System in 1985 to benefit the Kurdish tribes in the fight against the PKK. In this system, which was established by arming the guards who are state officials, the aim is; In the fight against the PKK terrorist organization, it is to obtain maximum intelligence and security from the Kurds, who know the region very well. With the Village Guard System, which was seen as a reflection of the Hamidiye Regiments established in the Ottoman period, to the Republican period, the loyalty of the Kurds to the state was tried to be ensured.

The General Inspectorships, which came to the agenda with the end of the martial law, which started in 1925 as a result of the uprisings in the Eastern Anatolia Region, continued its existence in Turkey for 25 years. During these 25 years, 5 General Inspectorates were established in the regions deemed necessary within the borders of the Republic of Turkey. With the General Inspectorates, which is seen as a reflection of the political and administrative mentality of the Ottoman period to the Republican period, it was aimed to eliminate the public order problem and the authority of the state in the provinces was strengthened.

In this study, in the light of the literature review, the aims of the Village Guard System and the General Inspectorates, the benefits and negative effects of the two institutions were tried to be explained.

Keywords: Kurds, Village Guard System, Hamidiye Regiments, PKK, General Inspectorates

TÜRKİYE'DE OLAĞANÜSTÜ HALLERDE KURULAN KÖY KORUCULUK SİSTEMİ VE UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OLAĞANÜSTÜ HAL VE KÖY KORUCULUK SİSTEMİ

1.1. OLAĞANÜSTÜ HAL	3
1.1.1 Olağanüstü Hal Genel Tanım	3
1.2. KÖY KORUCULUĞU	6
1.2.1 Köy Koruculuk Sistemi	6
1.2.2. Sistemin Yasal Dayanakları	8
1.2.3. Sistemin Sağladığı Faydalar	9
1.3. GEÇİCİ KÖY KORUCULARI	12
1.3.1. Geçici Köy Korucuların Görevleri	12
1.3.2. Korucu Olma Nedenleri	13
1.3.3. Korucu Olmak için Aranılan Şartlar	17
1.3.4. Korucu-Aşiret İlişkisi	18
1.4. KÖY KORUCULARI VE KÜRT SORUNU	20
1.4.1. Köy Korucularının Kürt Sorununa Bakış Açısı	21

İKİNCİ BÖLÜM
KÖY KORUCULARI- PKK TERÖR ÖRGÜTÜ VE DEVLET

2.1. KÖY KORUCULARI VE PKK TERÖR ÖRGÜTÜ	25
2.1.1. Korucuların PKK Terör Örgütüne Bakış Açısı	26
2.1.2. PKK Terör Örgütü Açısından Köy Koruculuğu	30
2.2. KORUCULUK VE DEVLET	32
2.2.1. Köy Korucularının Devlete Karşı Bakış Açısı	33
2.2.2. Korucuların Yarattığı Sorunlar ve Karıştıkları Suçlar	36
2.3. OSMANLI DÖNEMİ HAMİDİYE ALAYLARI	38
2.3.1. Hamidiye Alayları ile Köy Koruculuk Sisteminin Benzer ve Farklı Yönleri	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER

3.1. OSMANLI DÖNEMİ UMUMİ MÜFETTİŞLİKLERİ	43
3.2. TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU'NDA UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER	47
3.3. CUMHURİYET DÖNEMİ UMUMİ MÜFETTİŞLİKLERİ	50
3.3.1. Umumi Müfettişliklerin Kuruluşu	50
3.3.2. Umumi Müfettişliklerin Görev ve Yetkileri	54
3.3.3. Umumi Müfettişliklerin Çalışmaları ve Sağladığı Faydalar	58
3.3.4. Umumi Müfettişliklerin Kaldırılması	60
3.4. UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME	61
SONUÇ	68
KAYNAKÇA	73

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İllere Göre Bazı Korucu Olan Aşiretler	s. 19
Tablo 2: Korucuların PKK Hakkındaki Görüşlerinin Can Kaybı Yaşama Durumlarına Göre Dağılımları	s. 27
Tablo 3: Köy Korucularının Devlete Yönelik Algıları 1	s. 33
Tablo 4: Köy Korucularının Devlete Yönelik Algıları 2	s. 34

KISALTMALAR

ANAP	Anavatan Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
GKK	Geçici Köy Koruculuğu
JGK	Jandarma Genel Komutanlığı
OHAL	Olağanüstü Hal
PKK	Partîya Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi)
SHP	Sosyal Halkçı Partisi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası

GİRİŞ

Tarih boyunca dünyanın hangi coğrafyasında olursa olsun terörle mücadele eden tüm devletler yerel unsurlardan destek almadan başarıya ulaşamamışlardır. Devletler, bu süreçlerde paramiliter silahlı birliklere başvurmuşlardır. Bu yönetime başvuran devletler, mevcut düzen tehlikeye girdiği zaman sivil vatandaşları silahlandırma yöntemine başvurur. Türkiye’de bu yöntemin adı Köy Koruculuk sistemidir. Tezin birinci bölümünde bu sistemin kuruluş nedeni ve sağladığı faydalar detaylıca anlatılmıştır. Köy Koruculuğu, Umumi Müfettişlikler ve Hamidiye Alayları gibi sistemlere Türkiye’de genellikle olağanüstü hal durumlarında başvurulmuştur. Tez, Köy Koruculuk Sistemi ve Umumi Müfettişlikler gibi iki önemli kuruluşun benzer ve farklı yönleri üzerinden yola çıkarak hazırlanmıştır. İki sistemin de ortaya çıkış sebepleri, kuruluş amaçları, görevleri ve sağladığı faydalar anlatılmış, ülkede oluşturulan iç güvenlik mekanizmasına karşı etkin rolleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde olağanüstü hal kavramı genel hatlarıyla açıklanmış, olağanüstü hal durumunun ülkede ne gibi getiri ve götürüleri olduğuna detaylıca değinilmiştir.

1984 yılında Güneydoğu Anadolu bölgesinde PKK terör örgütünün zalimce gerçekleştirilen ilk terör eylemi ile mevcut düzen tehlikeye girmiş ve köy koruculuğu sistemi 1 yıl sonra geçici köy koruculuğu ismi ile gündeme gelmiştir. Geçici köy koruculuğu ile Osmanlı döneminde Abdülhamit zamanında kurulan Hamidiye Alayları arasında benzerlik olduğunu savunan sosyolojik çalışmalar da mevcuttur. Hamidiye Alayları ve Köy Koruculuk Sistemi kendi tarihsel süreçlerinde yerel ve paramiliter yapı oluşturan örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tezin ikinci bölümünde bu konuya detaylıca değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Umumi Müfettişlikler konusu ele alınmıştır. Osmanlı’da 19. Yüzyılda batı karşısında geri kalmışlığın giderilmesi ve devlet gelirlerinin daha da artırılması için bazı köklü değişiklikler elzemdi. Bu değişikliklerden biri de Osmanlı devletinden Türkiye Cumhuriyetine miras olarak kalan Umumi Müfettişliklerdir. Tezin üçüncü bölümünde Umumi Müfettişliklerin kuruluşu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Umumi Müfettişlikler, görev ve yetkileri, çalışmaları ve ne gibi faydalar sağladığı gibi konular ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise köy koruculuk sistemi ve umumi müfettişlikler hakkında genel bir değerlendirmeye gidilmiş, benzer ve ayrı yönleri ortaya konulmuştur. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak literatür çalışması ve belge analizine başvurulmuştur. Konu ile ilgili yayınlar, kitaplar, yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada; Türkiye’de olağanüstü hal durumlarında ihtiyaç duyulan bazı yerel yapılanmalar olarak köy koruculuk sistemi, hamidiye alayları ve umumi müfettişlikler incelenip değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OLAĞANÜSTÜ HAL VE KÖY KORUCULUK SİSTEMİ

1.1. OLAĞANÜSTÜ HAL

1.1.1 Olağanüstü Hal Genel Tanım

Sosyal bir varlık olan insanoğlunun sahip olduğu hak ve özgürlükler yasalarla korunmaktadır. Bu, normal toplum düzeninin bir gereğidir ve hukukun gerektirdiği ölçütte uygulanabilir. Fakat bazı fevkalade hallerde (savaş, isyan, ayaklanma, afet, ekonomik bunalım...vb.) uygulanan bu hukuk düzeni yetersiz kalabilmekte ve sorunların üstesinden gelememektedir. Bu durumda kanunla korunan bu hak ve hürriyetler bir süreliğine kısıtlanmak zorunda kalır. Böyle bir durumda devlet istisnai bir yönetim biçimine başvurmak zorunda kalır. Bu istisnai yönetim biçimi “Olağanüstü Hal (OHAL) olarak nitelendirilir. Bülent Daver, hukuki olağanüstü hâl rejimini, “anayasanın öngördüğü ölçüler içerisinde, kanunla düzenlenmiş kurallara uygun olarak, idareye seri hareket imkânı veren ve hürriyetlerin bir süre kısıtlanmasını veya durdurulmasını sağlayan geçici, otoriter bir rejim” diye tanımlamaktadır.¹ Bu tanımda “otoriter” kelimesinin kullanılmasının sebebi, sahip olunan hak ve özgürlüklerin zaruri durumlarda, geniş ölçüde kısıtlanması veyahut gerekirse durdurulmasından kaynaklıdır. Demokratik hukuk devletlerinde, anayasal bir çerçeve doğrultusunda yapılan bu kısıtlamalar yönetime zarar vermez iken sağlam bir demokrasiye sahip olmayan devletler için tehdit unsuru teşkil edebilir.

Olağanüstü hâl anayasal düzen ve kurallar dışında uygulanan bir yönetim biçimi olmamakla birlikte, genelde hukuk dışı faktörlerden dolayı meydana gelmiş zorunlu bir süreçtir. Bunlar savaş, ayaklanma, iç karışıklıklar, isyanlar, ekonomik krizler, tabii afetler gibi devletin ve toplumun güvenliği bakımından büyük tehlikeler yaratan olaylar olağanüstü hâl rejiminin kurulmasına sebep olan olaylardır.² Bu rejimde devlet, karşı karşıya kaldığı tehdit ve muhatara durumlarında normal hukuk düzeni kurallarını uygulayamamakta, rejimi yönetebilmek için hukuk düzeninde uygulanan yetkilerin genişletilmesi gerekmektedir. Bu, anayasal sınırlar çerçevesinde

¹ B. Daver, **Fevkalade Hal Rejimleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, 1961, s. 9

² M. Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, 1981, s. 239

ve gerektiği miktarda yapılır. Dolayısıyla bu gibi durumlarda başvuru "Olağanüstü Hal (OHAL)" keyfi, otoriter bir yönetim değil, aksine zaruri, geçici ve hukuki bir uygulamadır.

Olağanüstü hâl rejiminin uygulanması, konusu ve içeriği hakkında belirli kurallara dayanan bir yönetim söz konusu değildir. Zira bu durum yaşanan zamana, olgulara ve rejimin çeşidine göre değişiklik gösterebilmektedir. Olağanüstü yönetim şekilleri, ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren uygulamalar sergilemekle beraber, bir dizi önemli noktayı paylaşmaktadır. İlk olarak, bu yönetimlere gerekçe oluşturan sorunlar, olağan yönetim biçimleriyle üstesinden gelinemeyecek ölçüde derin bir bunalıma dönüşmüştür. İkinci olarak, olağanüstü yönetimler uygulanmaksızın bunalımın ortadan kalkması artık olanaksızdır. Üçüncü ortak nokta ise, yürütme organına bu yönetimlerin uygulanmasıyla, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ya da geçici olmak koşuluyla askıya alınması olanağı verilmektedir.³

Bilindiği üzere, Türkiye’de Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerindeki terör olaylarının uzunca bir süre sürmesi nedeniyle OHAL sıklıkla uygulamaya konmuştur. Bu sebepten ötürü OHAL yönetim biçiminin uygulanmasına Türkiye üzerinden devam edilecektir.

1.1.2. 1982 Anayasası’nda Olağanüstü Hal

Olağanüstü halin Türkçe tanımında büyük çoğunlukla 1982 Anayasası’nda ilan edilme sebepleri paralelinde bir tanım yapıldığı görülmektedir: “Olağanüstü yönetim usullerinin uygulanmasını gerektiren doğal afet, tehlikeli salgın hastalık, ağır ekonomik bunalım ve kamu düzenini ciddi biçimde bozan yaygın şiddet olayları gibi olaylar”⁴ şeklinde tanım yapılmaktadır. 1982 Anayasası’nda yönetim biçimleri iki usulde belirlenmiştir. Birincisi normal dönemlere ait yönetim tarzı, ikincisi ise toplumda meydana gelen ve tehdit unsuru oluşturan istisnai durumlarda uygulanacak olan olağandışı yönetim tarzıdır. Bu yönetim biçimleri olağanüstü haller ve sıkıyönetimdir. Anayasaya göre; savaş ve seferberlik durumları meydana geldiğinde sıkıyönetim, doğal afet, tehlikeli salgın hastalık, ağır ekonomik bunalım halleri, silahlı şiddet ya da kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması gibi durumlarda olağanüstü hâl rejiminin uygulanması öngörülmüştür. Anayasanın 119. maddesiyle

³ B. Ülman, **Türkiye’de Yasama ve Olağanüstü Hal Uygulaması (1987-1996)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997.

⁴ Ana Britanica, 1994, s. 166

tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere OHAL ilan etme yetkisi verilmiştir.⁵ Sahip olunan hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması Anayasanın 13. maddesinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın 13. maddesinin ikinci fıkrası "Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlandırmalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörülükleri amaç dışında kullanılamaz."⁶ demektedir. Aynı anayasanın 15. maddesine göre ise savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve OHAL gibi durumlarda, bu hak ve hürriyetlerin kullanılmasının kısmen veya tamamen ortadan kaldırılabilmesi veyahut bunlar için ayrı ayrı Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabileceği belirtilmektedir.

1984 yılında bazı illerde ilk kez sıkıyönetim kaldırılmış ve olağanüstü hal uygulanmıştır. Bu süreç, daha önce sıkıyönetim kaldırılması sırasında normal idari uygulamaların restorasyonunda bir alt aşama olarak uygulanıyordu. Ancak özellikle terör olaylarının artmasından etkilenen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bazı illerde uzun süre uygulanacak bir sistem haline gelmiş ve 2002 yılına kadar kaldırılmamıştır.⁷ Terör örgütü PKK'nın Siirt Erüh ve Hakkari Şemdinli ilçelerinde, 1984 yılında yapmış olduğu saldırılar ve sonrasındaki durumlar, ülkedeki refah ve güven ortamını sarsmıştır.⁸ Terör olaylarının varlığı ve güven ortamının kaybolması sebebiyle 19 Temmuz 1987'de 285 sayılı Kanun hükmünde kararname ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Olağanüstü Hal Uygulamasına geçilmiştir. Başlarda 11 ilde uygulanan bu yönetim biçimi Batman ve Şırnak'ın da 1990 yılında il kategorisine katılmasıyla beraber 13, 1994'te ise Bitlis'i de içine alarak 14 ilde uygulamaya geçirilmiştir. 1987-2002 yılları arasında çeşitli bölgelerde etkisini gösteren OHAL, her dört ayda bir olmak üzere toplamda 46 kez uzatılmıştır. Olağanüstü halin ilanını gerektiren, kamu düzenini tehdit eden şiddet unsurlarına yönelik iç güvenlik tedbiri olarak "Köy Koruculuk Sistemi'ne" başvurulmuştur.

⁵ E. Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 4. Baskı, Ankara, 2003, s. 316.

⁶ S.Yokuş, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimi ve Anayasa Şikayetine Etkisi*, Ankara, 1996, s. 28

⁷ Z. Üskül, *Olağanüstü Hal Üzerine Yazılar*, Buke Yayıncılık, İstanbul, 2003.

⁸ T. Törel, *PKK Terör Örgütü (1978-1998)*, Türkiye Alim Yayınları, 2015.

1.2. KÖY KORUCULUĞU

1.2.1 Köy Koruculuk Sistemi

Tanzimat Fermanı'ndan sonra günümüze kadar gelen Kürt sorunu korucuların ortaya çıkmasının en önemli nedenleri arasındadır. Kürt Beyleri Tanzimat Fermanı yayınlanana kadar belirli imtiyazlara sahip olduğu için, Tanzimat Fermanından sonra bu imtiyazları kaybetmek istememiştir. Bu konuda da isyanlar başlatan Kürt Beyleri, Hamidiye Alayları ile birlikte kontrol altına alınmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında ise milliyetçilik duyguları kabarmış, Türkçülük politikaları etkin hale gelmiştir. Bu durum Kürt milliyetçiliğinin de ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. 1970'li yılların başında yavaştan oluşmaya başlayan ve 1980'li yıllarda ise kendini net şekilde belli eden, temelinde bu Kürt milliyetçiliğinin yattığı yeni bir örgütlenme yapısı ortaya çıkmıştır. Aşiret isyanlarına benzer bir şekilde değil, düzensiz harp mücadelelerine benzer bir şekilde ortaya çıkan bu akım, güvenlik güçlerinin çözümsüz kalmasına neden olmuştur. TSK'nın düzensiz harp tipi mücadele ile ilgili bir eğitiminin olmayışı, bu alanda deneyimsiz oluşu, düzensiz harp tipi mücadeleyi benimseyen PKK'lı gruplara karşı bu güçlerin yetersiz kalmasına yol açmış, dolayısıyla yeni bir askeri ve siyasi otorite yaratma ihtiyacı doğurmuştur.

1980 darbesinden sonra PKK terör örgütü Türkiye'de silahlı eylemlerine başlamıştır. PKK ile mücadele sürecinde, düzensiz harp tipi mücadele ile baş etmek adına askeri ve siyasi birimler 'Düşük Yoğunluklu Çatışma' modeline başvurmuştur. Düşük Yoğunluklu Çatışma PKK terör örgütünün 1984 yılında başlayan saldırılarıyla birlikte TSK'nın PKK'ya karşı yürüttüğü politik ve askeri yüzleşmedir. Dünyanın birçok bölgesinde örgütlerle girilen her mücadelede hükümetlerin yerel kuvvetleri kullanmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu olgu, genelde; "devlet ve hükümet yetkililerinin yerel milisler bulma, istihbaratçılar seçme veya izci bulma" şekillerinde kendini göstermektedir.⁹ Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde vuku bulan olaylarda beklenen sonuçların elde edilmesi için yerine getirilecek yöntemlerden birinin köy koruculuğu sistemi olduğu aşikardır. 1980'li yıllardan sonra, özellikle

⁹ N. Ekinci, **Pimi Çekilmiş Bomba Köy Koruculuğu Sistemi**, Do Yayınları, İstanbul, 2011, s. 50

Güneydoğu Anadolu bölgesi güvenlik yönünden terör saldırılarıyla baş etmek zorunda kalınca koruculuk sistemi yeniden uygulamaya geçmiştir. Köy koruculuk sistemi, iç güvenlik teşkilatı için kurulan paramiliter bir teşkilattir.

1980 darbesinden sonra zulümle karşı karşıya kalan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, PKK terör örgütünün 1984 Erzurum baskınından sonra terörle karşı karşıya kalmışlardır. Bu zulmün önemli bir bileşenini ise Köy Koruculuk Sistemi oluşturmaktadır. Bu sistemle siviller devlet tarafından silahlandırılarak PKK ile yürütülen mücadeleye dahil edilmişlerdir. Dünyada da köy koruculuk sistemi örneğine benzer paramiliter örnekler mevcuttur. Peru’da “köylü devriyeleri” (rondas campesinas), Kolombiya’da “birleşik müdafaa kuvvetleri” (united self-defense forces), Çeçenistan’da “Kadyrov’un takipçileri” (Kadyrovtsy) gibi...¹⁰ Türkiye’de ise köy koruculuğunun kökeni Osmanlı döneminde kurulan Hamidiye Alayları ’na dayanmaktadır. Hamidiye Alayları tezin ikinci bölümünde detaylıca ele alınacaktır.

Köy koruculuk sistemi, iç çatışma ve iç savaş tehlikesi olan ülkelerde paramiliter yani yarı-askeri teşkilatlanma aracılığıyla sivillerin silahlandırılarak güvenlik amaçlı olarak kullanılmasını amaçlayan bir uygulamadır. 26 Mart 1985’te yapılan yasal değişiklikle bu sistem uygulanmaya geçmiş ve devlet iç güvenlik alanında bir yetki mekanizması yaratmıştır. Koruculuk sisteminin kurulduğu dönemde Türkiye Cumhuriyeti devletinde Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Kenan Evren, koruculuk sisteminin kurulması için şu ifadeyi kullanmıştır:

Uzun vadeli bir konu, 84’ten sonra çok konuşuldu. O bölgede çok dağınık yerleşim bölgeleri var. Hepsine polis-jandarma vermek mümkün değil. O zaman Atatürk zamanında çıkarılmış bir kanuna, kır bekçileri kanununa sarıldık. Onlara görev verilsin! Muhitini biliyor. Bir senelik askerlerle bu iş halledilmez dendi. Köy korucuları böyle kuruldu. Devamlı değil muvakkat olacaktı. Ama sonra genişledi. Yerine yavaş yavaş polis güçleri gidecekti. Köylü de yanında devleti bulacaktı. PKK da o gücü gösteremeyecekti.¹¹

Buradan da anlaşılacağı üzere, 1980 darbesinden sonra güvenlik güçlerinin sayısı, köylerde güvenliği ve denetimi sağlama yönünden yetersizdi. Dolayısıyla güçlenen PKK terör örgütünün kırsal alanda gerçekleştirmeyi planladığı saldırılara karşı problemler yaşanacağı aşikardı. Devlet bu durumda iç güvenlik alanında

¹⁰ N. Tüysüz, **Yerel Güvenlik ve Etnik Kimlik: Güneydoğu Anadolu’da Bir Köy Üzerinden Köy Koruculuğu Sistemi**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

¹¹ K. Ahmet Taner, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitapevi, Ankara, 1996, s. 201

önemli bir adım atmış, koruculuk sistemini kurmuştur. Sistem, zaman içerisinde iyice gelişerek TSK'ya terörle mücadele hususunda maksimum düzeyde destek unsuru haline gelmiştir.

Turgut Özal hükümetinde 1984-1987 yılları arasında İçişleri Bakanlığı görevinde bulunan Yıldırım Akbulut, 16 Mart 1987 yılında Hürriyet gazetesine verdiği bir röportajda Koruculuk Sistemi ile ilgili şunları söylemiştir:

Eşkıya sınırı geçip dağda ve mağaralarda yerleşiyor ve fırsat buldukça köylere ve pusuya düşürebilirse askerlerimize saldırıda bulunuyor. Ayrıca mukavemet görmediği köylerde güçleniyor, yiyor, içiyor. Zorla da olsa bunu yapıyor. Buna engel olabilmek ve köye gelen eşkıyaya karşı koyabilmek için, koruculuk sistemini getirdik.¹²

1.2.2. Sistemin Yasal Dayanakları

Köy koruculuğu sisteminin yasal dayanağı 442 sayılı Köy Kanunundan gelmektedir. Bu sistem 26 Mart 1985 tarihinde 3175 sayılı Köy Kanununun 74 üncü maddesinde değişiklik yapan kanunun kabulü ile yürürlüğe girmiş ve 27 Haziran 1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun şudur:

Bakanlar Kurulunca belirlenen iller; köyde veya çevresinde ciddi şiddet belirtilerinin görülmesi ve olağanüstü hal ilan edilmesinin gerekmesi veya herhangi bir nedenle köylülerin can ve malına yönelik ihlallerin artması halinde, Vali, İçişleri Bakanlığı'nın onayı ile "geçici köy korucusu" atanmasını önerdi. [...]¹³

Köy korucularının yasal hakları Köy Koruculuğu Yönetmeliği'nde yer almaktadır. Bu yönetmelik; korucuların görevlendirme ve işe alım işlemleri, görev alanı ve görevleri, silah ve zor kullanma yetkileri, özlük haklarını kapsamaktadır. Bu yönetmeliğin II. bölümde yer alan 6.maddesi korucuların işe alınmasıyla ilgilidir. Bu maddeye göre; korucu isimleri ihtiyar meclisi ile belirlenerek muhtar kanalıyla kaymakama bildirilir. Köy korucuların işe alınması ilçede en büyük mülki amir olan Kaymakam tarafından değerlendirilir. İşe alınması onaylanan korucuların işlemleri tamamlanarak köy muhtarına bilgi verilir.

¹² Hürriyet Gazetesi, 16 Mart 1987.

¹³ Köy Kanunu (442 S.K.) madde 74, Ek: 26/3/1985 - 3175/1 md.; Değişik: 7/2/1990 - 3612/2 md., <http://www.hukuki.net/kanun/442.13.text.asp> [02.03.2011].

Korucuların ne gibi şartlarda silah kullanabileceği ise şu şekilde düzenlenmiştir:

1) Görevini ifa ederken kendisine saldıranlardan ve canını tehlikeye atanlardan canını korumakla yükümlü ise,

2) Görevini yerine getirirken cemaat mensuplarının can ve namus tehlikesi altında olduğunu görür ve onu kurtarmak için başka bir yol bulamazsa,

3) Katil veya suçsuz kişi, katili yakalamaya çalışırsa (yani suç sırasında veya ifşadan sonra), ancak kişi silahla direnirse,

4) Yakalanan kötü adam kaçır ve "dur" komutunu dinlemezse, tekrar silahla yakalanması gerekir.

5) Suçluyu kovalarken yataktan şüpheli bir adam çıkarsa, korucunun "dur" emrine uymayarak kaçır, Yukarıdakilere ek olarak, gardiyanlar silah kullanımı nedeniyle cezalandırılacaktır. Korucu silah kullanmak zorunda kalsa bile öldürmeden mümkün olduğu kadar canını yakmaya dikkat ederdi.¹⁴

Türkiye'de 1980'li yılların başındaki bölücü terör eylemleriyle mücadele etmek amacıyla, 1985 yılında "Artış Kanunu"nu çıkaran ve 442 sayılı Köy Kanununu çıkaran "Köy Koruyucusu" teşkilatının görev ve yetkileri 442 sayılı Köy Kanunu ile düzenlenmiştir. 3175 74. maddenin iki fıkrası. 2007 tarihli 5673 sayılı Kanun köy kanununu ve bazı kanunları değiştirmektedir; 2012 tarihli 6360 sayılı Kanun belediyeler ve 14 ilde 27 ilçe kurmakta ve bazı kanun ve kararnameleri revize etmektedir; 2016 tarihli 674, 676 ve 678 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu; Kanun 6758 sayılı OHAL'e geçişle ilgili bazı düzenlemeler ve 680 Sayılı OHAL KHK ile nöbet sistemi, bireysel haklar ve nöbetçi dağılımında değişiklikler yapılmıştır.¹⁵

1.2.3. Sistemin Sağladığı Faydalar

GKK sistemi, bölgede yaşayan halkın PKK terör örgütüne karşı koyuşunun ve devlete olan sadakatının simgesi olarak ifade edilmektedir. GKK sistemi aynı zamanda terör örgütünün faaliyetlerinin ve belirlemiş olduğu hedeflerinin önündeki

¹⁴ Köy Korucuları Yönetmeliği, madde 6, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20524.html> [02.03.2011]

¹⁵ M. Arslan, The Assessment of Code- 6360 within the Context of Village Guard System, **Strategic Public Management Journal**, Sayı: 7, 2018, s. 45

yerel anlamdaki handikaplardan biridir. Bu çerçevede geçici köy korucuları bulunan bölgelerde PKK terör örgütünün hareket alanı kısıtlanmaktadır. Bunun yanı sıra terör örgütünün istihbarat faaliyetleri de zayıflamaktadır. Geçici köy korucularının araziye olan hâkimiyetleri ise terörle mücadelede istihbarat, keşif ve harekât alanlarına büyük ölçüde katkı sunmaktadır.¹⁶

GKK'lar tarafından köyler ve şehirler gibi birçok yerleşim birimi korunmaktadır. Bunların yanı sıra GKK'lar sağlık ocağı ve okul gibi kamuya hizmet sunan kurum ve kuruluşların güvenliklerinde de görev almaktadırlar. Böylece devlet memurlarının görevlerini güvenli bir şekilde yapmaları sağlanmaktadır. PKK Terör Örgütü başı olarak bilinen Abdullah Öcalan'ın yakalanmadan önceki zamanlarda terör örgütü üyelerine bazı talimatlar gönderdiği bilinmektedir. Bu talimatlarda; "Korucuları sindiremediniz. Bugün korucular yüzünden birçok alana giremiyoruz." (Önder, 2015: 70) ifadelerini kullanarak korucuların bölgedeki etkinliklerini kabullendiğini göstermiştir. Korucuların PKK'nın "baş belası" olarak görüldüğü ise güvenlik görevlilerinin büyük bir kısmı tarafından ifade edilmiştir.¹⁷ Koruculuk sistemi aynı zamanda söz konusu bölgede Kürt sorunundan daha çok, etnik ayrımcılığa dayanarak bölge halkını sömürmeye çalışan bir terör örgütü sorunu var olduğunun göstergesidir. Bu durum uluslararası platformda da Türkiye'nin terörle mücadele hususundaki haklılığının ve bu çerçevede kullanmış olduğu kanıtların güçlenmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda GKK'lar terör örgütünün taban bulmasının yanı sıra taraftar kazanmasını da engelleyen unsurlar olarak algılanmaktadır. Ayrıca GKK'lar bölücü faaliyetlerin siyasallaşma zemininin de daralmasını sağlayan unsurlar olarak ön plana çıkmaktadırlar. Terör örgütü tarafından GKK'ların terörle mücadeledeki önemi ve yararları dikkate alınarak, koruculara ve aile fertlerine karşı uygulanan vahşet boyutundaki şiddet ve baskı yıllar içinde hızla artmıştır. Böylece belirlenen hedeflere ulaşmada büyük bir engel olarak görülen korucular doğrudan hedef olarak belirlenmiştir.¹⁸ Öte yandan GKK sistemi, Terör Örgütü tarafından bölge halkına ve terör elemanlarına başlangıçtan

¹⁶ H. Kurtoğlu, **GKK sisteminin mevcut durumu ile PKK terör örgütü elebaşının yakalanmasından sonra bölücü terör örgütü faaliyetlerinde beklenen gelişmeler ışığında sistemin gelecekte alacağı şekil nasıl olmalıdır?**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı/ Silahlı Kuvvetler Akademisi, İstanbul, 2001, s.13

¹⁷ H. Cemal, **Kürtler**, Doğan Kitap, İstanbul, 2003, s. 401.

¹⁸ Önder, s. 70.

itibaren “çetecilik”, “aşiret yapısını ve aşiretçiliği körükleyen bir düşünce” olarak tanıtmaya çalışılmıştır. Terör örgütü “Korucu Ordusu” olarak nitelendirdiği GKK sistemini yok etmek için son derece geniş kapsamlı, detaylı girişimlerde bulunmuştur. Terör örgütü, koruculara aldığı kararların yanı sıra yayınladığı fazlaca bildirimlerde yok edilmesi gereken işbirlikçiler veya “Derin Kürtler” olarak yer vermiştir.¹⁹ Bu bağlamda özellikle 1992 yılında ve 1993 yılında uygulamaya konulan kararlarla korucular örgüt tarafından hain olarak ilan edilmiştir. Bu nedenle terör örgütleri tarafından korucular, vahşi eylemler sonrasında öldürülmüş ve elektrik direklerine asılmışlardır.²⁰ Bunların yanı sıra terör örgütünün başvurduğu diğer yöntemler arasında silah bırakmayan GKK ailelerinin mal varlıklarını ele geçirme, köylerini ve meralarını kullanmalarına engel olma, mektupla ve yüz yüze propaganda yapma gibi psikolojik harekât yöntemleri de yer almaktadır.²¹

Bir güvenlik organizasyonu olarak GKK sistemi, Türkiye’nin terörle mücadelesinde her zaman önemini koruyan, bölgede var olmaları bile herhangi bir terörle mücadele fonksiyonuyla mukayese edilemeyecek ve yerine konulamayacak kadar önem taşıyan sosyokültürel, sosyoekonomik bir gerçeklik olarak ifade edilmektedir. Zamanla yoğunluk ve nitelik değiştiren terör olgusu karşısında duruşlarını, mücadele azimlerini ve kararlılıklarını değiştirmeyen ancak farklı sebeplerden ötürü örgütsel davranışları değişime uğrayan bir çalışan kitleleriyle karşı karşıya olduğumuz ifade edilebilmektedir. Korucular, yaşanan gelişmeler çerçevesinde her geçen gün daha önemli hale gelmektedir. Koruculuk sisteminin en önemli faydası şüphesiz bölgede yaşanan sorunun Kürt sorunu değil, bir terör sorunu olduğunu ortaya koymasıdır.²²

¹⁹ Ş. Tayyar, **Kürt Ergenekonu**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 269.

²⁰ C. Temizöz, **Siyasallaşan PKK Terörü**, Togan Yayıncılık, İstanbul, s. 147.

²¹ G. Sercan, **Geçici Köy Koruculuğu (GKK) ve Gönüllü Köy Koruculuğu (GÖKK) sisteminin mevcut durumu, karşılaşılan sorunlar nelerdir? Nasıl giderilebilir? GKK ve GÖKK sisteminin gelecekteki alacağı şekil nasıl olmalıdır?** Harp Akademileri Komutanlığı/Kara Harp Akademisi, İstanbul, 2002, s. 26.

²² A. R. Özdemir, **PKK ve Korucular**, Altınpost Yayıncılık, Balıkesir, 2012, s. 101

1.3. GEÇİCİ KÖY KORUCULARI

1.3.1. Geçici Köy Korucuların Görevleri

Köy korucularının görevi bir kolluk görevi olarak nitelendirilmektedir. Kolluk kavramı, toplumsal düzeni sağlamak ve korumak üzerine idarenin sahip olduğu kuvveti ifade etmektedir.²³ Kolluk görevi, kamu düzenini sağlama, suç ve suçluları tespit etme, yakalama ve bu amaç doğrultusunda ilgili kuruluşlara yardım etme görevleri olarak ifade edilmektedir.²⁴ Literatürde kolluk görevini yerine getiren kişilerin sınıflandırılmasında bazı değişiklikler mevcuttur. Bu çerçevede bazıları tarafından genel ve özel kolluk olarak ikiye ayrılırken, bazıları tarafından da özel güvenliği ve yardımcı kolluğu da bu sınıflardan ayrı görülerek dördü bir ayrıma gidilmektedir.²⁵ Köy korucuları tarafından üstlenilen görev, kamu kolluk güçlerinin bir alt dalı olarak bilinen yardımcı kolluk türüne dahil olmaktadır. Yardımcı kolluk ise, kamu özel kolluğu ve genel kolluğun olmadığı zamanlarda kolluk görevini yürüten kişi olarak tanımlanmaktadır.²⁶ Köy Kanunu'nda köy korucuları köy sınırları içinde yaşayan her bireyin canını, malını ve ırzını koruma görevlerini üstlenmektedirler. Bu çerçevede köy muhtarlarının emrinde olan ve silah taşıma yetkisine sahip olan koruculara karşı gelen kişilere de jandarmaya karşı gelen kişiler gibi ceza verilmektedir.²⁷ Söz konusu durum korucuların yardımcı kolluk olarak görevlendirilmelerine rağmen köyde jandarma olmadığına genel kolluk görevini yerine getirdiklerini göstermektedir. Özellikle de PKK ile mücadelede, TSK'ya her türlü desteği sağlamış, operasyonlarda ön safhada yer almışlardır. Eğer ki PKK ile mücadele edilen bölgelerde, korucu köyleri olmasaydı PKK çok rahat hakimiyet kurabilir; kolay hareket edebilir, devlet ise çok fazla müdahale edemeyebilirdi.

Terörist başı Abdullah Öcalan bir konuşmasında korucularla ilgili örgüt mensuplarına şunları söylemiştir: “Bir avuç korucuyu sindiremediniz, başıma bela ettiniz. Bugün korucuların yüzünden birçok alana giremiyoruz. Korucuların

²³ T. Akgüner, Kolluk Kavramına Genel Bir Bakış, **Polis Dergisi**, 36, 2013, s. 195.

²⁴ N. Dündar, **Açıklamalı-İçtihatlı- Örnek Uygulamalı Emniyet Teşkilatı ve Hizmetleri**, Yiğit Ofset, Ankara, 1988, s. 1.

²⁵ A. H. Aydın, **Türk Kamu Yönetimi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 31.

²⁶ M. F. Üzel, **Türkiye’de İç Güvenlik Teşkilatlarının Yeniden Yapılandırılması**, (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2008, s. 77.

²⁷ Köy Kanunu, madde: 68-73, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>

yüzünden yıllardır Şemdinli'nin etrafında dönüp dolaşıyoruz. Halbuki Şemdinli gibi bir yer mücadelemiz için en hayati temel bir üs alanı idi."²⁸

Köy Korucuları Yönetmeliği'nde korucuların görevleri şöyle sıralanmıştır:

MADDE 8 - Köy korucularının görev alanı, görevli oldukları köyün sınırları içinde kalan alandır. Gerektiğinde mülki amir tarafından, korucuların görevli oldukları köy sınırları dışında da görev alanları genişletilebilir.

MADDE 9 - Köy korucularının görevleri şunlardır:

a) Köy halkının canına, ırzına, malına ve tasarruf emniyetine tecavüz edenleri belirlemek, bunları takip etmek, köy muhtarına ve en yakın jandarmaya en seri vasıtasıyla bildirmek, kaçmalarını, saklanmalarını önlemek, köy halkının ve köyün zabıta görevlilerinin de yardımıyla yakalamak,

b) Suç işlenirken veya işlendikten sonra, henüz izleri kaybolmadan sanıkları yakalamak,

c) Adli kolluk işleri ile ilgili olaylarda, delillerin kaybolmamasını sağlayacak tedbirleri almak,

d) Yangın, sel, deprem, toprak kayması, çığ gibi tabii afetleri bilgi edindiğinde, köy muhtarına ve en yakın jandarmaya haber vermek,

e) Köyde bulunan eski hükümlülerin, sabıkalı ya da şüphelilerin iş ve ilişkilerini araştırmak, asker ve yoklama kaçaklarını takip etmek, bunlar hakkında elde ettiği bilgileri muhtara veya jandarmaya bildirmek,

f) Bağ, bahçe ve yolları, içme suyu tesisleri ile trafo ve köy ortak malları, su kuyuları, su setleri ve kanallarına ve benzeri köy tesislerine yönelik her türlü tecavüzleri önleyecek tedbirleri almak ve bu gibi tesislerin korunmasında genel ve özel kolluk kuvvetlerine yardımcı olmak.

1.3.2. Korucu Olma Nedenleri

Devlet tarafından PKK terör örgütüne karşı geçici köy koruculuğu sisteminin geliştirilmesinin bazı sebepleri vardır. Terör örgütleri dağlık ve engebeli bir arazi ve araziye yayılan kırsal yerleşim yapısından ötürü avantaj elde etmektedir. Güvenlik (Geçici Köy) Koruculuğu uygulaması ile bu yerleşim yerlerinde kontrolün

²⁸ A. C. Ersever, **Üçgendeki Tezgah**, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2009, s. 82

sağlanabileceği düşünülmüştür.²⁹ Paker ve Akça'nın ifadelerine göre bu hususta öne çıkan başlıca üç faktör vardır: “Birinci faktör; devlet yetkililerinin ilk silahlı eylemlerine başladığı süreçte PKK terör örgütünü bir avuç eşkıya olarak nitelendirmesi ve bu örgüt karşısında Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) mücadele etme hususunda zorluk yaşamasıdır.” Bir başka ifadeyle ilk dönemlerde ordunun küçük çaplı vur-kaç hareketliliği ile düşük mücadele kapasitesine sahip olmasıdır.³⁰

İkinci faktör, merkezi devletin ve TSK mensuplarının bölgenin coğrafik yapısına yönelik yeterli düzeyde bilgi sahip olmamaları sebebiyle güvenlik güçlerinin PKK terör örgütü mensuplarıyla yabancı olduğu bir bölgede mücadele etmede yaşayacağı güçlüklerdir. Bu bağlamda geçici köy koruculuğu sisteminin geliştirilmesinin başlıca sebeplerinden biri de güvenlik güçlerinin, Geçici Köy Korucuları ile bilgi alışverişi yapmanın operasyonların daha başarılı olmasını sağlayacağına yönelik bir yaklaşımın benimsenmesidir. Üçüncüsü ise söz konusu sistemin devlet açısından köy korucuları üzerinden PKK terör örgütüyle mücadele etme sürecinde karşısında ve yanında olabilecek güçleri tanımlama gibi operasyonel bir işleve sahip olmasıdır. Bu anlamda yerel güç odakları ile yapılacak iş birliği “safını belirleme” ve nerede durduklarına yönelik mesaj verme gibi son derece önemli bir işlevi yerine getirmiş olmasıdır. Genel olarak koruculuk sisteminin geliştirilmesinin başlıca sebepleri arasında; güvenlik güçlerinin kurulduğu dönemler de bölge hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, yeterince hızlı hareket edememesi, gereken düzeyde teknolojik donanımdan yoksun olması gibi hususlar yer almaktadır. Bunların yanı sıra mücadele stratejisini etkin bir şekilde uygulama hususunda zafiyetler yaşaması, terörle mücadelede halkın da yer almasının sağlanması ve bölgede yaşayan insanlar için yeni bir istihdam olanağı yaratması gibi hususlar da yer almaktadır.³¹ Öte yandan bölgede yaşayan aşiretlerin ve bireylerin koruculuğu kabul etmelerinin ise pek çok sebebi vardır. Bu sebepler arasında bölgelerin büyük bir kısmında koruculuğun bir aşiret kararı olarak benimsenmesi, PKK terör örgütünün ilk dönemlerinde büyük bir toplumsal desteğe sahip olmaması sebebiyle

²⁹ A. M. Erdem, **Ayaklanmacı Terörizm ile Mücadelede Mahalli Halkın Güvenlik Sistemine Dâhil Edilmesi: PKK ile Mücadelede Güvenlik Koruculuğu Örneği**, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi sosyal bilimler Enstitüsü, Güvenlik Çalışmaları Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019, s. 120

³⁰ P. E. Balta ve İ. Akça, **Askerler, Köylüler ve Paramiliter Güçler: Türkiye'de Köy Koruculuğu Sistemi**, Toplum ve Bilim, 126, 2013, ss. 11-12.

³¹ F. Graham ve B. Henri, **Türkiye'nin Kürt Meselesi**, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 214.

maaş sahibi olmanın avantajlı bir geçinme yöntemi gibi görülmesi, bölgenin gelişmişlik bakımından en son sıralarda yer alması, yoksulluk ve işsizliğin yaygın olduğu bir bölge olması, sadece belirli bölgelerde PKK terör örgütünün etkisinin sınırlı olabileceği düşüncesinin benimsenmesi gibi hususlar yer almaktadır. Bunların yanı sıra koruculuğu kabul eden aşiretlerin bazıları ile PKK terör örgütünün geçmişten süren gelen düşmanlıkları, köy boşaltılmasını engelleme anlayışı, devlet tarafından sunulan olanaklardan faydalanma beklentisi, hukuki dokunulmazlık sağlama, örgütün aşireti temizleyip arındıracağı yönündeki propagandaların etkisi ve devletin yanında yer almanın ayrıcalığını elde etme arzusu gibi hususlar da ifade edilmektedir. Aynı zamanda, devlet görevlilerinin koruculuk sisteminin geliştirildiği dönemlerde korucu olmalarını talep ettikleri aşiret liderlerinin bu teklifi olumsuz karşılamalarının, devlet karşıtı bir tavır olarak algılanabileceği yönünde korku duyulması da aşiretlerin koruculuğu kabul etmelerinin önemli sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Fakat ilerleyen süreçlerde PKK terör örgütü tarafından koruculara yönelik saldırılarda bulunulması ve bu süreçte yaşanan can kayıpları, güçlü aşiret ve akrabalık bağlarına sahip olan bazı bölgelerde bireylerin koruculuğu kabul etmelerinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Aşiret liderlerinin koruculuğu benimsemelerinde etkili olan diğer faktörler ise devletin yanında ayrıcalıklı olarak yer alma isteği, devlet nezdinde ödüllendirilme beklentisi, sorumlu oldukları diğer aşiretler karşısında daha güçlü bir konuma yükselme, köy boşaltmalarını engelleme gibi ilk dönemlerde askeri ve sivil otorite yetkilileri tarafından zorlanmaları olarak ifade edilmektedir. Parker ve Akça'nın ifadeleri çerçevesinde güçlü ve etkin aşiret yapılarının bulunduğu ve devlet ile geçmişe dayanan güçlü bir ilişkinin kurulduğu bölgelerde ise koruculuk sisteminin kabul edilmesi ve halk tarafından desteklenmesi son derece kolay olmuştur. Aşiretlerin koruculuğu kabul etmelerindeki bir başka sebep ise korucu olmayı kabul ederek devletin yanında olduklarını göstermek ve bu sebeple ödül beklentisi içine girmektir. Aşiretler koruculuğu kabul etmeme durumunda meydana gelebilecek muhtemel risklerden de muaf olacaklarını düşünmektedirler. Söz konusu sisteminin geliştirilmeye başlandığı ilk dönemlerde korucu olmayı isteyen kişilerin sorumluluk bölgesi genellikle kırsal bölgelerde bulunan yerleşim yerlerinden örgüt elemanlarının lojistik destek almalarına engel olmak ve yerleşim bölgelerini örgüt elemanlarına karşı korumak olarak

sınırlandırılmıştır. İlerleyen dönemlerde ise korucuların görev alanları genişletilerek kolluk kuvvetleriyle birlikte operasyona çıkmayı da kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.³²

Özetle, GKK'ların korucu olma nedenlerini maddeler halinde sıralayacak olursak:

- Geçim sıkıntısı,
- PKK'ya geçmişten gelen düşmanlık,
- Kan davası,
- Kendi ve ailelerinin güvenliğini sağlama isteği,
- Devletçi olduklarını ispatlama isteği,
- PKK'nın aşiret mensuplarına infaz girişimi,
- PKK'nın köylerde yapmış olduğu gasp, katliam ve tecavüzler,
- Çoğunluğunun dindar bir görüşte olmaları ve PKK'nın İslam diniyle alay etmesi,
- Örgüt baskısı

Korucular ile yapılan bir mülakat sonucu, "Neden korucu oldunuz?" sorusuna verilen cevapların içinde en fazla 'örgüt baskısı' cevabı çıkmıştır. Verilen cevaplar şu şekildedir:

"PKK ilk gün geldi su istedi. Verdik. İkinci gün geldi, ekmek istedi. Onu da verdik. Üçüncü gün geldiğinde oğlumu istedi. İşte onu vermedim. O gün örgütle açık şekilde karşı karşıya geldim. Ailemi ve köyümü korumak için korucu oldum."

"Evime ilk başlarda örgüt gelirdi. Onlara ikramlarda bulunurdum. Fakat daha sonraları karıma kötü gözle bakmaya başladılar. Sonra korucu olmaya karar verdim."³³

Yukarıdaki görüşlerden de anlaşılacağı üzere çoğu köy korucusunun korucu olma nedenleri arasında örgüte karşı hissettikleri korku, güvenlik tehdidi yer almaktadır. Karşılarında eli kanlı bir terör örgütü bulan korucular ailelerini koruma içgüdüsüyle hareket etmektedir. Dolayısıyla böyle bir durumda, devletin yanında yer

³² Balta ve Akça, s. 22.

³³ Özdemir, s. 26.

alıp hem kendi, hem de ailelerinin güvenliklerini koruma amacıyla silahlanmaları da olası bir durumdur. Çünkü iyi bilmektedirler ki; PKK terör örgütü kendi amellerine ulaşamadığı zaman köylüleri kendi isteklerini yaptırmaya zorlayacak, tehdit yoluyla istediklerine hakim olmaya çalışacaktır. Bunun sonrasında da soracağı hesaplar maalesef ki kanlı olacaktır. İşte tüm bu sebepler korucuları korucu olup devletin yanında hareket etmeye itmeye yetecek güçtedir.

1.3.3. Korucu Olmak için Aranılan Şartlar

Yönetmelik çerçevesinde, yönetmeliğin 5. maddesi köy korucularının dağıtılması ve istihdam edilmesini öngörmektedir. Köy korucusu olmak isteyenlerin araması gereken şartlar başlığı altında:

- 1) T.C. vatandaşı olmak,
- 2) Türkçe okur-yazar olmak,
- 3) Askerliğini yapmış olmak,
- 4) 22 yaşından küçük, 60 yaşından büyük olmamak,
- 5) Kamu haklarından mahrum bulunmamak,
- 6) Bir suçtan dolayı hüküm giymemiş olmak,
- 7) Yıkıcı, bölücü ve irticai faaliyetlere karışmamış olmak,
- 8) İyi kalpli, başkalarıyla kavga eden, sarhoşluk gibi huyları olmayan,
- 9) Görevlendirileceği köyde yaşamak,

10) Görevini yerine getirmesini engelleyecek herhangi bir bedensel veya ruhsal hastalığı veya engeli bulunmadığını sağlık raporu ile kanıtlamak.

Söz konusu adayların seçilmesi ve işe alınması madde 6'da (Değişik: RG-10/1/2012-28169) belirtildiği gibi "ihtiyar meclisi tarafından seçilen korucuların adlarını muhtar kaymakama bildirmektedir." İhtiyar meclisi kararına eklenecek belgeler arasında Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası yazılı beyanı, öğrenim durumunu gösteren belge, sağlık raporu ve 4 adet fotoğraf yer almaktadır. Konu o ilçenin mülki amiri tarafından değerlendirilir. Kaymakam uygun gördüğü takdirde onaylar ve seçilen korucuların işe alınma işlemi tamamlanır. Daha sonra değerlendirme sonucu köy muhtarına bildirilir. Bunların yanı sıra işe alınan koruculara kaymakamlık tarafından hazırlanan kimlik cüzdanı verilir. Yönetmeliğin

7. maddesi kapsamında işe alınan köy korucularının göreve başlatılmaları düzenlenmiştir. İşe alınma işlemini tamamlanmasının ardından tebliği müteakip köy korucularına ihtiyar meclisi tarafından silah, mühimmat, teçhizat, araç, gereç, elbise ve diğer eşyalar zimmetle teslim edilir. Bu işlemin tamamlanmasının ardından köy korucuları göreve başlatılmaktadır.

1.3.4. Korucu-Aşiret İlişkisi

Devlet yönetimi, PKK'nın 1984 yılında Siirt'in Erüh ilçesine yaptığı baskından sonra, asayiş ve güvenliği sağlama adına, Osmanlı'nın deneyimlerinden faydalanmıştır. Osmanlı Devleti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde güvenlik konusunda genellikle aşiretlerden yararlanmıştır. Yeni sürecin başlamasıyla, yani 1980'li yılların 93 ortalarında devletin güvenliğinde zafiyetlerin yaşanmasıyla devlet güvenliği için yine aşiretlere ihtiyaç duyulmuştur.³⁴

Koruculuk sistemi uygulamasına, ilk defa aşiretlerin etkisinin tam anlamıyla devam ettiği ve 15 Ağustos eyleminin gerçekleştiği illerden Hakkâri'de başlamıştır. 1985'in Mayıs ayında, Beytüşşebap'ta Jirkilere ve Jirki Aşireti'nin reisi Tahir Adıyaman'a ilk koruculuk teklifi yapılmıştır. Tahir Adıyaman ve Jirki Aşireti'nin ileri gelenlerinden çoğunun adam öldürmek başta olmak üzere, pek çok suçtan gıyabi tutukluluk kararının olmasının, Jirkilere böyle bir imtiyaz tanındığı belirtilmektedir. İlk toplantıda yapıldığı ileri sürülen ön anlaşmaya göre, Jirkiler, PKK ile mücadele edecek, ama karşılığında da yakalanmayacaklardı. İddialara göre, Tahir Adıyaman'ın başlarında olduğu aşiretin ileri gelenleri Diyarbakır'da 7. Kolordu Komutanı Korgeneral Kaya Yazgan ile görüşmüş, anlaşmayı kesinleştirmiş, Yazgan Jirkilere devlete bağlı kalacaklarına dair Kur'an'a el bastırıp, üçtaş üzerine yemin ettirmesinden sonra Jirkiler koruculuğu kabul etmişlerdir. Koruculuğu kabul eden ilk aşiret 1985'te Hakkâri Beytüşşebap'ta Jirki aşiretidir. 1990 yılına kadar olan 5 yıllık süreçte, aşiretler hızlı bir şekilde koruculuk sistemine dâhil olmuşlardır. Hakkâri'de Jirkî'lerin korucu olmasından bir süre sonra yine bölgenin güçlü aşiretlerinden Mahmuran ve Guyan Aşiretleri de koruculuğu kabul etmişlerdir. Koruculuğun sürüp sürmemesinde kilit yıl olan 1989 ve 1993 tarihleri arasında ise, Şırnak'ta Batuan

³⁴ M. S. Önder, **Geçici Köy Korucuları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Elazığ, 2013, ss. 92-93

Aşireti Reisi Osman Demir ve Ali Han Tatar Korucubaşı olmuş, Şırnak'ta Kızılsu Nahiyesi ve buraya bağlı köyler dışında koruculuk sistemi pek yaygınlaşmamıştır.³⁵

Tablo 1: İllere Göre Bazı Korucu Olan Aşiretler

Batman	Raman, Habizbiniler
Bingöl	Zıkti, Tavus, Sivan, Solhan, Gılbe
Bitlis	İnanlar, Mutlulular, Mutkiyan
Diyarbakır	Azizoğulları
Hakkâri	Pinyaşi, Herki, Ertuşiler, Jirkiler, Mahmuran, Goyan, Giravi,
Mardin	Beyzadeler, Zeydanlar, Dostkiler
Muş	Almazlar, Kahramanlar, Şükran, Neceran, Amerekani,
Siirt	Beycirmanlar, Alikan
Şanlıurfa	Bildiriler, Brukanlar, Badikan, Hiyan, Sason
Şırnak	Gevdanlılar, Tayanlar, Kejan, İsperti, Zevkan, Batuyan, Tatarlar, Beycirmanlar, Tayanlar, Kıçan, Mala Bayre
Van	Müküslüler, Şerefhanlar, Alanlar, Gevdanlılar, Piranlar, Şidanlar, Takori, Mukuri, Ezdinan, Gırvanlar, Şidan, Brukanlar, Ertuşiler, Boti, Haviştan, Özbekler, Milan, Şemsikanlı

Kaynak: Özdemir, 2013: 36-37 Akt: Önder, 2013

Korucuların aşiretlerden seçilme sebepleri ise şunlardır:

- Araziyi iyi bilmeleri,
- PKK'nın aşiret sistemine karşı olması ve aşiret yapılarını yok etme çabası,
- Marksist yaklaşımlarda aşiretlerin feodal sistemin bir unsuru olarak görülmesi,
- Kan davalı olmaları,
- Ağalığını yitirmiş ağalık sistemi,
- Feodal toprak ağalarının olması

³⁵ M. S. Önder, 2013, s. 94.

Hamidiye alaylarında olduğu gibi merkezi yönetim, otoriteyi sağlamak ve de güçlendirmek için aşiretleri buldukları bölgede bir etki haline getirmiştir. PKK terör örgütü, 1990'lı yıllarda faaliyetlerini artırıp kendi içinde yapısal olarak büyüyünce, TSK'nın da araziye yabancı olması ve yeterince istihbarat alamamasından dolayı sorunlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla korucu olmak isteyen aşiretlere imtiyaz tanınmıştır hatta tıpkı Hamidiye alaylarında olduğu için köy koruculuk sisteminde de aşiret reislerinin geçmişte işledikleri suçlar affedilmiştir. Hatta acil ihtiyaç duyulduğunda suça meyilli, hüküm giymiş aşiretlerden bile yararlanılmıştır.

1.4. KÖY KORUCULARI VE KÜRT SORUNU

Bölgesel ve ülkesel sorunlar bazında anlatılanlardan yola çıkarsak PKK terör örgütü için kırsal kesimin kontrol altında tutulması, stratejik olarak çok büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu stratejik hamlenin ülke iç siyasetine ve politikalarına yansımaları, PKK terör örgütü tarafından çoğunluğu kırsalda olmak üzere bölgelerde yaşayan halkın sosyo-ekonomik imkânlarının karşılandığı bağlantıları kontrol altına alarak halkı zor durumda bırakmak istemesi koruculuk sisteminin bölgelerde uygulanmasını zorunluluk haline getirmiştir. Dönemin pek çok siyasi organı devlet eliyle yapılan bu çalışmayı doğrulamış ve korucuların olduğu bölgelerde PKK terör örgütü eylemlerinin azalma gösterdiğini söylemiştir.

Korucuların bölgede çift taraflı olarak yaşadıkları sorunların bir tanesi de Kürt sorunu olmakta ve bu sorun hem bölgesel olarak hem de ülkesel iç sorun halinde her dönem gündeme gelmektedir. Korucular için bu sorun daha hassas bir durumdadır zira bahsi geçen sorun onların da içerisinde yaşadığı bölgenin yıllara gelmiş etno-politik bir sorunu niteliğindedir. PKK terör örgütü yıllarca bölge halkını yıpratmak ve provokasyon için bu durumu kullanmış ve başarılı da olmuştur. Öyle ki korucuları, koruculuk sistemini kendi halklarına karşı kullanmakla suçlamışlardır. Sırf bu yüzden safını değiştirip devlete karşı gelen korucular bile olmuştur. Yapılan bazı incelemeler sonucunda bölgede bazı köy korucularına Kürt sorunu üzerine sorular sorulmuş ve alınan cevaplar şu şekildedir:

GKK 1: Evet, elbette bir Kürt sorunu var. Kürtler bazı haklarından yoksun bırakıldılar ve bu durum Cumhuriyet'ten beri devam ediyor. Bütün bu

yaşananlar da bu durumdan kaynaklanıyor. Kürtlerin hakları konusunda bazı iyileştirmeler yapıldı. Eğer bu iyileştirmeler devam ederse ve bölgenin ekonomik gelişimi için bir seferberlik başlatılırsa bu sorun çözülür sanıyorum. Hükümetin bu konuda birtakım çabaları var ve bunlar olumlu şeyler, ama yetersiz. Hükümetin biraz daha kararlı olması gerekmektedir.

*GKK 2: Cumhuriyet'ten 1980 ihtilaline kadar, Kürtler, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyorlardı. Ancak şimdi böyle bir sıkıntı yok. Sorun olmadığı için çözüme de ihtiyaç yoktur. Hükümetin yaklaşımlarını olumlu buluyoruz ve tüm çabalarını destekliyoruz.*³⁶

Yukarıdaki farklı iki görüş bizlere gösteriyor ki bölgede görev yapmakta olan korucular kendi içlerinde farklı görüşler barındırabiliyor. Kürt sorunu bölgenin başlıca sorunlarından olunca yaşanan fikir ayrılıkları da normal karşılanmaktadır. Her iki görüşün ortak noktası devletin birtakım çalışmalar yaptığıdır. Ancak GKK 1 de denilen bu çalışmaların yetersiz olduğu ve sorunun henüz bir çözüme ulaşmadığıdır. GKK 2 de ise yapılan çalışmalar olumlu, çünkü bölgede bir sorun yok niteliğindedir.

1.4.1. Köy Korucularının Kürt Sorununa Bakış Açısı

Türkiye'nin doğusu için pek çok söylemi içinde barındıran söylemler, oldukça güç durumlar yaratmıştır. Bu söylemlere bakacak olursak; ... [İlki]:

*Türkiye Kürdistanı olarak adlandırdığı bölgenin ve bu bölgede yaşayan Kürtlerin Türkiye tarafından sömürgeleştirilmiş olduğudur. İkincisi, Kürt halkının dünyanın en büyük devletsiz azınlığı olduğudur. Özellikle batının emperyalist anlayışı büyük Kürdistan'ı, kimlik ve hak aramanın reddedildiği bir şekilde parçalamış olup, bu parçaları birleştirerek Büyük Kürdistan'ın kurulması gerekmektedir. Üçüncüsü ise, yukarıda anlatılan sebeplerden dolayı yürütülen bu savaşın 'haklı' olduğudur. Bölge halkına yönelik şiddeti bu şekilde meşrulaştıran PKK, müteakip süreçte devleti sadece şehirlere hapsedmeyi hedeflemektedir. Bu durumda devlet, kontrolünde bulunan merkezlerin emniyetini sağlayabilmek için kırsal alandaki mevcudiyetini tamamen şehir merkezlerinin güvenliği için kullanacaktır. Boşaltılan bu alanlarda kontrol tamamen örgütün olacak ve halkın da katılımıyla silahlı mücadele büyütülecektir...*³⁷

Köy korucularının önemli bir kısmı Kürt sorununun varlığını benimserken, bazı korucular böyle bir sorunun var olduğunu reddetmiştir. Kürt sorununun varlığını

³⁶ Z. Kızmaz, M. S. Önder, **Köy Korucularının Kürt Sorunu ve PKK Örgütü Konusundaki Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, ss. 250-252.

³⁷ E. Çelik, **Koruculuk Uygulamalarının Terörle Mücadeledeki Yeri: Geçici Köy Koruculuğu Sistemi Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2014, s. 30.

kabul eden bazı köy korucularının görüşlerinin, Kürtlerin ulusal ve demokratik hakları için savaştığını iddia eden Kürt siyasi aktörler ve STK'ların görüşlerinden pek farklı olmadığı belirlendi. Bu durumda bazı köy korucuları, Kürt sorununun Çin Cumhuriyeti döneminden beri var olduğu bilgisini paylaştı. Ancak önemli sayıda köy korucusu Kürt sorununun varlığını kabul etmesine rağmen, hükümetin bu sorunu çözmek için yaptığı son reformlara dikkat çektiler.³⁸

Kızmaz ve Önder'in makalesinde bahsedilen görüşlere baktığımızda bunları özetleyecek olursak; Kürt sorununun bölgesel hatta ülkesel bir sorun boyutunda olduğu ortadadır. Bölge halkının görüşleri kapsamında belli bir kesim, evet bir Kürt sorunu olduğunu kabul ettiğini ancak bu sorunun gereğinden fazla abartıldığını ve çarpıtıldığını, eğer sosyo-ekonomik anlamda gerekli şartlar ve eşitlik Kürt halkına sağlanır ise böyle bir ayrımın olmayacağı ve sorunun ortadan kalkacağını söylemektedir. Diğer bir kesim ise; evet böyle bir sorunun var olduğunu, bu sorunun kesinlikle abartılmamasını, bölgede dil kültürü olarak Türk dilinden uzaklaşıldığından ve bunun yarattığı sosyo-kültürel sorunların bu sorunu daha da çıkılmaz bir hale getirdiğini ve bunun sadece ülkesel değil ülkeler arası politikalar ile diğer ülkelerde de yaşayan Kürt halkları için daha iyi bir çözüm olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda var diyenlerin Kürtlerin cumhuriyet döneminden beri bazı haklardan mahrum edildiğini, bölgede ekonomik gelişimin olmadığını, hükümetin ise bu konuda yetersiz çalışma yaptığı görüşündeler.

Korucuların büyük bir kısmının ortak olduğu fikir; Kürt sorunu karşısında ortaya çıkan şiddet eylemleri ile sorunun çözüme ulaşamayacağı, siyasi yollarla çözülebileceği ve özerklik olması gerektiği şeklindedir. Dolayısıyla bu da devletin çözüm politikalarının olumlu bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. Halk ne kadar tedirginlik içerisinde olup bazı şeyleri yetersiz görse de bu politikaları destekler niteliktedir.

Bazı korucular ise bu soruna dil ve kültür açısından bakmaktadır. Dillerinin ve kültürlerinin unutulmaya yüz tuttuğunu, çocukların anadillerini unutmaması adına okullarda Kürtçe eğitim olması gerektiğini, bunun üstündeki yasağın kalkmasını savunmaktadır. Kürt sorunu son dönemlerde anadilde eğitim ve özerklik ihtiyacına odaklanmış durumdadır. Korucular, anadilde eğitim ve özerklik gereklilikleri

³⁸ Kızmaz ve Önder, 2016, ss. 253-257.

konusunda farklı görüşlere sahiptir. Korucuların çoğu anadilde eğitimi mümkün kılan yasal düzenlemelere karşı olumlu bir tutuma sahip olsalar da, özerklik konusunda aynı olumlu tutuma sahip olduklarını söylemek zordur. Diğer bir deyişle, demokratik özerklik talebi, anadilde eğitim talebi kadar fazla değildir. Bazı korucular, anadili İngilizce olsa bile bazı koruculara özerklik verilmesi konusunda çok az sayıda talepte bulunuyorlar. İşte bu görüşlerden bazıları:

Anadilin unutulmasını istemiyoruz. Bu nedenle bu konuda birtakım girişimler yapılmalıdır. Elbette önemli kararlar merkez tarafından alınmalıdır. Ancak bölge de bazı konularda kendisini yönetebilmelidir. (3. Görüşmeci)

Anadilde eğitimin kesinlikle olmasını isterim. Benim çocuğum anadilini bilmeli ve anadilinde eğitim alabilmelidir. Özerkliğe karşıyım. Halkın önemli bir bölümü de bunun ne olduğunu bilmez. Böyle bir durumda böyle bir talep kötü sonuçlar doğuracaktır. (4. Görüşmeci)

Elbette ki, anadilde eğitimin olmasını istiyorum. Çocuklarımız kendi dilleri ile eğitim yapabilmeli, dilimiz yaşayabilmelidir. Özerklikten kasıt nedir ne getirir ne götürür tam olarak bilmiyorum. Ancak bana göre şimdiki yapı iyi ve devam etmelidir. (5. Görüşmeci)

Kürtçe köklü bir dildir. Elbette Kürtçeyle de eğitim verilebilir. Hem belki bölgedeki eğitim seviyesi de yükselir. Özerklik ise şart değil. Olsa da olur olmasa da olur. (6. Görüşmeci)³⁹

Yukarıda geçen görüşlere baktığımızda korucuların büyük bir bölümü anadil konusunda özgürlükçü bir yaklaşım istemekte ve yıllardır bölge halkının da talep ettiği gibi anadillerinin de eğitimine ilişkin talepleri olduğunu göstermektedir. Bir bakıma çocuklarının kendi ana dillerini unutmamasından tedirgin olmakta ve okullarda da Kürtçe eğitimin desteklenmesini arzulamaktadırlar. Ancak ülke politikaları arasında bu durumun bölge içerisinde bir bölücülük yaratacağı, verilen özerkliğin olumsuz etkiler doğuracağı korkusu, mevcut olan durumun daha sağlıklı sonuçlar verdiği düşüncesi, bölge halkının ve korucuların özerklik konusunda daha katı yaklaşımlar sergilemelerine neden olmaktadır.

Bu konudaki görüşlere baktığımızda diğer bir kesim de Kürt sorunu yok diyenlerdir. Onlar köylerinde rahatça dillerini konuşabildiklerini, ana dilde eğitimin gereksiz olduğunu, en iyi eğitim dilinin Türkçe olduğunu, demokratik özerklik verilir ise ülkenin parçalanabileceğini savunmuşlardır. Ayriyeten PKK'nın yaptığı eylemlerin haklı bir sebebi olmadığını, dış güçlerin Türkiye'yi bölme politikalarını

³⁹ Kızmaz ve Önder, 2016, s. 252.

PKK üzerinden gerçekleştirdiğini, amaçlarının Türkiye'yi yok etmek olduğunu dile getirmişlerdir. Özerklik olduğu takdirde, bunca zaman kendilerine karşı silahlandıkları gerekçesiyle PKK'nın kendilerinden hem hesap soracağını hem de intikam alacağını düşünmektedirler.

Kürt sorununu kabul eden ve etmeyen iki grubun ortak görüşü ise, Kürtlerin olduğu bölgelerde ekonomik kalkınma ve istihdamın artırılması, o bölgelere daha fazla yatırım yapılması ve o bölgelerin her yönden gelişebilir olması yönündedir.

Sonuç olarak; Kürt meselesinde çözüm, bu sorunun etkisinde kalan ve PKK'dan oldukça etkilenen köy korucularından mesleğini icra edenler ışığında olmalıdır. Bu sistem terör bitmeden kaldırılamaz. Eğer ki kaldırılırsa, korucular ve aileleri teröre karşı kendilerini koruyamaz hale gelip savunmasız kalacak ve belki de bu durumun sonu katliam ve ölümlerle sonuçlanacaktır. Tarihten günümüze gelen örneklere de baktığımızda kendini savunamayan halklar terör kurbanı olmuş, kan ve gözyaşıyla sulanmış topraklarından göç etmek zorunda kalmışlardır. Eğer ki koruculuk sistemi kaldırılır ise bir nebze kontrol altına alınmış olan bu güç, kontrolden çıkmış bir hal alacaktır. Aynı zamanda PKK terör örgütü bu boşluktan faydalanmak isteyecek, gücüne güç katacak, kanlı eylemlerine son gaz devam edecektir. Zira, koruculuk sisteminin varlığını sürdürmesi ülkedeki sorunun aslında bir Kürt sorunu değil terör sorunu olduğunu gösteren en güzel ispat olması bakımından da önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÖY KORUCULARI- PKK TERÖR ÖRGÜTÜ VE DEVLET

2.1. KÖY KORUCULARI VE PKK TERÖR ÖRGÜTÜ

1985-1987 döneminde PKK terör örgütü GKK ile mücadelede tamamen silahlı şiddete başvurarak korucuları sindirmek maksatlı “tavizsiz” bir strateji benimsemiştir. III. Kongrede alınan “korucuların katledilmesi” kararını müteakip koruculara dönük eylemlerin şiddeti de artmıştır (Kundakçı, 2004:176 akt: Çelik, s: 64). PKK'nın bu dönemde; “askeri hedeflerimizin en başında geçici köy korucusu teşkilatını sindirip dağıtmak gelmektedir ya kendilerini affettirir örgüte sığınır ya da köy, kişi, aile olarak onları ablukaya alırız. Onlardan intikamımız bu şekilde olur.” şeklindeki ifadelerle koruculara alenen savaş açtığını ileri sürmektedir. 1987 yılı içerisinde GKK'ların tasfiyesine yönelik Mardin, Şırnak, Siirt yöreleri başta olmak üzere birçok toplu yıkım gerçekleştirilmiştir.⁴⁰

Yukarıda sözü edilenler, bizlere PKK terör örgütünün koruculardan oldukça çekindiğini açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü bu dönemde korucular etkin bir faaliyet içerisinde kırsalda önemli başarılar elde ederek askeri operasyonlar öncesi ve sonrasında daimî olarak bölgede güvenliği olabildiğince sağlar konumda bulunuyorlardı. Korucular kırsalın askerleri konumundaydı diyebiliriz çünkü alanında gerekli eğitimleri kısa süreli de olsa alıyor birer asker gibi hareket ediyorlardı. PKK terör örgütü için bu, karşısındaki gücün daha da artması demektir ve bu nedenle haince saldırılarla korucular yıldırılmak istendi ve bu durumda oldukça fazla şehit verildi.

...Kürt İşçi Partisi'ne destek veren köy korucularının, örgüte katılan dağ işçilerinin, Kürt siyasi partileri ve sivil toplum kuruluşlarında faaliyet gösteren köy korucularının aileleri ve akrabaları arasında bireyler var. Bu katılımlar, PKK'nın olumsuz algısını etkili bir şekilde değiştirmiştir. PKK'yı “Kürt halkının hakları örgütü” olarak gören korucuların görüşlerinin zaman içinde değiştiğini de gösteriyor. Zira, PKK ile anlaşma sağlanmadıkça, köy koruculuğu hizmetini kabul etmeden önce

⁴⁰ Özdemir, ss. 42-44 Akt: Çelik, s. 64.

PKK'ya yönelik olumlu bir tutumun, köy koruculuğu hizmetini kabul etmekten zorla geri çevrilmesi gerekmektedir.⁴¹

Örgüt yapısıyla yaşanan ikili mücadelelerde korucular ağırlıklı olarak olumsuz fikirlerini bildirmekte; PKK terör örgütü ile karşı karşıya olmanın hayatları için birer risk oluşturduğunu ve birebir mücadelelerde PKK için açık hedef halini aldıklarını söylemişlerdir. Kendilerinin operasyonlarda ön safhada yer aldığını, her türlü tehlikeye açık olduklarını, hayatlarını riske attıklarını dile getirerek bu mücadelede azimli olduklarını göstermişlerdir. Örgütün caydırıcı hamleleri korucuları bu yoldan döndürmeye yetmemiştir. Aksine daha da azim göstererek devlete olan bağlılıklarını ispat etmişlerdir.

2.1.1. Korucuların PKK Terör Örgütüne Bakış Açısı

PKK ve sempatizanları, koruculara “hain, işbirlikçi” muamelesi yapmaktadır. Korucuların PKK'ya yaklaşımları farklılık göstermektedir. Ağırlıklı olarak PKK'ya düşman ve terörist gözüyle bakıyor olsalar da, daha önce sempatizan olduğu halde zorunlu olarak koruculuğu kabul etmiş bazı korucuların, korucu olduktan sonra PKK'ya olan bakış açılarında bir değişme olmamıştır. Onlara göre, PKK'lılar, Kürt halkını savunmakta ve bazı hakları için mücadele etmektedir.⁴² Bu mücadele anlayışının taraflı bakış açısıyla ortaya konulduğu kesindir. İnsanların bilgisiz kalmasına neden olarak cahil bırakılan toplum algısının bir sonucudur. Toplumun yapısal olarak karma bir durumda olması ve düşünsel yapı anlamında eğitimsiz olması, durumları daha karmaşık bir hale getirmiştir. Hangi sonuçları oluşturduğu düşünülürse Kürt halkının haklarını korumak PKK terör örgütü için bir kamuflaj oluşturmuş durumdadır. Bu kamuflajı yıllarca üzerlerinde taşımışlardır ve bu durum günümüzde de devam etmektedir.

09.11.2014 tarihinde Şırnak Silopi'de bir korucu ile yapılan görüşmede korucunun dediği gibi: “Boş bir sistem. Arada kalmak zorunda kaldık. Güvenliği sağlamak bizim görevimiz olmamalı. Halk ile devlet arasında kaldık. Keşke bu sistem olmasaydı. Bu sistemi hiçbir zaman savunmadım. Bazı aileler devlet ve PKK arasında kaldı ve koruculuğu seçtiler. Bir kısmının ise ihtiyacı vardı, bazıları

⁴¹ Kızmaz ve Önder, s. 65.

⁴² Önder, s. 149.

mecburiyetten korucu oldu. Koruculuğu kabul edip hareket edenlerle, kabul etmeyenler arasında sıkıntı çıktı.”⁴³ PKK terör örgütüne destek veren korucuların gerekçeleri şu şekildedir:

- Can güvenliklerini garantiye almak,
- Özerklik düşüncesini benimsemek,
- Devlet tarafından yeterinde sahiplenilmeme düşüncesi,
- Ana dilde eğitimin PKK tarafından benimsetileceğine inanmak,
- PKK terör örgütünü Kürt halkının haklarını savunucu bir unsur olarak görmek,
- Devlet aleyhine yapılan propagandaların tesirinde kalmak.

Korucular arasında yapılan bir ankette PKK terör örgütünün kendileri için ne anlam ifade ettiği ve yaşanan can kayıpları hakkında bazı sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 2: Korucuların PKK Hakkındaki Görüşlerinin Can Kaybı Yaşama Durumlarına Göre Dağılımları

PKK sizin için ne anlam ifade ediyor?	Can kayıpları yaşadı mı?		Toplam	
	Hayır	Evet		
F	19	54	73	
Terörist bir örgüt	% 26	74	100	
Genel Oran %	7.8	22	29.8	
Bazı odakların ve dış F	13	80	93	
güçlerin kullandığı bir %	14	86	100	
örgüt	Genel Oran %	5.3	32.7	38
Kürt halkının hakları için F	7	43	50	
mücadele eden silahlı bir %	14	86	100	
örgüt	Genel Oran %	2.9	17.6	20.4
İnsanları kullanıyor	F	-	3	3
%	-	100	100	

⁴³ Balta ve Akça, 2013, sf. 79

	Genel Oran %	-	1.2	1.2
	F	-	2	2
Kan ve gözyaşını andırıyor	%	-	100	100
	Genel Oran %	-	0.8	0.8
	F	-	1	1
Kendi devletlerini kurmak istiyorlar	%	-	100	100
	Genel Oran %	-	0.4	0.4
	F	-	1	1
Onlar da birer insan	%	-	100	100
	Genel Oran %	-	0.4	0.4
	F	1	17	18
Yanıt vermek istemeyen	%	5.6	94.4	100
	Genel Oran %	0.4	6.9	7.3
	F	-	4	4
Fikrim yok	%	-	100	100
	Genel Oran %	-	1.6	1.6
	F	40	205	245
Toplam	%	16.3	83.7	100
	Genel Oran %	16.3	83.7	100

Kaynak: Kızmaz, Zahir, Önder, M. Seyman, 2016.

GKK'ların %20,4 gibi önemli bir oranı PKK örgütünü “Kürt halkının hakları için mücadele eden silahlı bir örgüt” gibi değerlendirmesi baya bir dikkat çekicidir. Asıl dikkat çekici olan ise bu yönde görüş bildirenlerin %86'sının can kaybı yaşadığını belirtmiş olmasıdır. Bazı korucular, can kaybı yaşadıkları halde, can ve mal güvenliklerine yönelik her an bir saldırı düzenleyebilecek olan bir örgütü, ‘meşru bir mücadelenin meşru bir unsuru’ olarak görmektedir. “Kürt halkının hakları için mücadele eden bir örgüt” söyleminde bir sempati duygusunun bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu durum çelişki arz etmektedir. Bazı korucular yaptıkları görevi “*şerefsizlik*” olarak tanımlamışlardır. Bu çelişkinin, bazı korucuların, PKK'nın saldırılarını meşru ve haklı görmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu korucuların, PKK'nın kendilerine saldırmasının ve can kayıpları vermelerinin

nedenini, “haklı bir mücadele” veren PKK’ya karşı silah almalarına bağladıkları tahmin edilmektedir. Yapılan mülakatlarda bazı korucular, PKK örgütünün ne derece meşru olduğuna dair ifadelerde bulunmuşlardır:

GKK 2: PKK kurulurken Kürt halkının temel haklarını savunma adına mücadele veriyordu. Ama galiba o da amacından sapmış durumda, ilk amacına göre hareket etmiyor.

GKK 13: PKK olmasaydı Kürtlere bu kadar hak tanınmazdı. Eskiden insanlar evlerinde bile Kürtçe müzik dinleyemezken şimdi telefonda sokakta rahatça dinleyebiliyor. PKK Kürtlerin hakkını savunan bir örgüttür. Çanakkale savaşında Kürtler de vardı. O halde Kürtlerin de bu devlette hakkı var. İşte PKK bu hakları istiyor.

GKK 18: Açıkçası PKK’lıların tam olarak kim oldukları ve gerçek fikirlerinin ne olduğunu bilmiyorum. Ama görünen şey, onların bazı idealleri olduğu ve kendi idealleri doğrultusunda birtakım işlere giriştikleridir. (Önder, 2013:151)

Görüşmecilerden bazıları PKK’nın meşru bir amaç için kurulduğunu savunmuştur. Bu amaç Kürtlerin dilsel, sosyal ve kültürel haklarının talebidir. Burada çarpıcı olan husus silahlı mücadelenin meşru olduğudur. Dolaylı olarak, kimlikel ve kültürel hakların talebinin siyasi ve insani mücadeleler dışında, silahlı saldırılarla yapılabileceği ifade edilmiştir.⁴⁴

Korucuların birçoğu Kızmaz ve Önderin çalışmasına baktığımızda %50 oranında bu görevi polis ve askerin yapması gerektiğini PKK terör örgütünün koruculara oldukça fazla zarar verdiğini, bu zararın sadece fiziksel değil sosyo-ekonomik ve ruhsal anlamda da olduğunu göstermektedir. Diğer bir yarısı PKK ile olan mücadeleyi doğru bulmuş ve bunun için gerekli fedakarlıkları yapmışlardır. Doğru bulmayanların sayısının sınır illerinde artış gösterdiğini, Bingöl ve Batman gibi sınırla bağlantısı olmayan illerde korucular mücadeleyi doğru bulmuşlardır.

Bazı korucular terör örgütü PKK’ya yardım etmekte olduğu bilinmekte olan ancak ispatı yapılamayan bir durum halindedir. Resmi kurumlar için ortaya konulamayan kayıtlar neticesinde doğruya en yakın bilginin edinilmesi ve korucuların bu suçlara ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi amacıyla görüşmelerde koruculara “İçişleri Bakanlığının verilerine göre, bazı korucular PKK yardım ediyor

⁴⁴ Kızmaz ve Önder, s. 67.

siz bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir.⁴⁵ Buna karşın olarak alınan cevapların sonucu üç başlıkta toplayabiliriz ilki korucuların Kürt sorunu üzerinden PKK aracılığı ile ideolojilerini gerçekleştirmek, ikinci başlık yaşanan ve hissedilen korku durumu, üçüncü başlıkta koruculuğun getiri olan maddi durum ve çift taraflı davranışlar ortaya koyarak PKK’dan korunmaktır.

2.1.2. PKK Terör Örgütü Açısından Köy Koruculuğu

Koruculuk faaliyetleri PKK terör örgütü açısından bir engel niteliğindedir. Bu durumun önüne geçilmek istenmiş ancak sonuca istenilen şekilde ulaşılamamıştır. Bölge halkı bu konuda oldukça yıpratılmış korucuların aileleri olayın içerisine çekilmiştir. Koruculuk sistemi PKK terör örgütü önünde bir engel teşkil ettiğinden, kaldırılması düşünülen ilk hedeftir. Siirt’in Eruh ilçesinde görev yapan köy korucularının bazılarında örgüt tarafından tehdit mektupları gelmektedir. Ailesinin de can güvenliğini tehdit eden bu mektuplarda geçen “Siz bizdensiniz” ifadesi korucuların etnik kökenini hatırlatarak onlara Kürt sorunu kapsamında bu mücadeleden vazgeçirme ve silahlarını bıraktırma çabasıdır. Eruh’ta korucu başı olarak 20 yıldır koruculuk yapan bir korucuya Gabar Cephe Komutanlığı yazılı gönderilen mektuptan bazı ifadeler dikkati çekmektedir:

Artık Türk devletinin Kürtleri birbirine öldürten oyunlarına son vermemiz gerekir. Çünkü bu oyunlardan sadece Kürtler zarar görüyor. Artık bu koruculuk silahını halkımıza karşı kullanmayın, bu koruculuk silahını bırakıp halkımızın, yurtsever Botan halkının arasına dönün. Halkımız sizleri affetmeye hazırdır. Daha ne zamana, nereye kadar birbirimize zarar verip, Türkleri kendimize güldürteceğiz. Geç olmadan onurunuzla halkınızın içinde Kürtlüğünüzle yaşayın, yarın çocuklarınız sizden utanmasın.⁴⁶

Bu mektuptan da anlaşılacağı gibi; korucuların etnik kökeninden dolayı Türk devletiyle beraber aynı safhada yer almamaları gerektiği, korucuların teröre karşı silahlanmalarının Kürt halkına zarar vereceğini beyan etmişlerdir. Bu tarz mektuplar

⁴⁵ Önder, s. 160.

⁴⁶ 10.03.2022 tarihinde Eruh İlçe Jandarma Komutanlığından temin edinilen mektup.

ile PKK terör örgütü mensupları korucuları çıktıkları bu zorlu yoldan her defasında geri döndürmeye çalışmış, fakat çok da başarılı olamamışlardır.

PKK III. Kongresini 25-30 Ekim 1986 yılında Lübnan'da yer alan "Helwe" isimli kampında yapmıştır.⁴⁷

*PKK tarafından, ilk olarak köylülerin korucu olmalarının engellenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede, birtakım önlemler alınmıştır. Bu önlemlerin ilki, 25-30 Ekim 1986 tarihlerinde Lübnan'ın Helwe Kampı'nda yapılan III. Kongresinde karara bağlanmıştır. Bu karara göre, örgütün ilerlemesinin önünde önemli bir engel olarak görülen GKK'ların kendileri ve yakınları öldürülecek, evleri kundaklanacak ve malları yağmalanarak sindirilmeleri sağlanacaktır.*⁴⁸

Bu kongrede PKK mücadelesinde bir engel olarak gördüğü korucuları hedef alma kararı almıştır. Korucuları etkisiz hale getirip, işbirlikçi, ajan konumundakileri tasfiye etme niyetindedirler. Bundan sonraki süreçlerde korucu ve aileleri katledilmiş, Mardin, Siirt, Diyarbakır olmak üzere güneydoğunun bazı illerinde katliamlara sebebiyet vermiştir.

"Abdullah Öcalan 1991 yılında 5.Kongrede koruculara silahlarını bırakma ve iş birliği yapmak için genel af önermiştir. Fakat sözünde durmamış, 2008'e kadar toplamda bin 337 köy korucusu katletmiş; il bazında da Şırnak 256 kişi ile 1. sırada yer almıştır."

PKK, 1992 yılına kadar, yaptığı baskınlarla, 78 köy korucusunun ve korucu ailelerinden, yaşlı, kadın ve çocuklardan oluşan toplam 640 kişinin ölümüne sebebiyet vermiştir. Mayıs 2012'ye kadar PKK saldırıları sonucu hayatını kaybeden korucu sayısı ise bin 578 olduğu açıklanmıştır (JGK, kişisel yazışma, 2012).⁴⁹ Yapılan bu saldırıların bölgede yaşayan halk üzerinde oldukça olumsuz etkileri olmuştur. 1993 yılına kadar devam eden bu durum bölge sakinlerinin de kendi içerisinde bölünmesine neden olmuştur. 1993 yılından sonra korucular ilk hedef konumundan uzaklaştırılmış ve bölgede yapılan askeri operasyonlarda görev almışlardır. Korucuların PKK terör örgütü tarafından ikinci plana atılmaları üzerlerinde olan baskıyı azaltmamıştır aksine bölge halkı içerisinde var olan itibarlarını zedelemek için pek çok zor durumun içerisine çekilmek istenmişlerdir. Bu durumu yaratmak için kullandıkları ilk silah Kürt sorunu üzerinden korucuları anti-

⁴⁷ Törel, s. 100.

⁴⁸ Önder, s. 162.

⁴⁹ Önder, s. 162.

kürt yaklaşımı olarak göstermeyi hedeflemişlerdir ve ne yazık ki bu durum az oranda da olsa bölge halkına etki etmiştir.

2.2. KORUCULUK VE DEVLET

1987-1993 döneminde; 1987-1991 arasındaki süreçte ANAP'ın tek parti olduğu 46., 47., 48. hükümetler ile, 1991-1993 arasındaki süreçte ise DYP-SHP koalisyonu ile oluşturulan 49. ve 50. hükümetler iktidarda kalmıştır.⁵⁰ GKK sistemi aleyhindeki eleştirilerin en yoğun olduğu bu dönemde hükümet kanadından yapılan değerlendirmelerle eleştirilere cevap verilmiş ve sistemin gerekliliği savunulmuştur.⁵¹

1987-1993 döneminin hükümetler bakımından dikkat çekici bir diğer yanı da DYP-SHP'nin koalisyon kurduğu dönemlerde GKK sistemine ilişkin görüş ayrılıkları olmasıdır. SHP koruculuk sisteminin kaldırılmasına yönelik görüş bildirirken, DYP kanadı ise, sistemin ıslah edilerek devamı yönünde görüşler bildirmektedir. 28 Ağustos 1992 tarihli oturumda bu husus ANAP genel başkanı Mesut Yılmaz tarafından dile getirilmiş, geçmişte seçim beyannamelerinde koruculuk sistemini kesin olarak kaldıracağını beyan eden SHP'nin, DYP ile yapılan koalisyon protokolünde koruculuk sisteminin "yeniden değerlendirilmesi" düşüncesine döndüğünü vurgulamıştır.⁵²

Doğrudan devlete bağlı olarak kamu hizmeti yapan geçici köy korucuları memur olarak görülse de 1982 Anayasasında memur ve dar anlamda diğer memur kavramları onları kapsamamaktadır. Geçici köy korucuları, doktrinde "statü vasıflarına sahip kişiler" olarak adlandırılmakta ve ihtilafli statüde kişiler olarak adlandırılmaktadır (Gözübüyük ve Tan, 1998: 946). Bunun nedeni, geçici köy korucularının istihdam biçiminin diğer istihdam biçimlerinden farklı olmasıdır.⁵³

24 Temmuz 1996 tarihli oturumda OHAL görüşmeleri sırasında söz alan dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar, bölge halkının PKK ile mücadeleye yalnız manevi destek değil, koruculuk müessesesi ile birlikte fiilen de destek verdiğini

⁵⁰ https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/koalisyon_hukumetleri/Koalisyon_Hukumetleri_C1.pdf, 2015

⁵¹ Çelik, s. 56.

⁵² Çelik, s. 57.

⁵³ V. Arat, Kamu Görevlisi Kavramı Açısından Geçici Köy Korucuları, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:28, Sayı:1, Yıl:2013, ss. 169-196

belirterek, bu bölgede görev yapan geçici köy korucularının statülerinin belirlenmesi ve çok ağır şartlarda görev yapan korucuların maddi imkânlarının OHAL uygulaması kalktıktan sonra da devam edebilmesi için “güvenlik tazminatı” adı altında uygulamalar getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (TBMM [42], 1996:550). Açıklamaya bakıldığında devletin, GKK sistemini bu dönem içinde de terörle mücadeleye “stratejik” seviyede katkı veren bir uygulama olarak değerlendirdiğini söylemek mümkündür.⁵⁴

2.2.1. Köy Korucularının Devlete Karşı Bakış Açısı

Geçici Köy Korucularının yaklaşık üçte biri (Bkz. Tablo 2), devlet görevlilerinin baskısıyla koruculuğu seçtiklerini ifade etmişlerdir. Yapılan gözlem ve tespitlerde gerek devlet baskısını gerekçe gösteren gerekse diğer gerekçelerle korucu olanlara, devlet yetkilileri tarafından bazı vaatlerde bulunulduğu anlaşılmıştır. Bu vaatlerin ekonomik kısmı, bir sosyal güvenlik kurumuna bağlanacakları, maaşlarının artacağı ve emeklilik halinde bir emekli maaşlarının olacağıdır. Güvenlikle ilgili olan kısmı ise korucuların sadece kendi köylerini koruyacakları ve herhangi bir operasyona ya da güvenlik harekâtına dâhil edilmeyecekleridir.⁵⁵ Fakat bakıldığında sunulan bu imkanların pek de yerine getirilemediğini görmekteyiz. Vaatler sözde kalmış olup faal bir durum kazanmamıştır.

Devlete yönelik yaklaşımlarını ve bakış açılarını tespit edebilmek için koruculara, “sizce devlet sizi nasıl görüyor?” şeklinde soru yöneltilmiştir. Alınan yanıtların dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Köy Korucularının Devlete Yönelik Algıları 1

Korucuların algısı	Frekans	Yüzde
Devlet bizi kullanıyor	94	38.4
Devlet bizi huzur ve bekanın sağlayıcısı olarak görüyor	68	27.8
Devlet PKK'yı yeneceğimiz konusunda bize güveniyor	49	20.0
Devlet bize ihtiyaç duyuyor	3	1.2

⁵⁴ Çelik, s. 76.

⁵⁵ Önder, s. 164

Devlet yetkileri ile herhangi bir sıkıntımız olmadı	23	9.4
Fikrim yok	8	3.3
Toplam	245	100.0

Kaynak: Kızmaz, Zahir, Önder, M.Seyman, 2013.

Devletin kendilerini kullandığını düşünen oranın yüzde 38,4 olması bizlere bölge halkının devlete olan güvenin tam olarak sağlanamadığını ve kendilerini askeri, ekonomik ve siyasi anlamda yapılan stratejiler için kullandıklarını düşünmesine neden olmuştur. Devletin kendilerini askeri operasyonlarda ön safhada tutarak kullandığını düşünmeleri devlete karşı olan güveni de azaltmaktadır. Bu durum koruculuk faaliyetlerini yapan toplulukta güven zafiyeti oluşturmaktadır. Aslında yüzde 20 oranında bir kesim de devletin PKK'yı yeneceği konusunda kendilerine güven duyduğunu bize gösteriyor. Bu tablodan devletin terörle mücadelede koruculara karşı güveni korucuların devlete karşı güveninden daha fazla olduğu anlaşılıyor. Bu cevaplar verilirken korucuların güvenlik endişesiyle cevap verdikleri düşünüldüğünden tekrar “bir önceki soruya verilen cevapların sınanması amacıyla, “devletin sizi yalnız bıraktığını düşünüyor musunuz?”⁵⁶ şeklinde bir başka soru yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtların dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4: Köy Korucularının Devlete Yönelik Algıları 2

Devletin sizi yalnız bıraktığını düşünüyor musunuz?	Frekans	Yüzde
Hayır, devlet bize sahip çıkıyor	98	40.0
Evet, devlet bizi yalnız bırakıyor	133	54.3
Evet, kısmen sahip çıkmıyor	5	2.0
Fikrim yok	9	3.7
Toplam	245	100

Kaynak: Önder, M.Seyman, 2013.

Bu verilerde göz önünde bulundurularak Tablo 4 ile yapılan karşılaştırmada verilen cevapların ilk soruda da olduğu gibi güvenlik endişesiyle değil gerçekten

⁵⁶ Önder, s. 165

devlete karşı olan güvensizliklerinden dolayı verildiğini göstermektedir. Tablo 4'te 'devlet bizi yalnız bırakıyor' cevabı yüzde 54.3 civarındadır. Bu oran, korucuların devlete karşı güvenlerinin tam oluşmadığını, ilk tabloda verilen cevapların gerçekliğini de doğrulamaktadır. Korucuların yarısından fazla bir kısmı devletin kendisini yalnız bıraktığı, tam olarak yanlarında olmadığı düşüncesindedir. Böyle bir sistemde, kendini yalnız hisseden ve devlete karşı güven zafiyeti yaşayan korucular suç işlemeye daha meyilli hale gelebilmektedir.

Tablo 3'te 'devlet bizi kullanıyor' oranı yadsınamaz durumda olan bir orandadır. Bu sayı kendilerinin kullanıldığını düşünen korucular için devlete karşı oluşturulmuş ciddi bir tehdit durumundadır. Çünkü kendilerini devlet ve PKK terör örgütü arasında bir misyon yükletilmiş olduğu kanısına varmış durumdadırlar. Böyle durumlarda kendini kullanılmış hisseden koruculara yönelik bir başka soru yöneltilmiştir. Görüşmeler sırasında devlet yetkililerinin korucuları kullandıkları yönündeki tezleri hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Alınan yanıtlar aşağıdaki gibidir:

GKK 2: Evet, bu fikirde olanlara katılıyorum. Devlet gerçekten de bizi kullanıyor. Bizleri örgüte karşı yem olarak kullanıyor. Tek dertleri kendi güvenlikleridir.

GKK 13: Evet kullanılıyor. Biz operasyonlarda ön saflara sürülüyoruz. Bir temas olursa (PKK ile) ilk biz öldürülürüz. Bir mayın olursa da ilk biz basarız.

GKK 14: Kesinlikle devletin bizi kullandığını düşünüyorum. Hem de oltanın ucuna takılan yem gibi kullanıyor. Operasyonlarda, nöbetlerde bizleri en kötü en tehlikeli bölgelerde tutarken, kendileri ağır silahlarla daha güvenli bölgelerde kalıyor.

GKK 16: Devlet bizi kesinlikle kullanıyor. Kendi görevini yapmıyor, bize yaptırıyor. Müdür varken odacı neden müdürün işini yapsın. Biz profesyonel değiliz. Profesyoneller bu işi yapmalı.⁵⁷

Yukarıdaki görüşlere baktığımızda aslında korucuların devlet tarafından askeri alanda kullanıldıklarını ve operasyonlarda ilk olarak kendilerinin sahaya sürüldüklerini, profesyonel eğitim almadan sahada birer kalkan olarak kullanılıp ilk gözden çıkarılacak birlik olduklarını düşünmektedirler. Bu durum fazlaca tehlikeli durumlar oluşturmaktadır. Çünkü toplum içerisinde kendine yer edinememiş her kimse bu düşüncenin ardına saklanıp saf değiştirmeye oldukça yatkındır. En önemlisi de ikili oynayanlar için tam bir kamuflaj durumu olmasıdır.

⁵⁷ Önder, s. 166

2.2.2. Korucuların Yarattığı Sorunlar ve Karıştıkları Suçlar

Korucuların yarattığı sorunların en başında PKK terör örgütüne yapılan yardımların geldiği söylenebilir. İçişleri Bakanlığının verilerine göre; “1985-2003 yılları arasında suç işledikleri gerekçesiyle hakkında yasal işlem yapılan 4804 korucudan, 2 bin 384’üne PKK’ya yardım ve yataklık suçundan işlem yapılmıştır.” Yapılan bu yardımlar ne yazık ki kayıt altına alınamamıştır ve tespiti yapılamamıştır.

Yardım edenlerin çoğu zorunluluktan yardım etmekte çünkü güvenliklerini bu şekilde muhafaza etmiş durumdadırlar. Bu yüzden PKK terör örgütünün bazı isteklerine boyun eğmek durumunda kalmıştır. Bu demek değil ki hepsi bu durumdan dolayı yardım etmektedir elbette aralarında suç işleyen korucular da mevcuttur. Suçlu olanların PKK terör örgütünün ve diğer örgütlerin birer parçası olduğu da bilinmektedir. Hayatlarını korumak için suça bulaşanlar ne yazık ki bu durumdan kurtulmak için çare bulamamaktalar çünkü aileleri ve hayatları ile tehdit edilmek durumunda kalmışlardır. İçişleri Bakanlığı tarafından bu hususta yapılan bazı görüşmelerde ortaya çıkan cevaplar şu şekildedir:

GKK 8: Asker ve polis gibi güvenlik güçlerinin hemen ulaşmasında sıkıntı olan yerlerde, korucular, örgütün tehditlerine boyun eğmek zorunda kalıyor. Ancak, bunların içinde, bazı gönüllü olarak yardım edenler ve örgütle aynı amacı güden korucular da var.

GKK 13: PKK yardım ve yataklık yapanlar, zorla korucu yapılmış kişilerdir. Zaten bu insanların fikri budur. Fikri bu olanlara zorla koruculuk yaptırırsanız sonucu da bu olur.

GKK 5: Yardım ve yataklık edenlerin büyük çoğunluğu bunu mecbur oldukları için yapmaktadır. Çünkü kendilerini her zaman örgüte karşı koruyamazlar. Bu nedenle PKK’ye yardım ediyorlar. Bazı korucular ile örgüt arasında akrabalık ilişkileri olması da yardım ve yataklığın bir başka nedenidir. Çünkü birçok köyde akrabalarından biri baskılarla korucu olmak zorunda kalırken, bir diğer akraba da örgüte katılmıştır.⁵⁸

Çalışmada örneklem grubu içerisinde yer alan, güvenlik kaygısı yaşayan köylerde ve diğer korucu köylerinde yapılan görüşmeler ve gözlemlere dayanarak, korucuların PKK’ya yardım ve yataklık etmelerinin üç temel nedeninin olduğu söylemek mümkündür. Birincisi, bazı korucuların PKK’nın propagandalarından etkilenip Kürt milliyetçiliği ideolojisini benimsemeleridir. Bu korucular, köylerini

⁵⁸ Kızmaz ve Önder, 2016, ss. 160-161

terk etmek zorunda bırakılmalarından sonra korucu olmaya karar vermişlerdir. Ancak, korucu olarak güvenlik birimlerinde yer almaları, onların PKK'ya olan sempatilerinden herhangi bir sapma meydana getirmemiştir. Aksine, korucu olmaya zorlanmalarının, bazılarının PKK'ya daha fazla sempati duymalarına neden olduğu ileri sürülebilir. İkincisi ise, PKK'ya karşı duydukları korkudur. Genellikle güvenlik birimlerinin olduğu bölgelere uzak olan köylerde yaşayan bu korucular, ağır bir PKK saldırısına direnebilecek güçte değildirler. Bölgenin dağlık ve son derece güç coğrafi koşulları nedeniyle, herhangi bir saldırı sırasında en yakın birliğin bu köylere ulaşması bazen çok uzun zaman alabilmektedir. Bu bağlamda güçlü bir PKK saldırısı ile köydeki tüm korucuların etkisiz hale getirilmesi söz konusu olabilmektedir. Uzak köylerde yaşayan korucular, öldürülme endişesi ile PKK'nın birtakım isteklerine olumlu yanıt vermek zorunda kalmaktadırlar. Üçüncü neden ise hem korucu maaşlarını alabilmek hem de kendilerini PKK'nın saldırılarından korumak için çift taraflı tavır sergilemeleridir.⁵⁹

Genelkurmay Başkanlığının 2004 tarihli raporunda korucuların karıştığı tüm adli vakalar şu şekilde sıralanmıştır:

*Örgüte yardıma yataklık, gasp, soygun, öldürme, yaralama, zabita kuvvetleri ile müsademe ve araçlara saldırı, adam kaçırmak, patlayıcı madde kullanma, kasten ev ve ot yangını, ev, işyeri, banka ve oto hırsızlık, yan kesicilik, boru hattına saldırı, zorla set senet imzalatma, tahsil etme, devlete ait bina, araç ve tesislerde yangın çıkarma, ormanlarda yangın çıkarma, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal, suç eşyası satmak, saklamak ve satın almak, mala zarar vermek, bilişim suçları, kolluk kuvvetlerine mukavemet, darp ve saldırı, hükümet emirlerine muhalefet, rüşvet, zimmet, kız, kadın ve erkek kaçırmak, çocuk kaçırmak, rehin alma, tehdit, aile fertlerine kötü muamele, hakaret ve sövmek, müstehcen hareket, ırza geçme, ırza tasaddi-kızlık bozma, fuhşa teşvik, kadın ticareti, kumar oynamak ve oynatmak, mesken masumiyetini ihlal, mesken mahalde silah atmak, intihar, intihara teşebbüs, uyuşturucu madde kaçakçılığı, silah ve mühimmat kaçakçılığı, gümrük ve tekel kaçakçılığı, canlı hayvan kaçakçılığı ve çevre suçları...*⁶⁰

İnsan Hakları Derneğinin 2009'da hazırladığı rapora göre koruculuğun son 20 yılda neden olduğu insan hakları ihlallerinin bir dökümü yapılmıştır. Rapora göre korucular bu süre zarfında: “38 köy yakma, 14 köy boşaltma, 12 taciz ve tecavüz, 22

⁵⁹ Kızmaz ve Önder, s. 161.

⁶⁰ “Korucular 24 yıldır suç işliyor”, 25.05.2009, <http://www.haberlink.com/haber.php?query=39939>

adam kaçıрма, 294 silahlı saldırı, 183 öldürme, 259 yaralama, 2 kayıp, 562 işkence ve kötü muamele” olayına karışmışlardır.⁶¹

Genel Kurmay Başkanı İlker Başbuğ (2008-2010) korucuların işlediği suçlar ile ilgili, “3-5 hata yapandan ötürü bütünü suçlamak, örgütün amacına hizmette doğrudan bağlantılıdır.” demiştir.⁶²

2.3. OSMANLI DÖNEMİ HAMİDİYE ALAYLARI

Hamidiye Alayları 1876 yılında II.Abdülhamid şark meselesini çözebilmek için Panislamizm düşüncesine başvurmuştur. Ermeni hareketlerini de göz önünde bulundurarak bu ideoloji doğrultusunda Hamidiye Alaylarını kurmuştur. Hamidiye Alayları ismini II.Abdülhamid’ten almıştır. Bu alaylar ile Kürtlerin Osmanlı devletine karşı sadakati sağlanmak istenmiş ve yarı-askeri bir teşkilatlanma oluşturulmuştur. Hamidiye Alayları kurulmazdan evvel Ermeniler, Avrupa’nın teşvik ve yardımıyla Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılmak suretiyle bir Ermeni devleti kurabilmek için çeşitli eylem hazırlıklarına girişmişler ve örgüte özgü faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ardından Müslüman halka karşı harekete geçmişlerdir. Öyle ki Ermeniler Erzurum’da, 20 Haziran 1890 tarihinde ilk isyanlarını gerçekleştirirken, ikinci ayaklanmaları ise Temmuz 1890’da İstanbul’da Kumkapı olaylarıyla baş göstermiştir.⁶³

Hamidiye Alaylarının kurulmasında dört ana unsur mevcuttur. Bunlar, merkezileşme, dış tehditlerle mücadele, iç güvenlik ve Kürt milletinin imparatorlukla entegrasyonudur. Bunların arasında şüphesiz en etkili olanı Vilayât-ı Sitte’de bir Ermeni devletinin kurulma çabasıdır. 1878 Berlin Antlaşması sonrasında Osmanlı İmparatorluğu Doğu Anadolu’da mecburi önlemler almak durumunda kalırken, Kürtler açısından bölgedeki Müslümanların Ermeni hâkimiyetine girme ve azınlık olma endişesi kendilerini kurulacak Ermeni devletine karşı tedbir almaya zorlamış ve

⁶¹ “Koruculuk Raporu: 19 yılda 183 ölü, 08.05.2009, <http://www.ntvmsnbc.com/id/24964867/>

⁶² Özdemir, s. 86.

⁶³ M. Hocoğlu, **Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler**, And Dağıtım, İstanbul, 1976, s. 182. Akt: A. Bağcı, **Hamidiye Alayları ve Koruculuk Sistemi**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Kürtler zorunlu olarak Osmanlı sultanı II. Abdülhamid ile iş birliğine sebebiyet vermiştir.⁶⁴

Hamidiye Alaylarının filen kuruluşu 1890 yılında Müşir Zeki Paşa'nın Erzurum'da yaptığı toplantı ve 13 aşiretin Alay kurma fikrini benimseyip zaten filen var olan askeri gücün Osmanlı devletine biati ile sağlanmış oldu. Kuruluş çalışmalarında özellikle dikkat edilen huşulardan bir tanesi de kuruluş yerleri idi. Hamidiye süvari alaylarının kurulmasına öncelik verilen bölgelerden Ruslara karşı Van-Erzurum bölgesi, İngiliz etkisine karşılık da Urfa-Mardin bölgesi seçilmiştir.

Hamidiye Alaylarının Osmanlı Devleti tarafından verilmiş sancaklar vardı. Kurulan her Hamidiye süvari alayına bir tarafına Kur'an Kerimden bir ayet, diğer tarafına da padişah arması işlenmiş kırmızı atlastan sancaklarla, beyaz ipek kumaşa yaldızlı yazılı fermanlar verilmişti. Bu fermanlarda alayların görevleri, eğitim şekli ve alaylarla ilgili bütün huşular açık bir şekilde belirtilmiştir.⁶⁵

Sultan II. Abdülhamid tarafından imparatorluğun merkeze en uzak vilayetlerini kontrol altına alma ve devlet dışı aşiret bölgesini aşiret dışı devlet uzamlarına dönüştürme hamlesinin bir parçası olarak oluşturulan Hamidiye Alayları sayesinde Osmanlı Devleti, aşiretleri kontrol altına alarak onları İstanbulla barıştırıp hem Ermenilerin hem de isyancı Kürt aşiretlerin de kontrol altına alınmasını kolaylaştıracağını ve denge unsurunun sağlanacağını düşünmüştür. Aşiretlerin devlet ile olan yakınlığı aracılığıyla da bölgede etkin bir ayrıcalık kazanılması planlanmıştır. Zamanla alay kuran aşiretlerin bölgedeki hâkimiyetlerini arttırmaları ve başka aşiretler üzerindeki otoriteye sahip olmaları alaylara katılımlarda artış göstermesine sebep olmuş ve kısa sürede Hamidiye alaylarının sayısı hızla artmıştır.⁶⁶

⁶⁴ Biçer, s. 76., Akt: Bağcı, 2019: 18.

⁶⁵ M. Argunhan., **Hamidiye Alayları ve Koruculuk İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009: 29.

⁶⁶ K. Süphandağ, **Büyük Osmanlı Entrikası Hamidiye Alayları**, Komay Yayınları, 2006, s. 152. Akt: Bağcı, 2019: 18.

2.3.1. Hamidiye Alayları ile Köy Koruculuk Sisteminin Benzer ve Farklı Yönleri

Koruculuğun temellerini oluşturan yapı kuşkusuz Hamidiye Alaylarıdır. Hamidiye Alayları aşiretler ile yapılan anlaşmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde koruculuk sisteminin temellerini de bu aşiretler oluşturmuştur. Koruculuk sisteminin yasallaşması 1924 yılında çıkarılan Köy Kanunu ile gerçekleşmiştir. Otorite boşluğundan ortaya çıkan eşkıyalara karşı köy korucuları istihdam edilmeye başladı. Zamanla işlevsiz kalan bu kanun hiç kaldırılmadı. PKK'nın ortaya çıkmasıyla da 1984'te kanunun bir maddesinde yapılan değişiklik ile köy koruculuğu yeniden uygulandı. Hamidiye ile koruculuğun en önemli ortak özelliği ikisinin de aşiretlerin oluşturması, Hamidiye Alayları daha çok sorunlu, sık sık isyan eden aşiretlerden oluşturuldu. Günümüzde de korucular daha çok suç işleyen kişiler arasından seçildi. Bugün yoksul halk için büyük bir eziyet olan aşiret liderleri koruculuğun getirdiği güçle daha kural tanımaz ve acımasız hareket ediyor. Bu noktada devletin koruculara resmi olarak dağıttığı silahların önemi çok büyük.⁶⁷

Ülkeler, iç çatışma ve savaş tehlikesi gibi durumlarda paramiliter teşkilatlanmalar şeklinde birtakım uygulamalara gitmiştir. Halkın bir kısmının silahlandırılması ve eğitilmesi bu suretle olmuştur. Bu uygulama çok yaygındır. Kazak Alayları gibi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hamidiye Alayları da bu örnektendir. Hamidiye Alayları sayesinde Kürtlerin devlete bağlılıkları sağlanmış ve bu suretle bölgede güvenlik için silahlı bir güç oluşturulmuştur. Bu silahlı güç gerekirse düzenli orduya takviye olarak kullanılacak, gerektiğinde bölgesel savunmada istihdam edilecek ve durum iktiza ettiğinde halkın kendi içinde emniyetini sağlayacak ve suç potansiyelini düşürmesi gayesiyle planlanmıştır. Köy Koruculuğu sisteminin kökleri 1891 yılında kurulan Hamidiye alaylarına kadar götürülmektedir.⁶⁸

Hamidiye alayları daha disiplinli eğitimler alsalar da sürekli isyan içerisinde olması devlet otoritesine zarar verir durumdaydılar bu durum koruculuk sisteminde verilen ön eğitim sonucu korucular göreve başlar ve isyan etme gibi bir sorun değil PKK terör örgütüne yardım ederek bundan çıkar elde etmeleri söz konusuydu.

⁶⁷ <https://www.haber7.com/kultur/haber/217909-hamidiye-alaylarindan-koruculara>.

⁶⁸ Bağcı, s. 48.

Her ikisinin de aşiretler eliyle ortaya çıkması ve yönetiminin bu elden devam etmesi ortak nokta olsa da koruculuk sisteminde korucular birer kamu görevlisi statüsünde maaşlı birer devlet görevlisi gibiydiler.

Hamidiye Alayları Ermeni terör grupları ve gelebilecek Rus tehdidine karşı hazır bulundurulmuştur. Köy korucuları ise hudut içerisinde PKK ile mücadele görevini yerine getirmektedirler. Ayrıca gerektiğinde bölgeye çok iyi hâkim olmalarından ötürü sınır ötesi operasyonlarda TSK'nın yanında görevlendirilmişlerdir. Hamidiye Alayları, Kürtlerden oluşan ve gayri Kürtlerin sebep olduğu sınır tehditlerine karşı harekete geçen birliklerdir. Köy korucuları ise, yine Kürtlerden oluşan ve PKK terör örgütünün sebep olduğu tehditlere karşı Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde düzenli orduya bağlı yarı-askeri bir teşkilatlanmadır. Ancak temel amaç, devletin karşı karşıya kaldığı tehditlere karşı harekete geçme hususunda birleşmektedir. Köy korucularının amacı 1986 yılında çıkartılan yönetmelikle şöyle belirtilmiştir: "Stratejik ve taktiksel anlamda PKK'ya karşı bir alan hâkimiyeti kazanmak ve onu bölgede barındırmamak yani devletin bekasını sağlamak ve bunun için de yerel güçlerden faydalanmak." Buradan da anlaşılacağı üzere, Köy korucuları, Hamidiye Alayları gibi Rus, Ermeni vb. tehditlere karşı kurulmamıştır. Öncelikli tehdit alanı terör örgütü olan PKK'dır. Lakin başka bir bakış açısıyla bakmak gerekirse; PKK'nın dış güçlerin Türkiye'yi içten bölmeye çalışan bir maşası olduğu düşünülürse, köy koruculuk sistemi de dış güçlere karşı dolaylı olarak kurulmuş bir sistemdir gibi düşünülebilir.

İki kurumun da sosyolojik tabanları aşiret yapısına dayalı olduğu gibi aşiret reislerinin ve ağalarının komutası altında alınan kararlar doğrultusunda silahlanmayı kabul etmişlerdir. Hamidiye Alayları hatırlanacağı üzere doğrudan karargâha bağlı kalıp merkezi kontrol buradan sağlanmaktadır. Korucular ise dönemin askerî sistemi dâhilinde merkezi birliklerin taktik seviye komutası altında jandarmaya bağlıdır. Hamidiye Alayları bağımsız icraat gösterir iken, korucular kendilerinden daha büyük merkezi birliklerle harekâtlara katılım sağlamaktadırlar. İki kuruma da bağlılık ve katılım ritüellik ortaklık gösterse de Hamidiye Alaylarının kendine özgü sembolizmi ve bayrakları vardır. Buna karşın köy korucuları sembolik bir öğeye sahip değillerdir. Hamidiye Alayları ve köy koruculuğu sisteminin ortak noktası, bölgesel ve sınır dışı

destekli tehditler neticesinde ihtiyaç dâhilinde oluşturulan kurumlar olmalarıdır.⁶⁹ Hamidiye Alayları bağımsız hareket eden güçler iken, korucular güvenlik güçleriyle beraber hareket etmektedirler.

İki sistem arasında benzer yönler de elbette ki bulunmaktadır. Koruculuk sistemi, düşük yoğunluklu çatışmaya bağlı düzensiz savaş biçimi için kurulan bir iç güvenlik teşkilatıdır. Hamidiye Alayları da yerel bir güçtür. Her ikisi de güvenliği sarsacak tehdit unsurlarına karşı kurulmuş bir sistemdir. Her ikisinde de aşiretlerden oluşan yöre halkının devlete olan güveni sağlanmıştır.

⁶⁹ Önder, s. 104.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER

3.1. OSMANLI DÖNEMİ UMUMİ MÜFETTİŞLİKLERİ

Osmanlı Devleti gerileme dönemi ile birlikte içte ve dışta artan sorunlarla güç kaybetmeye başlamıştır. Bunu önlemek amacıyla bir “denge politikası” izlemiştir. Ortaya konulan bu yeni denge politikası iç asayişinde elde tutma ve daha fazla toprak kaybetmeme üzerine yoğunlaşan bir yaklaşımdır. Osmanlı Devleti bunu gerçekleştirebilme adına kendi toprak bütünlüğü için imparatorluk içinde çeşitli ıslahatları yürürlüğe koymuştur. Hukuksal anlamda yapılan ilk ıslahat girişimi, 3 Kasım 1839 tarihinde yapılan Tanzimat Fermanı’nın ilanıdır. Rusya 1877-1878 yıllarında yapılan Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos Anlaşması ile Osmanlı toprakları üzerinde istediği çıkarları elde etmiştir. Bu durum Avrupa Devletleri’ni rahatsız ettiğinden Berlin’de bir kongre düzenlenmiştir. Berlin Kongresi olarak bilinen bu toplantıda Osmanlı Devleti büyük devletlerin baskısı altında kalmıştır. Son dönemlerinde kaybettiği savaşlar nedeniyle ekonomik ve siyasi gücü azalmış olan Osmanlı Devleti, yapmış olduğu anlaşmalar dâhilinde de birtakım ıslahatlara başlamıştır.⁷⁰

Umumi Müfettişlik, Osmanlı Devleti’nde ilk olarak II. Abdülhamit Dönemi’nde 19. yüzyılın sonlarına doğru belirlenen bölgelerde yapılan ıslahatları denetlemek amacıyla ortaya çıkmıştır.⁷¹ Denetimlerle taşra da içinde olmak üzere toplumun tümüne hitap eden bir iktidarın varlığının mecburiyeti, iktidarının güçlendirilmesi ve devlet kapasitesinin artırılması gerektiği anlaşılmıştır. Bu düşünce doğrultusunda da taşrada neler yaşandığını izleyen ve bir rapor halinde yönetime sunan müfettişlere görevler verilmiştir. Bu yönden Osmanlıdan Cumhuriyet’e yönetim zihniyetinde devlet kapasitesini artırma arayışı ve bu bağlamda toplumun tümüne temas etme çabası şeklinde bir sürekliliğin olduğu görülmektedir.⁷²

⁷⁰ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2003, ss. 25-27.

⁷¹ S. A. Somel, “Osman Nuri Paşa’nın 17 Temmuz 1885 Tarihli Hicaz Raporu”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 29, 1996, ss. 1-38.

⁷² A. G. Yılmaz, **Devlet Kapasitesi ve Umumi Müfettişlikler Altyapısal İktidarın Yerelde İnşası, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2013, s. 51.

Berlin Kongresi'nde Diyarbakır, Elâzığ, Bitlis, Van, Sivas ve Erzurum, vilayetlerinde ıslahat yapılması istenmişti. Bunun üzerine II. Abdülhamit, 1895-1899 yılları arasında Başyaver-i Ekrem Müşir Ahmet Şakir Paşa'yı "Anadolu Islahatı Umum Müfettişi" olarak Anadolu'ya göndermiştir. Padişahın bunu yapmasının temel nedeni Berlin Kongresi'nde İngiltere, Fransa ve Rusya'nın tutumu olmuştur. Şakir Paşa'nın görevi ise bölgede ıslahatların yapılıp yapılmadığını denetlemektir. Bunun dışında Osmanlı idari düzenlemesinde Umumi Müfettişlik uygulaması Makedonya sorunu ile tekrar gündeme gelmiştir. Hüseyin Hilmi Paşa, 1902'de verilen bir kararnameyle yanında Müşavirlerle birlikte Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerine ıslahatları gerçekleştirmek için atanmıştır. Bu sistemde en küçüğünden en üst mercideki görevlilere kadar hepsi Umumi Müfettişe bağlıdır. Umumi Müfettiş ise doğrudan saraya bağlıdır ve bu vazifenin kime verileceğine doğrudan padişah karar vermektedir. Islahatlardaki itici güç olan yabancı devletler ise Umumi Müfettişin yetkilerini sürekli olarak daha çok artırmak istemişlerdir.⁷³

II. Meşrutiyet döneminde 26 Mart 1913'te kabul edilen; "İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu'nda" Umumi Müfettişliklerle ilgili bir hüküm yer almamıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa, Birinci Dünya Savaşı öncesi İngiliz Dışişleri Bakanlığına sunduğu tasarıda; ülkenin üç ya da dört vilayeti içine alan bölgelere ayrılmasını önermiştir. Buna göre ayrılan her bir bölgenin başına da Umumi Müfettiş atanacaktır. Ayrıca Rusların tasarısı uyarınca Sivas, Harput, Diyarbakır, Bitlis, Van ve Erzurum'u kapsayan bir vilayet oluşturulacak, başına da büyük devletlerin onayından geçmiş bir Genel Vali getirilecekti. Buna karşın Osmanlı Devleti de Umumi Müfettişliklerle ilgili bir tasarı gündeme getirmiştir.⁷⁴

Umumi Müfettişler bu tasarıya göre Padişahın iradesi ve Meclis-i Vükela kararıyla geniş yetkilerle 5 yıllık bir süre için atanacaktı. Sorumlu oldukları bölgede gerekli gördükleri ıslahatlar hakkında valilerinden fikir danışacak ve hazırladıkları nizamnameler ile uygulanmasını istedikleri yenilikleri Dâhiliye Nezaretine sunacaklardı. Aynı şekilde Umumi Müfettişe bağlı olarak görev yapan diğer

⁷³ Koçak, ss. 25-27.

⁷⁴ Koçak, s. 31; Ayrıca bakınız F. Taş, Vilâyat-ı Şarkıyye Islahatı ve Genel Müfettiş Nicolas Hoff **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 14, 1998, ss. 923-968.

müfettişler de görevleriyle ilgili beyanatlarını rapor halinde Umumi Müfettişlere sunmak zorundaydılar.⁷⁵

Bu düşünceler bağlamında Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde iki Umumi Müfettişliğin kurulmasına karar verilmiş ve bunların başına büyük devletlerin yoğun ısrarı nedeniyle yabancı Umumi Müfettişler getirilmesi söz konusu olmuştur. Osmanlı Devleti, bu baskı karşısında müfettişlerin yanında çalışan müşavirlerin yabancı olmasından ve bu müşavirlerin yardımcı statüsü taşımasından yana olmuş ve kendi lehine alternatif çözümler bulmaya çalışmıştır. 1914 yılında yapılan anlaşmaya göre iki umumi müfettişin yabancı olmasına karar verilmiş, bunun üzerine Osmanlı Devleti anlaşmayı senenin sonunda tek taraflı olarak feshetmiştir. Bu gelişme sonrasında Umumi Müfettişlikle ilgili Millî Mücadele Dönemi'ne kadar herhangi bir fikir veya girişim olmamıştır.⁷⁶

Görüldüğü üzere Umumi Müfettişler Osmanlı'nın son döneminde özellikle sorunlu bölgelere ıslahat hareketlerinin yerleştirilmesi için gönderilmiş görevlilerdir. Makedonya Eyaleti ve sonrası ile 1. Dünya Savaşı öncesinde Doğu illerine atanmaları öngörülen Umumi Müfettişlerin görevleri oldukça geniştir. Buna göre Osmanlı döneminde Umumi Müfettişler:

Umumi Müfettişler yasaların uygulanmasını denetleyecekler, Valilerin de görüşünü alarak gerekçesini de bildirerek bölgeleri için uygun görmedikleri yasalarda yapılması gereken değişiklikleri Babıali'ye bildirecekler ve bu konularda tasarılar hazırlayabileceklerdi... Umumi Müfettişler, memurların tayininde ve ıslahatla ilgili her türlü işte geniş yetkilere sahiptiler. Ayrıca bölgeleri içinde yasa ve nizamnamelerin uygulanması ile asayişten ve halkın refah ve huzurundan da sorumluydular. Ayrıca umumi müfettişler, görev alanları içindeki orman, maden ve ziraat alanlarının işletilmesinden ve korunmasında da sorumluydular.⁷⁷

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılmasıyla birlikte Misak-ı Millî 'nin Meclis tarafından kabul edilmesi ve Salih Paşa kabinesinin Millî Mücadele yanlısı politikaları İtilaf Devletleri'ni oldukça rahatsız etmiştir. Bu durum 16 Mart 1920'de İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgal etmesi ile sonuçlanmıştır. İtilaf devletleri bununla da yetinmemiş, Salih Paşa kabinesinin yerine 5 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa kabinesinin kurulmasını sağlamışlardır. Bu süreçte İtilaf devletleri İstanbul hükümetine tüm isteklerini yaptırabildiklerinden, Anadolu'da her geçen gün büyüyen

⁷⁵ Taş, ss. 923-968.

⁷⁶ Koçak, ss. 32-33.

⁷⁷ Koçak, ss. 32-33.

Kuvay-i Milliye hareketine karşı da önlemler alınmasını istemişlerdir. Bu kapsamda Şeyhülislam Dürrizade Abdullah tarafından yayımlanan bir fetvayla Millî Mücadele kuvvetleri kâfir ilan edildiği gibi bir de Kuvay-i İnzibatiye ordusu oluşturulmuştur.⁷⁸

Bu ordunun yeterli olmadığı düşünülmüş ve Kuvay-i Milliye hareketini ortadan kaldırmak için bir müfettişlik kurulmasına karar verilmiştir. “Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği” adıyla oluşturulan bu müfettişlik, ilk olarak Meclis-i Vükela’da 27 Nisan 1920’de görüşülmüş ve kararlaştırılmıştır. Bu karar sonrasında hazırlanan layiha, 28 Nisan 1920 tarihinde Padişah Vahdettin tarafından imzalanmıştır. Bu makamın görev ve yetkilerinin belirlendiği kararname ise 6 Mayıs 1920’de yine Padişah tarafından onanmıştır.⁷⁹

Umumi Müfettişlik için atanan ilk kişi Müşir Zeki Paşa olmuştur. 28 Nisan 1920’de bu göreve tayin edilen Müşir Zeki Paşa, ilk iş olarak halkı galeyana gelmemeleri ve padişaha sadakat içinde bağlı kalmaları için bir bildiri yayımlamıştır.⁸⁰

Kazım Karabekir Paşa, aynı bildiriye 4, 5 ve 6 Mayıs tarihli Peyam Gazetesi’nde görülen önemli haberler olarak Büyük Millet Meclisi’ne sunmuştur. Kazım Karabekir Paşa Müşir Zeki Paşa’nın beyannamesini aynen naklettikten sonra müfettişlik ve beyannameyle ilgili görüşlerini şu cümlelerle açıklamıştır:

Ta ki millet başındaki müşirlerin, vezirlerin bu çöküş günümüzde namuslu cesaret göstereceklerine ve hiç değilse seslerini kesip bir köşede oturacaklarına ne haltlar ettiklerini görsünler. Memleketimiz bölüşülüyor, fakat bunu zorla yapacak itilaf Devletleri’nin kuvveti yok. Başta Padişah olmak üzere bu köhne unsur düşmanlarımızın yapıcı kuvveti oluyorlar. Gelip herkesin hissesini ellerine verecekler...!

Bunlar bölgem sahillerine ayak basar basmaz, bir daha kurtulamayacaklar. Kuvvetli ve sağlam kapanlar kurulmuştur. Soluğu Erzurum’da alacak ve fesatlık uykularından uyandırılacaklardır.⁸¹

Umumi Müfettiş Zeki Paşa, Mustafa Kemal Paşa’ya da mektuplar göndermiş ve onun askerlikteki başarılarından ve vatanseverliğinden takdirle söz etmiştir. Bununla birlikte barışın oluşturulmaya çalışıldığı bu dönemde, Müslümanlar arasında kan dökmeye sebebiyet verecek davranışlardan kaçınılması ve merkezi hükümete

⁷⁸ A. Arslan, Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği IV. ve V. Damat Ferit Hükümetlerinin Anadolu’daki Yönetimi Büyük Millet Meclisi’nden Geri Alma Teşebbüsü 1920, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 16, s. 444.

⁷⁹ Arslan, s. 444.

⁸⁰ Arslan, s. 448.

⁸¹ K. Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Cilt: 2, Emre Yayınları, İstanbul, 1993, s. 17.

karşı gelinmemesi gerektiğini de belirtmiştir. Ayrıca mektubunda bu ifadelerinin yanı sıra Büyük Millet Meclisi'nin hemen feshedilmesi ve Anadolu'daki tüm yönetimin, milli teşkilatların ve askeri birliklerin İstanbul Hükümetine itaat etmeleri gerektiğini de belirtmiştir. Zeki Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya eski rütbesinin geri verileceği konusunda da vaatle bulunmuş ancak isteklerinin kabul edilmemesi durumunda tüm sorumluluğun Mustafa Kemal Paşa'ya ait olduğunu da özellikle vurgulamıştır.⁸²

Genel Kurmay Başkanı İsmet İnönü, B.M.M. Hükümeti adına Zeki Paşa'ya görüşme talebinde bulunmuş ve 5 Haziran 1920'de Bursa-Çekirge'de 6 kişilik bir heyetle birlikte Zeki Paşa ile görüşmüştür.⁸³ “Çekirge Görüşmeleri” olarak kaydedilen bu görüşmeler Ankara Hükümeti'nden gerçekleştirilmesi mümkün olmayan taleplerde bulunulması nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁸⁴ Anadolu Olağanüstü Müfettişliği kendisinden istenilen başarıyı gerçekleştiremediği için 3 Kasım 1920'de feshedilmiştir. Zeki Paşa bu görevden alınmış ve Genelkurmay Başkanlığına atanmıştır.⁸⁵

3.2. TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU'NDA UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER

“Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”, bilinen adıyla 1921 Anayasası, Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasasıdır. Kısa çerçeve anayasa niteliğinde bir belge olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 20 Ocak 1921 tarihinde B.M.M'de kabul edilmiş 23 madde ve bir ayrık maddeden oluşan bir metindir.⁸⁶

İlk örnekleri Osmanlı döneminde görülen Umumi Müfettişlik teşkilatına 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda da yer verilmiştir.⁸⁷ Bu kanunda Umumi Müfettişlik teşkilatına 22. ve 23. maddelerde değinilmiştir. Buna göre: “Vilâyetler iktisadi ve İctimaî münasebetleri itibariyle

⁸² B. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)**, Cilt: 2, TTK, Ankara, 2000, s. 128; Z. Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt: 3, TTK, Ankara, s. 61.

⁸³ Sarıhan, s. 62.

⁸⁴ Arslan, ss. 449-450.

⁸⁵ Koçak, s. 34.

⁸⁶ TBMM ZC. Birinci Devre, Cilt: 5, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, ss. 414- 415.

⁸⁷ TBMMZC, Birinci Devre, Cilt: 7, İctima: 1, ss. 249-265; Ayrıca Kazım Karabekir Paşa'nın Umumi Müfettişlikle ilgili Mustafa Kemal Paşa'ya çekmiş olduğu telgraflarla ilgili bakınız, Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Cilt: 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 845-852.

birleştirilerek umumi müfettişlik kıtaları vücuda getirilir.” (22. Madde);

Umumi müfettişlik muntikalarının umumi surette asayişinin temini ve umum devair muamelatının teftişi, umumi müfettişlik muntikasındaki vilâyetlerin müşterek işlerinde ahengin tanzimi vazifesi Umumi müfettişlere mevdudur. Umumi müfettişler Devletin umumi vazaifile mahalli idarelere ait vazaif ve mukarreratı daimî surette murakabe ederler.(23. Madde).⁸⁸

Umumi Müfettişlik üzerine yapılan meclis görüşmelerinde Aydın Milletvekili Tahsin Bey, vilayetlerde bu kuruma ihtiyaç olduğunu ancak birkaç vilayetin ekonomik ve sosyal olarak birleştirilmesinin olumsuz sonuçlar doğurabileceğini, her vilayet için bir müfettiş tahsis edilmesinin daha iyi olacağını, bu vilayetler için ayrı ayrı seçilen müfettişlerin yanında birer tane de adliye ve maliye müfettişinin bulunması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre her vilayete bir müfettiş verilmesi daha önce birkaç vilayeti idare eden umumi müfettişlerin yetkilerini kötüye kullanma durumlarını ortadan kaldıracaktır.⁸⁹

Kanunla ilgili görüşlerini açıklayan milletvekillerinden biri de Karesi Milletvekili Vehbi Bey’dir. Vehbi Bey, mevcut vilayetlerin eskisi kadar büyük olmadığını belirterek Tahsin Bey’in görüşünü eleştirmiş, bunun yanı sıra umumi müfettişliğin yerinde bir idare olacağını belirtmiştir.⁹⁰

Umumi müfettişlikle ilgili aksi yönde görüş belirtenler de olmuştur. Bunlardan biri Kastamonu Milletvekili Suat Bey’dir. Ona göre mahalli idareler doğrudan Dâhiliye Vekâleti ile iletişime geçerken umumi müfettişliğin uygulamaya konulması durumunda, bir kademe ve karışıklık oluşacağını belirterek bu karara karşı çıkmıştır.⁹¹

22. madde üzerine yapılan bu konuşmalar sonrasında oylamaya geçilmiş ve bu madde oybirliği ile kabul edilmiştir. Ayrıca bu madde ile ilgili beş tadiname verilmiştir.⁹²

23. madde ile ilgili olarak ise yalnızca “umumi” kelimesinin sık tekrarlandığı üzerine kısa bir fikir ayrılığı yaşanmış onun dışında yapılan oylamada madde oybirliği ile olduğu gibi kabul edilmiştir.⁹³

⁸⁸ Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt: 1, 1931, s. 196; Resmi Gazete 1-7 Şubat 1337 Kanun No:85; Koçak, s. 36.

⁸⁹ TBMMZC, Birinci Devre, Cilt: 7, ss. 292-293; Koçak, ss. 25-27.

⁹⁰ TBMMZC, Birinci Devre, Cilt: 7, s. 293.

⁹¹ TBMMZC, Birinci Devre, Cilt: 7, ss. 294-295.

⁹² TBMMZC, Birinci Devre, Cilt: 7, ss. 296-297.

⁹³ TBMMZC, Birinci Devre, Cilt: 7, s. 297.

Bu gelişmeler sonrasında İçişleri tarafından 5 Kasım 1921'de Umumi Müfettişliklerle ilgili 13 maddelik yeni bir kanun tasarısı sunulmuştur. Buna göre umumi müfettişlik kanununun maddeleri özetle şu şekildedir:⁹⁴

Umumi Müfettişlik bölgelerinin düzenlendiği ilk maddede 6 adet umumi müfettişlik bölgesi öngörülmüştür. Buna göre söz konusu bölgeler ve bağlı vilayetler şunlardır:

Birinci Bölge: İstanbul, Çatalca, Karesi Hüdavendigâr, Kaleyi Sultaniye, Edirne (Tekirdağ, Gelibolu, Kırkkilise dâhil), Bolu, Eskişehir, Ertuğrul, İzmit, Ankara, Zonguldak, Kastamonu, Kenkırı.

İkinci Bölge: Denizli, Aydın, Manisa, İzmir, Menteşe, Karahisarı Sahip, Kütahya, Burdur, Isparta, Feke.

Üçüncü Bölge: Kırşehir, Yozgat, Çorum, Sinop, Ordu, Canik, Amasya, Tokat, Sivas.

Dördüncü Bölge: Gaziantep, Maraş, Kayseri, Niğde, Aksaray, Konya, Kozan, Adana, Cebeli Bereket, İçel.

Beşinci Bölge: Erzurum, Trabzon, Artvin, Ardahan, Bayezit, Kars, Erzincan, Lazistan, Karahisarı Şarkı, Giresun, Gümüşhane.

Altıncı Bölge: Musul (Kerkük ve Süleymaniye dâhil), Van (Hakkâri dâhil), Diyarbakır (Ergani, Siverek dâhil), Mamûratülaziz (Dersim dâhil), Bitlis, Genç, Muş, Mardin, Siirt, Urfa ve Malatya.

Umumi müfettişler ilgili kanun tasarısında çok geniş yetkilerle donatılmışlardır. Öyle ki bölge valileri dahi asayiş konusunda umumi müfettişlere bağıdırlar. Umumi müfettişlerin istedikleri memuru görevden alma veya göreve getirme yetkileri bulunmaktadır.

Üçüncü maddede vurgulandığı üzere Umumi Müfettişler Büyük Millet Meclisi tarafından tayin edilecektir. Her müfettiş kendi bölgesinin en üst memurudur ve bölgeleri dâhilinde olmak üzere; bölge asayişi, teftişi ve işleyişinden merkeze karşı sorumludur.

Müfettişler, yaptıkları işlerle ilgili üç ayda bir gerekli makamlara rapor sunmakla yükümlüdür.

Kanun tasarısının altıncı maddesine göre umumi müfettişlik bölgesi içerisinde

⁹⁴ TBMMZC, Birinci Devre, Cilt: 13, s. 169; Serap Taş, **Umumi Müfettişlikler**, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1997, s. 39.

herhangi bir yerde bir ihtilal çıkması halinde umumi müfettişin merkezi hükümetle görüşecek zaman bulamadığı veya bu ihtilale yeterli müdahale edemediği durumlarda, Umumi Müfettişlik idaresi ilk fırsatta İçişleri Bakanlığına bilgi vermek şartıyla sıkıyönetim ilan etme hakkına sahiptir. Bu madde üzerine yapılan tartışmalar sonucunda bu müfettişliklerin oldukça gerekli bir kurum olduğunu düşünen milletvekillerinin yanı sıra bu kanunun yerinde bir karar olmadığını düşünen milletvekilleri de olmuştur.⁹⁵

Kanun tasarısı üzerine yapılan tartışmalara rağmen Umumi Müfettişliklerin oluşturulmasına dair kanun askıda bırakılmıştır. Umumi Müfettişlikler 1924 anayasasında da yer almazken, tekrar gündeme gelmesi “Şeyh Sait İsyanı” sonrası ilan edilen “Takrir-i Sükûn Kanunu” ile olmuştur.⁹⁶

3.3. CUMHURİYET DÖNEMİ UMUMİ MÜFETTİŞLİKLERİ

Umumi müfettişlikler ilk olarak Osmanlı’da II. Abdülhamit döneminde kullanılmış olmakla birlikte, önemine binaen Cumhuriyet döneminde de oluşturulmuş ve belli bir süre devam ettirilmiştir. Bu kurum Cumhuriyet tarihinde fiili olarak 20 sene, hukuki olarak ise 25 ayakta kalmıştır. Çalışmanın bu bölümünde; umumi müfettişliklerin Cumhuriyet dönemi özelinde kuruluşları, görev ve yetkileri, yapmış oldukları çalışmalar, faydaları ve kaldırılması üzerinde durulacaktır.

3.3.1. Umumi Müfettişliklerin Kuruluşu

Umumi Müfettişlikle ilgili 1924 Anayasası’nda herhangi bir maddeye yer verilmemekle birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Şeyh Sait İsyanı’nın⁹⁷ yaşanması, hükümeti bu bölgelerde bazı idari yenilikler yapılması konusunda zorunlu bırakmıştır.⁹⁸ Doğu Anadolu’da özellikle Genç, Elâzığ, Diyarbakır illerinde

⁹⁵ TBMMZC, Birinci Devre, Cilt: 13, s. 170.

⁹⁶ M. Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 174

⁹⁷ Şeyh Sait isyanı ile ilgili bkz. E. Aybars, *Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları, Türk Dünyası Araştırması Vakfı Yayınları*, İstanbul, 1988, s. 93; H. Şimşek, *Geçmişten Günümüze Bingöl ve Doğu Ayaklanmaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 74.

⁹⁸ H. Koca, *Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları*, Mikro Yayınları, Konya, 1998, s.162; Orhan Güvenç, “İdare Teşkilatımız”, *İdare Dergisi*, Sayı: 182, 1946, s.172.

etkili olan ve başka illerde de kendisini gösteren Şeyh Sait İsyanı sonrasında bu illerde iş birliğine gerek duyulmuş daha doğrusu bu zorunluluk kendiliğinden ortaya çıkmıştır.⁹⁹

Kazım Karabekir Paşa, Umûmî Müfettişlik müessesesinin derhal kurulmasını; doğuda Büyük Ermeni Yurdu projesi kapsamında başlatılan ve Kürt kökenli vatandaşlarımızın kullanıldığı bu girişimden dolayı da Doğu Anadolu bölgesinde tesis edilmesi gerektiğini gerek Millî Savunma Bakanlığı gerekse Genel Kurmay Başkanlığına şifai ve yazılı olarak bildirilmesine rağmen konu mecliste ele alınmamıştır.¹⁰⁰

Bununla birlikte isyan sonrasında CHF grubu tarafından doğudaki isyan bölgelerini kapsayacak şekilde bir reform planı hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan heyet tarafından hazırlanan rapor Şark Islahat Planı'na¹⁰¹ dönüştürülmüştür.¹⁰²

27 maddeden oluşan 1925 tarihli Şark Islahat Planına göre Türkiye 5 Umumi Müfettişlik bölgesine ayrılacak; Şark Vilayetleri'nde uygulamaya konulan sıkıyönetim planının uygulanması tamamlanıncaya kadar devam edecek; Van, Hakkâri, Bitlis, Muş, Genç, Siirt, Mardin, Diyarbakır, Siverek, Urfa, Dersim, Elâzığ, Ergani, Malatya, Beyazıt ile Hınıs, Kiğı ve Pülümür kazaları program uygulanıncaya kadar 5. Umumi Müfettişlik bölgesinde yer alacaktır. Bölgeye atanan Umumi Müfettişin görevi, beraberinde her bakanlıktan bir müfettiş ile bir de askeri müşavir bulundurmak ve ıslahat programını harfiyen uygulamaktır.¹⁰³ Plana göre:

İsyanı teşvik ve idare etmiş olanlar ile bunların akrabaları, hükümetin Şarkta kalmalarını muvafık görmediği eşhas ve aileler Batı'da hükümetin göstereceği mahallere nakledilecekti. İsyân harekâtı esnasında hükümetle beraber isyan aleyhinde hareket etmiş olanların nakilleri de tehir olunacaktı.¹⁰⁴

Umumi Müfettişlikler bu planda yer almakla birlikte, meclis gündemine getirilmesi 1927 yılında olmuştur.¹⁰⁵ Umumi Müfettişlikler, “25 Haziran 1927 tarih

⁹⁹ A. Özmen, Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce, **İdare Dergisi**, Sayı: 184, 1948, s. 238.

¹⁰⁰ K. Karabekir, **Paşaların Kavgası**, İstanbul, Truva Yayınları, 1995, s. 243.

¹⁰¹ Şark Islahat Planı'nın metni için Bkz. S. Yeşiltuna, **Atatürk ve Kürtler, İleri Yayınları**, İstanbul, 2007, ss. 506-509.

¹⁰² S. Yeşiltuna, **1934 İskân Kanunu ve Türk Basımındaki Yansımaları**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, 2006, s. 75.

¹⁰³ B. N. Şimşir, **Kürtçülük II**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 299

¹⁰⁴ Yeşiltuna, s. 43

¹⁰⁵ Koçak, s. 53.

ve 1164 sayılı Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun" ile kurulmuştur.¹⁰⁶ Bu kanun üzerine çıkarılan 27 Kasım 1927 tarih ve 5858 sayılı kararnamenin 1. maddesi ile Urfa, Elâzığ, Hakkâri, Bitlis, Siirt, Diyarbakır, Van ve Mardin vilayetlerini kapsamak üzere bir Umumi Müfettişlik kurulmuştur.¹⁰⁷

Bu kanunun birinci maddesinde; “ortak özelliklere sahip olan illerin ihtiyaç hissedildiğinde, bir Umûmî Müfettişlik altında birleştirilmesine ve bu ihtiyaç ortadan kalktığına da müfettişliklerin görevine son verilmesinde hükümet yetkilidir, Umûmî Müfettişlikler Bakanlar Kurulu kararıyla tayin olunur ve memuriyetlerine de aynı suretle son verilir.” denmektedir. İkinci maddede Umûmî Müfettişlik kadrolarının bütçelerle tayin olacağı ve Umûmî Müfettişliklerin emrine hükümetçe tespit edilecek Bakanlıklardan ihtiyaç dahilinde müşavir ve diğer görevlilerin atanacağı bildirilmiştir. Üçüncü maddede ise Umûmî Müfettişlerin “İçişleri Bakanlığına bağlı oldukları ve bölgeleri dâhilinde asayiş ve emniyetin sağlanmasından, nizamname ve kanunların uygulanmasından, sorumlu oldukları” açıklanmaktadır.¹⁰⁸

1948 yılına kadar faaliyetlerini fiilen sürdüren umumi müfettişlikler 21 Kasım 1952 tarih ve 5990 sayılı “Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun ile Ek ve Tadillerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun”¹⁰⁹ ile hukuken sonlandırılmıştır. Müfettişliklerin kaldırıldıkları 1948 yılına kadar Türkiye’nin 63 ilinin 23’ü umumi müfettişlikler bölgesi içerisinde yer almıştır.¹¹⁰ 1928-1947 yılları arasında kurulan 4 umumi müfettişlik ve bu görevlere atanan kişiler Tablo 5’te gösterilmiştir.

¹⁰⁶ “1164 Sayılı Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun”, TBMM Kanunlar Dergisi, Sayı: 5, 25 Haziran 1927, Resmi Gazete, Sayı: 634, 16 Temmuz 1927.

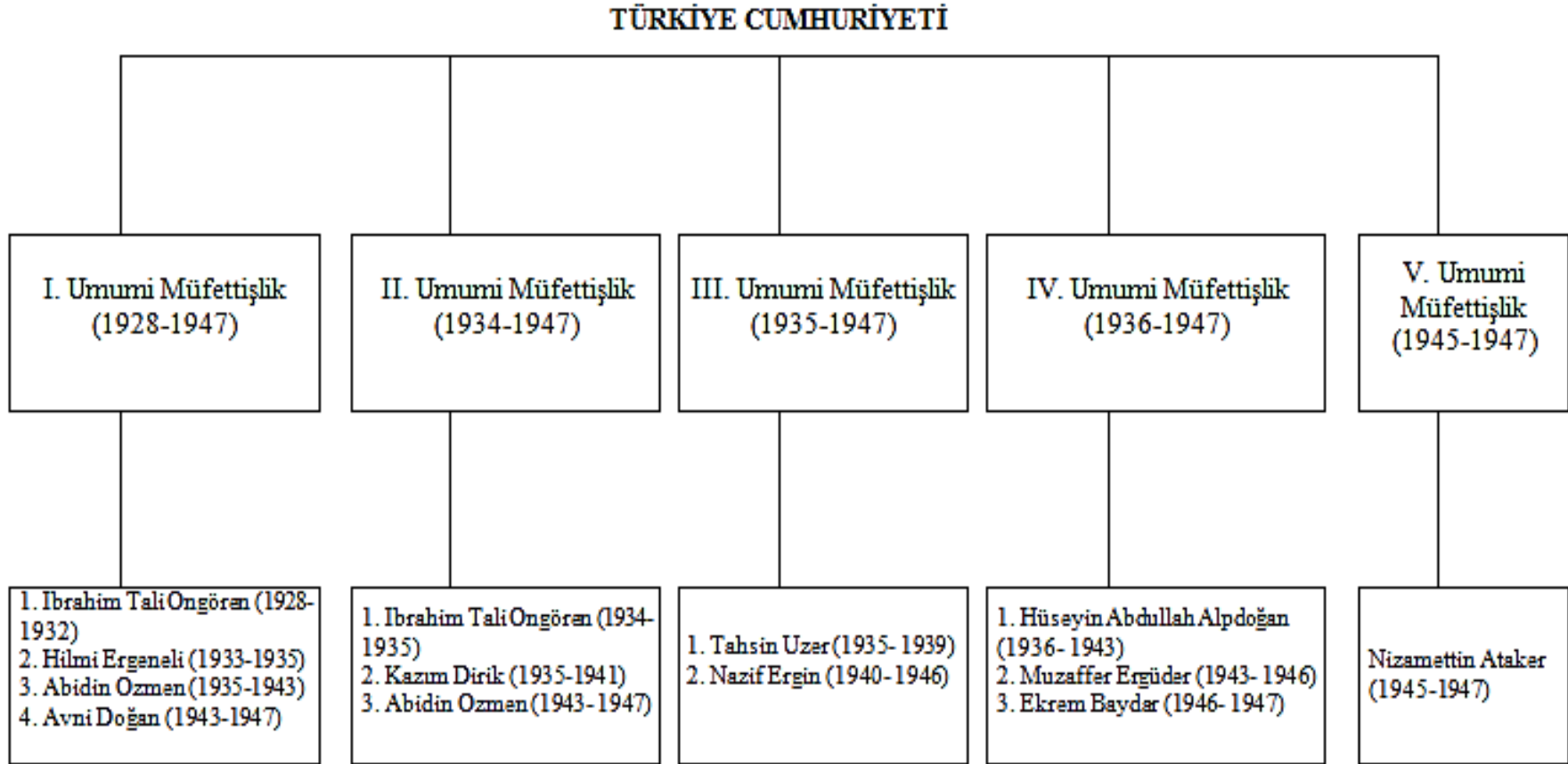
¹⁰⁷ M. Behlülgil, **İmparatorluk ve Cumhuriyet Dönemlerinde İllerimiz**, BDS Yayınları, İstanbul, 1992, s. 170.

¹⁰⁸ İ. Beşikçi, **Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi**, Belge Yayınları, Ankara, 1990, s. 29.

¹⁰⁹ “Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun ile Ek ve Tadillerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun”, Resmi Gazete, Sayı: 8270, 29 Kasım 1952, s. 2.

¹¹⁰ Beşikçi, s. 32; Koçak, s. 273.

Tablo 5: Türkiye Cumhuriyeti'nde 1928-1947 Yılları Arasında Kurulan Umumi Müfettişlikler ve Yapılan Atamalar

Kaynak: Başbakanlık Cumhuriyet arşivinde yer alan belgelere göre hazırlanmıştır.

3.3.2. Umumi Mufettişliklerin Görev ve Yetkileri

Merkezi hükümetin taşradaki en yetkili temsilcisi olarak kurulmuş olan umumi mufettişliklerin görev ve yetkileri de bu doğrultuda belirlenmiştir. “1164 sayılı Umumi Mufettişlik Teşkiline Dair Kanun”a göre umumi mufettişler Dahiliye Vekaletine bağlıdır ve kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmeleri için de Bakanlıklara ait yetkilerden bir kısmı umumi mufettişlere devredilebilecek ve umumi mufettişler bu yetkiler çerçevesinde görev yapacaklardır. Yasada, Bakanlıklara ait yetkilerden hangilerinin umumi mufettişlere devredileceği ile ilgili açık bir hüküm bulunmamasıyla birlikte devredilecek yetkilere, İcra Vekilleri Heyetinin karar vereceği açıklanmıştır.¹¹¹

Umûmî Mufettişlik Teşkiline Dair Kanun yayınlanarak yürürlüğe girmesinden sonra 27 Kasım 1927 tarihinde de 5858 sayılı Umûmî mufettişlerin görev ve yetkilerinin belirtildiği kararname yayınlanmıştır. 17 maddenin yer aldığı bu kararnamede Umûmî mufettişlik kadroları açıklanmış hem de umûmî mufettişlerin görev ve yetkilerine yer verilmiştir. Buna göre umûmî mufettişlerin görev ve yetkileri şunlardır:¹¹²

1) 1164 numaralı kanuna göre Elaziz, Urfa, Hakkâri, Bitlis, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Van Vilayetlerini içine alan bir Umûmî Mufettişlik teşkil edilmiştir. Umûmî Mufettiş İşleri Bakanlığının izni ve Bakanlar Kurulu’nun kararı ile tayin olunur.

2) 1164 numaralı kanunun ikinci maddesi gereğince tanzim edilen Umûmî Mufettişlik kadrosundaki memurlar aşağıda gösterildiği şekilde tayin olunur:

a. Baş müşavir, Umûmî Mufettişin onayı alınmak şartıyla İşleri Bakanlığının izni ve Bakanlar Kurulu’nun kararı ile,

b. Müşavirler, Umûmî Mufettişin onayı alınmak şartıyla Başbakan ile görevinin durumuna göre ait olduğu Bakanın ortak kararnamesi ile,

c. Şube müdürleri, Umûmî Mufettişin izni ve İşleri Bakanının tasdiki ile,

d. Umûmî Mufettişlik kadrosuna dahil Ordu Komutanı Umûmî Mufettişin izni üzerine Millî Savunma Bakanlığınca, Jandarma Komutanı ile güvenlik

¹¹¹ “Umumi Mufettişlik Teşkiline Dair Kanun”, Madde: 3. Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt: 8, s. 1005; Beşikçi’ye göre yasadaki bu hüküm, umumi mufettişlik mıntikasının Tek Parti Yönetimini de aşan bir şekilde kanunlarla değil genel valilikle ve hükümet kararnameleri ile yönetileceği anlamına gelmektedir. Beşikçi, ss. 29-33.

¹¹² UMVSĐT, Madde: 8. Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt:9, s. 21.

memurları Umûmî Müfettişin izni üzerine İçişleri Bakanlığınca,

e. Memurlar ve diğer müstahdemler doğrudan doğruya Umûmî Müfettiş tarafından tayin olunurlar.

3) Umumi Müfettişliğin teşkilatlanması hükümet tarafından sona erdirildiğinde, kadrosundaki tüm memurlar, niteliklerine dahil olmak ve bir üst kademeye atanmak kaydıyla Devlet Memurluğu Kanununun 85 inci maddesi uyarınca çeşitli bakanlık ve komisyonlardan emir alacaklardır. Gerekğinde, genel müfettişin bildirimine göre, genel müfettiş kadrosundan memurların iadesi, atama işlemlerine göre yapılır.

4) Kurul, başdanışman ve müşavirlerden oluşacak olup, genel müfettişte yer alan devlet memurlarının (başdanışman ve müşavir hariç) disiplin cezası gerektiren davranışlarda bulunması halinde, Bakanlar Kurulu Adalet Komisyonu'nun yerine geçecektir.

5) Başmüfettiş, genel müfettiş kadrosundaki yetkilerini kötüye kullanan memurlar hakkında, genel müfettişin uygun göreceği şekilde soruşturma yapar. Yaklaşan sonuçlara göre memur muhakeme yöntemi uygulanır.

6) Başmüfettiş, hükümetin ve bakanların kendi bölgesindeki temsilcisidir. Bu sıfatla, başta vali olmak üzere tüm memurlar kendisine karşı sorumludur ve eylem ve davranışlarını açıklamakla yükümlüdür.

7) Müfettişliğin görev alanına giren iller, valiler ve görevliler, bağlı oldukları acentelere karşı sorumlu olup, kanun ve yönetmeliklere göre verilen görevler başmüfettişliğe devredilir.

8) Başmüfettiş kendi bölgesinde polis ve jandarma gibi güvenlik personelini ordu olarak çalıştırır.

9) Umûmî Müfettiş bölgesi dâhilinde mevcut kuvvetlerin yetersizliğini görürse en yakın yerlerden gerektiği kadar jandarma ve asker birliği teminini İçişleri Bakanlığına malumat vererek sağlar.

10) Umûmî Müfettişlik kanun ve talimatnamesinin kendisine verdiği yetkilerin kullanılmasından ve icraatından hükümete karşı sorumludur. Bu yetkiler Umûmî Müfettişlik kanununun 3.maddesi gereğince aşağıda gösterilmiştir:

a. Asayiş ve inzibatın teminine nezaret etmek,

b. Kanun ve nizamların tamamıyla tatbik ve icrasını devamlı olarak takip ve

gözetimini yapmak,

c. Hakimlere ait şikâyeti gerektiren bir durum oluştuğunda, ilgili kanunları yerine getirmek; Adalet Bakanı'na müracaat ederek bu durumu yine İçişleri Bakanlığına bildirmek,

d. Adalet Bakanlığına güvenlik ve kamu düzeni açısından kusurlu olduğunu düşündüğü herhangi bir dava için kanuna uygun devir işlemlerinin yapılması için başvuruda bulunmak,

e. Bölgedeki ekonomik, sağlık, sosyal, kültürel, kentsel ihtiyaç ve sorunların hızla ilerlemesini ve gelişmesini sağlamak, karşılamak ve bunları en iyi şekilde uygulamak için hazırlanmak,

f. Bölgesi içinde yaşayan halkın şahsi ve tasarrufî haklarını korumak,

g. Halkın barış ve huzur içinde yaşaması ve çalışması, çiftçi ve çiftçilerin toprak sahibi olması için gerekli çalışmaları yapmak,

h. Vali ve memur, bölge valisi ve diğer memurların başı olan, genel ve mahalli idare memurluğu, memur ve memur kadrolarının kanun kapsamındaki görevlerine son vermek,

i. Bölgesi dahilindeki tüm müfettişleri ve maarif müdürlerini, valiler, müdürler ve diğer memurlar gibi göstereceği istikametler dahilinde görev ve faaliyete sevk etmek,

j. Gerektiğinde yabancılarla temas, makamlar ve memurların müteallikasma ait olup Umûmî müfettiş bu konuyla ilgilenmez.

11) Umûmî Müfettiş kamu emniyetini ihlal veya tehdit eden bir durum karşısında gerekli görürse sıkıyönetim ilanını İçişleri Bakanlığından talep eder.

12) Umûmî Müfettiş genel idarede amirlik ve teftiş hakkına sahip olduğu gibi yerel idarelerde de nezaret ve karşılık verme yetkisine sahiptir. Bu noktada valiler, meclisi Umûmîler kararını tasdik ve icra etmeden önce Umûmî Müfettişin rey ve onayını alırlar.

13) Umûmî Müfettiş vilayetler arasında ortak tesis ve idaresine gerekli gördüğü kuruluş ve tesisat için tesis ve idare masraflarının gelirleri ölçüsünde, vilayetler üzerine taksim ve tevzi ederek adi ve fevkalade bütçelerine meclisi Umûmîlerce ithal edilmek üzere valilere tebligatta bulunur. İşbu kuruluş ve tesisatın ortak idare tarzı, Umûmî Müfettişin talimatı dairesinde tanzim edilir.

14) Umûmî Mufettiş İçişleri Bakanlığına asayiş hakkında her gün, bölgesi dâhilinde yapılan icraatların sonucu hakkında her üç ayda bir rapor gönderir. Rapor, içeriğine göre ilgili olan bakanlıklara gönderilir.

15) İçişleri Bakanlığı Umûmî Mufettişlik muamelatı üzerindeki murakabe ve teftiş hakkını uygun göreceği şekilde uygular.

16) Baş müşavir, Umûmî Mufettişin muavin ve müsteşarı olup, Umûmî Mufettişin vereceği yetki ve talimat dairesinde görevini icra eder.

1164 sayılı kanununda Umûmî Mufettişlik için herhangi bir bölge ifade edilmemekle birlikte bu kararnamenin ilk maddesi ile Diyarbakır, Elâzığ, Bitlis, Urfa, Van, Mardin, Siirt ve Hakkâri illerini içine alan bir Umûmî Mufettişlik bölgesi belirlenmiştir.

27 Kasım 1927'de çıkarılan 5858 Sayılı bu kararnameden yaklaşık bir ay sonra, kararnameye zeyl olarak "1164 Numaralı Kanun mucibince teşkil olunan Umûmî Mufettişlik unvanının I. Umûmî Mufettişlik suretinde tadili hakkında" 5977 sayılı yeni bir kararname, 25 Aralık 1927'de kabul edildi.¹¹³ Böylece Elazığ, Urfa, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Van Vilâyetlerini ihtiva eden ve Umûmî Mufettişlik unvanı kadrosuyla beraber I. Umûmî Mufettişlik adını almış ve resmen kurulmuş oldu.¹¹⁴ Ayrıca I. Umûmî Mufettişlik mntikasına yakın olan, emniyet ve asayiş yönünden kritik görülen Bayezit Vilayetinin de I. Umûmî Mufettişlik sınırları içine alınması 13 Şubat 1929'da Bakanlar Kurulu'nca kabul edilmiştir.¹¹⁵

1945 yılında umumi mufettişlerin görev ve yetkilerini düzenleyen yeni bir talimatname çıkarılmış ve yetkileri belirli alanlarda ve oranlarda genişletilmiştir.¹¹⁶ Bu yeni talimatnameyle umumi mufettişlere; bölgelerindeki valilere, yargıçlara, bakanlık mufettişleri hariç merkezden tayin edilmiş tüm memurlara, takdirname, ihtar ve tevbih cezası verme yetkisi verildi. Gerektiğinde herhangi bir memurun ait olduğu Bakanlık ya da Genel Müdürlük emrine kabul edilmesini ilgili makamlara teklif etme hakkı tanınmıştır. Mufettişler yeni talimatnameyle ayrıca Valiler ve bölgelerindeki illerin idare Şube Başkanları hakkında gizli sicil raporları düzenlemek ve ilgili Bakanlıklara göndermek; görevde kalmalarını güvenlik açısından sakıncalı

¹¹³ Düstur, **III. Tertip**, Cilt: 9, s. 44.

¹¹⁴ E. Aydoğan, **Mustafa Kemal'le Trablusgarp'tan Cumhuriyet'e**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008, s. 98.

¹¹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B. Cilt: A.), 030.18.01.02/2.15.20.

¹¹⁶ Düstur, üçüncü tertip, Cilt:26, ss. 215-220.

gördüğü valilerle memurların işten el çektirmek yetkilerine de kavuşmuşlardır.

1945 yılında kabul edilen bu yeni talimatnameyle, umumi müfettişlerin yetkileri, özellikle memurlar üzerindeki yetkileri, önemli oranda arttırılmıştır.¹¹⁷ Talimatname, umumi müfettişliklerin kaldırıldığı tarihe kadar yürürlükte kalmıştır.

3.3.3. Umumi Müfettişliklerin Çalışmaları ve Sağladığı Faydalar

Umumi Müfettişlikler, bölgede asayiş sağlamaya amacıyla kurulduğu için ilk olarak bölgenin güvenliği adına çete faaliyetlerine son verilmiştir. Bölgede gerçekleştirilen teftişler sonucunda tespit edilen çetelerin tekrar ayaklanmaması için toplantı yapılmış ve yapılan toplantıda bölge halkının devlete olan güvenin ve bağlılığının artması için tedbirler görüşülmüştür.¹¹⁸

a. Bölgede ayaklanma çıkaran çetelerle baş edebilmek adına jandarma birliklerinden yararlanma, diğer kıtaları da gerektiğinde sahaya sürecektir şekilde eğitime,

b. Jandarma birliklerinin çetelerle etkin bir şekilde mücadele etmesi için eğitimin sürdürülmesi

c. Bölgede isyan çıkmaması için halkın devlete karşı güvenini yeniden tesis etme,

d. Yerleri belirlenen çeteleri etkisiz hale getirmek için yeni jandarma karakollarının inşa edilmesi,

e. Bölgede aksaklıkların giderilmesi için iletişim altyapısının güçlendirilmesi, bu doğrultuda yatırım yapılması,

f. Çetelerle etkin mücadelede bölge halkından seçilen korucuların jandarma birlikleriyle irtibatının oluşturulması,

g. Halkın sorunlarının yöneticiler tarafından dinlenmesi ve mümkün olduğunca sorunlara çözüm geliştirilmesi,

h. Bölgedeki asayiş probleminin giderilmesi için idari makamlara getirilecek olan kaymakam ve nahiye müdürü seçimlerinde daha dikkatli olunması üst makamlardan istenmiştir.

¹¹⁷ Koçak, ss. 259-271; Özmen, s. 247.

¹¹⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.10.0.0/69.456.1.

Bölgede asayişin dışında kültürel, iskân, eğitim, altyapı, ekonomik faaliyetler, sağlık gibi konularda da çeşitli hizmetler yürütülmüştür. Bu faaliyetleri gerçekleştirirken bölge halkının refah seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmış ve hükümet adına çalışmalar yapılarak bölge ve merkez arasındaki iletişim sağlanmıştır. Umumi müfettişler, bölge ihtiyaçlarının belirlenmesi ve devletin bölgeye hizmetlerinin ulaşmasında önemli bir aracılık rolü üstlenmişlerdir. Kendisi de umumi müfettişlik görevi yapmış olan Abidin Özmen, umumi müfettişliklerin çalışmaları ve bölgeye sağladığı faydaları şu şekilde özetlemektedir:¹¹⁹

- Bölgede yetkili olan umumi müfettişler, hükümet adına maddi ve manevi sorunları kısa sürede çözerek halkın yalnızca hükümete karşı sorumlu olduğu algısını oluşturmuşlardır. Özellikle bölgede baş gösteren çetelerin dayatmalarıyla maruz kalınan cezaların hükümsüz olduğu fikri yerleştirilmiştir.

- Umumi müfettişler, bölgedeki memurun işlerini kanun ve tüzüklere göre takip etmekte ve denetlemektedirler. Bu şekilde herhangi bir usulsüzlük durumunda bağımsız bir denetçinin durumu kontrol altına alacağı mesajı verilmiştir. Bu denetim, halkın işlerinin kanunlara uygun bir şekilde ilerlemesini sağlayarak önemli bir hizmet olarak sunulmuştur.

- Sınır devletlerle ilişkilerin verimli bir şekilde ilerlemesi ve kanuna aykırı durumların oluşmaması için gereken tedbirleri alan umumi müfettişler, sınır emniyeti ve asayişte önemli hizmetler sunmuşlardır. Ayrıca genel müfettişlikler, sınır güvenliğini sağlayan, kaçakçılıkla ilgili işlerden sorumlu birimlerin arasındaki düzenin de sağlayıcılarıdır.

- Bölgedeki idari işlerin ilerletilmesi ve herhangi bir aksaklık durumunda tarafsız bir bakış açısıyla konuya çözüm üretilmesi açısından da umumi müfettişliklerin üstlendiği rol yadsınamayacak öneme sahiptir. Halkla hükümetin arasında köprü vazifesi görmüşlerdir de denilebilir.

- Umumi müfettişler sorumlu oldukları bölgede gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili bünyesinde bulunan uzman müşavirleri görevlendirerek sağlık, eğitim, imar, kültürel faaliyetler, tarım ve veteriner işlerinin iyi işleyip işlemediği konusunda bilgi alarak, gereken takibin yapılması ve ihtiyaç duyulan tedbirlerin alınması konusunda özel bir önem göstermişlerdir.

¹¹⁹ Özmen, s. 242-245.

Umumi müfettişliklerin en önemli faydaları, köyler ve iller arasında ortak bir kalkınma planına yönelme ve imar eksikliğini gidermeye yönelik önemli adımlar atmak olmuştur. Bu faaliyetler bölge halkı adına önemli bir kazançtır. Ayrıca idari birimlerin yetişemediği pek çok iş, umumi müfettişlerin devreye girmesiyle yerine getirilmiş ve eksikliği duyulan birçok alanda iyileştirmeler yapılmıştır.

3.3.4. Umumi Müfettişliklerin Kaldırılması

Umumi müfettişliklerin kuruluş amacı daha çok idari alandaki işlerin yerine getirilmesini sağlamak, bölgenin emniyetini sağlamak olmuştur. Nitekim bir bölgenin gelişmesi ve refah seviyesinin artması için öncelikle güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Tam da bu noktada umumi müfettişlikler devreye sokulmuş ve bölgenin asayişini için yetki verilmiştir. Yürüttükleri sorumluluklar yalnızca idari boyutta kalmamış ve bölgenin refah seviyesini artıracak hizmetlere ön ayak olmuşlardır. Bu amaçla yurdun çeşitli bölgelerinde çağdaşlaşma adımları atılmıştır. Ancak 1948 yılı bütçe görüşmelerinin yapıldığı 1947 yılının Kasım ayında, Umûmî Müfettişliklerin kaldırılması ilk olarak gündeme gelmiştir. Buna göre Umûmî Müfettişliklerin 1 Ocak 1948 tarihinden itibaren sonlandırılacaktı.¹²⁰

Bakanlar Kurulunda Umûmî Müfettişlik (L) cetveline alınarak çalışmalarının durdurulmasına karar verilmiştir. 1951 yılı bütçe görüşmelerinde tekrar gündeme gelen Umûmî Müfettişlikler, “Demokrat Parti Diyarbakır Milletvekili M. Remzi Bucak” tarafından eleştirilerek tamamen kaldırılmaları istenmiştir.¹²¹ Bucak, Umûmî Müfettişliklerin 1951 yılı bütçesi içerisinde yer almasını eleştirerek:

İtiraf edeyim ki bu maddeyi (Umûmî müfettişlik giderlerine ait madde) gördüğüm zaman yüreğim titredi. Bu memleketin siyasi İdarî tarihinde kapkara bir leke olarak yer almış olan Umûmî Müfettişlerin masraf bütçelerine, bir lira dahi olsun, Demokrat Parti Hükümetinin ilk bütçesinde bir paranın yer almış olması bendenizi üzüntüye sevk etmiştir. Maalesef biz bu tavrımızla başımıza Demokles'in kılıcı gibi durmakta olan bu kurumun karşımızda durmasını istemiyoruz.

Diyerek bu kuruma ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir.¹²²

¹²⁰ Koçak, ss. 275-276.

¹²¹ Taş, Umumi Müfettişlikler, s. 134.

¹²² Taş, Umumi Müfettişlikler, s. 134.

Hükümet bu hususun merkez ve taşra teşkilatı ile ilgili bir kanun ile düzenleneceğini ve bu kanunla Umûmî Müfettişliklerin tamamen ortadan kaldırılacağını planlamıştı. M. Remzi Bucak, 24 Ocak 1952’de Umûmî Müfettişlik kurumunun kaldırılmasını içeren kanun teklifini TBMM'ye sunmuştur. Bucak gerekçe olarak da Umûmî Müfettişliklerin bölgelerinde hiçbir ilerleme kaydedemediklerini, vatandaşlara huzur yerine korku verdiklerini ve siyasi tarihimize iğrenç ve korkunç sayfalar eklemekten başka bir eylemlerinin olmadığını ileri sürmüştür. Umumi müfettişlerin yaptıkları hizmetler ve bu hizmetlerin bölge halkına sağladığı yararlar biliniyor olmasına karşın M. Remzi Bucak, Umûmî Müfettişlerin faaliyetlerini ya takip etmemiş ya da yapılan olumlu çalışmaları görmemezlikten gelmiştir. Bucak’ın Umumi Müfettişliklerin kaldırılmasıyla ilgili kanun teklifi, Meclis tarafından haklı ve uygun bulunarak Cumhuriyet tarihinin önemli ve yararlı kurumlarından biri olan Umûmî Müfettişlikler, 21 Kasım 1952’de 5990 sayılı yasa ile kaldırılmıştır.¹²³

3.4. UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Umumi Müfettişliklerin, ağaların dönemine son vererek yeni nesilleri okullarda yetiştirmek, çağdaşlaşma adımları atmak, tarım, hayvancılık, ticaret gibi ekonomik faaliyetleri canlandırmak, imar inşasına destek vermek, bölgede yürütülen iş ve işlemlerle ilgili denetimi sağlarken bir taraftan da halkla hükümet arasında köprü vazifesi kurmak, sınır güvenliğinin sağlayan birimler arasındaki iletişimi güçlendirmek, maddi ve manevi emniyeti oluşturmak amacıyla kurulduğu bilinmektedir. Umumi Müfettişliklerinin, bölgeyi kalkındırma ve diğer bölgelerle bütünlük oluşturarak, halkın güvenliği ve genel düzenini temin etmek için kurulan “Olağanüstü Hal Bölge Valilikleri” olduğu da belirtilmektedir.¹²⁴ Bu kuruluşlar genellikle bölgenin kalkındırılması ve bölgeler arasında görülen eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla, Doğu Anadolu’nun merkezi otoriteye uzak ve ulaşımın zor

¹²³ Taş, ss. 135-137.

¹²⁴ M. Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Yol Yayınları, Ankara, 1974, ss. 49-50.

olması dikkate alınarak kurulmuşlardır.¹²⁵ Nitekim kuruluş amaçlarına hizmet ettikleri de bizzat umum müfettişliği görevi yapan kişilerce ifade edilmektedir.

Umumi Müfettişlikleri tarafından yapılan çalışmaları daha geniş bir açıdan değerlendirmek için faaliyet raporu örneklerine bakılması gerekir. Rapora göre: Başbakan İsmet İnönü tarafından gerçekleştirilen Doğu gezisinde Dersim civarındaki Umum Müfettişliklerinin bölgenin istikrarını sağlamayı başaramadığı görülmüş ve burada düzenin sağlanması için 6 Ocak 1936'da 23823 sayılı kararname ile "Tunceli Kanunu" ismiyle anılan "Dördüncü Umum Müfettişliği" kurulmuştur.¹²⁶ 6 Haziran 1936 tarihinde ise Elâzığ, Tunceli, Bingöl vilayetleri, Tunceli merkez kabul edilerek Dördüncü Genel Müfettişlik Bölgesine dahil olmuştur.

10.1.1936 tarihindeki bir belgeye dayanarak, icra vekilleri heyeti tarafından 229 sayılı tezkere ile 8. Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın, Dördüncü Umum Müfettişliğine tayin edildiği belirtilmektedir.¹²⁷ Vali Komutan şeklinde Tunceli'ye atanan Korgeneral Alpdoğan'ın, buraları kalkındırmak amacıyla birçok çalışmada bulunduğu, özellikle çevreyle bağlantıları daha kolay hale getirmek için yol yapımlarına önem verdiği görülmektedir.

"Dördüncü Umum Müfettişlik Bayındırlık ve İmar Dosyası" incelendiğinde öncelikle "Elaziz-Hozat-Pülür yolları", "Mazgirt Köprüsü-Nazimiye-Pülümür yolları", "Gülüşkür-Pertek-Süngeç Köprüleri", "Pülümür ve Pülür kışlaları", "Hükümet Konakları" ve karakolların yapıldığı, bu faaliyetler için 1.000.000 lira ödenek verildiği görülmektedir. Bunlarla beraber Mazgirt-Nazimiye yolundan Pülümür'e kadar uzaması planlanan şose yapımı için de ek kaynak istenmiş, yaşanan maddi imkânsızlıklar nedeniyle diğer çalışmalardan kesintiye gidilerek gerçekleştirilmesi istenmiştir.¹²⁸

Maddi imkânsızlıklar ve kısıtlı ödeneklere rağmen kalkındırma faaliyetlerinin sürdürüldüğü görülmektedir:

- Pülümür zabıt ve kâtip evleri 40.000 lira,
- Pülür zabıt ve kâtip evleri 40.000 lira,

¹²⁵ Özmen, s. 238-245; N. E. Keskin, **Türkiye'de Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi**, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009, s. 398.

¹²⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.61.1.8; S. Öztürk, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s. 58.

¹²⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.02.61.2.12.

¹²⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.71.469. 5-3.

- Açılacak mekteplerin daimi masraflarına yardım 32.000 lira,
- Mekteplerin inşa masrafları 68.000 lira,
- Bingöl hükümet konağı 50.000 lira,
- Sulama işleri 60.000 lira,
- Elaziz hastanesi 100.000 lira,
- Telefon inşası 10.000 lira,
- Yeni ve eski kaza hükümet konakları ile karayolları inşası 100.000 liradır.¹²⁹

Ankara Hükümeti tarafından “Tunceli” adında yeni bir il kurulmuş ve bu ilin her açıdan imar ve iskânı sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca burada yaşanan istikrarsızlığın engellenmesi, merkeze bağlanması ve otorite boşluğunun doldurularak aşiret sisteminden devlet otoritesine bağlı kalınması için, Tunceli’nin yeniden oluşturulması sağlanmıştır. Bunun yanında “Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon ve Ağrı” vilayetlerinin dahil olduğu “Üçüncü Umumi Müfettişliği” kurulması sağlanmıştır.¹³⁰ “7 Aralık 1935 tarihli ve 2/3465 sayılı kararname” ile Üçüncü Umumi Müfettişlik bünyesindeki teşkilat kadrosunun onayı gerçekleştirilmiştir. “23 Aralık 1935 tarih ve 2/3736 sayılı kararname” ile de, Üçüncü Umumi Müfettişliğin 1935 yılındaki giderleri için 54.760 TL ödenek ayrılmıştır.¹³¹

“23 Ağustos 1935 tarih ve 2/3200 sayılı kararname” ile Üçüncü Umumi Müfettişi olarak Tahsin Uzer tayin edilmiştir.¹³² 1878 yılında Selanik’te dünyaya gelen Hasan Tahsin Uzer’in, İstanbul İdadisinden sonra Mülkiye mektebini bitirdiği ve bazı devlet hizmetlerinde görev aldığı görülmektedir. Çok hareketli geçen I. Dünya Savaşı döneminde Erzurum Valiliği görevi yapan Tahsin Uzer büyük hizmetler gerçekleştirmiş, Erzurum haricinde yapmış olduğu Van, Suriye valiliklerinden dolayı da bölgeyi en iyi tanıyan devlet adamlarından biri olmuştur. Erzurum’u bayındır hale getirip, yeni bir mahalle oluşturması için kendisine 1.000.000 lira ödenek verilmiştir. Yaptığı ilk faaliyet ise bürokratik engellere

¹²⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.71.469.5-4.

¹³⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/57.70.15.

¹³¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/57.70.16.

¹³² İçişleri Bakanlığı Arşivi, Hasan Tahsin Uzer Sicil Dosyası, ss. 515-516

takılmadan ve çalışmaları tek elden hızlıca gerçekleştirmeyi sağlayacak bir rapor hazırlayıp, Ankara'ya sunmak olmuştur.¹³³ Vazifeye başladıktan sonra ise gerçekleştireceği faaliyetlere yönelik bir kanun layihası hazırlayarak İsmet İnönü'ye takdim etmiştir:

Madde I. Umumi Müfettişler, mıntıkası dâhilinde Hükümetin vekili ve bütün vekillerin mümessilidir. Bu sıfatla başta valiler olmak üzere bütün memurlar kendisine karşı mesul ve gördükleri işlerden ve yaptıkları icraattan izahat ve hesap vermeğe mecburdurlar.

Madde III: Umumi Müfettiş, polis ve jandarma kıtaları gibi zabita ve silahlı kuvvetleri ve mıntıkası içindeki asker kuvvetlerini icra kuvveti olarak kullanabilir... vs.

Doğu vilayetlerinde esasında herhangi bir güvenlik zafiyeti bulunmadığını ancak aşiret sisteminden vazgeçmek istemeyen 25 civarında ailenin olduğunu ve bu ailelerin isteklerinin halk tarafından da hoş karşılanmadığını, bu ailelerin batıya nakledilmelerinin doğru olacağını ve onlardan kalan arazilerin ise devlet tarafından istimlak edilip halka dağıtılmasıyla buradakilerin topraklarına bağlı kalacağını bildirmiştir.¹³⁴ O yıllarda sıkça görülen trahom, frengi, verem gibi hastalıklara yönelik tedbirler alınması gerektiğini belirten Tahsin Uzer, il ve ilçelerde bildirilen rakamların çok üzerinde bu hastalıkların görüldüğünü ve Üçüncü Umumi Müfettişliğin dairesi içinde görülen bu hastalıklara yönelik daha ciddi bir sağlık mücadelesinin gerektiğini söylemiştir. Trabzon Valisi ve Dr. Fuat ile görüşmeler yaparak, Trabzon ilinde 150 yataklı bir verem hastanesinin inşasına dair karar çıkarılmıştır.¹³⁵ İlerleyen süreçte “Umumi Müfettişlik Grup İnşası” isminde bir imar ve iskân çalışmalarına başlanmıştır. Bu imar planı kapsamında “Umumi Müfettişlik, Kolordu Kumandanlığı, Jandarma Müfettişlik ve Kumandanlığı, Halkevi, Posta ve Telgrafhane, İnhisarlar Başmüdürlüğü, otel, lokanta, gazino, Müfettişi Umumi, Kolordu Kumandanı ve Müstahkem Mevki Kumandanı evleri, çift apartmanlı 21 adet memur ve subay evi ve bir ilkokul” yer almaktadır.¹³⁶

Tahsin Uzer tarafından müfettişlik yaptığı mıntıkaya kazandırılan çalışmalar “Trabzon'da et ve soğuk hava deposu, balık yağı, Erzurum'da iplik fabrikası, suni gübre fabrikaları, Murgul bakır ve kuvars madenlerinin yeniden işletilmesi, Kars,

¹³³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,030.10.68.452.2.

¹³⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10/70.468.8.

¹³⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490 01 648 151 1/10-12.

¹³⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10/71.467.2.

Iğdır, Erzurum’da ihracat - ticaret birlikleri, kooperatifler, Iğdır Ovası’nda pamuk üretimi, Iğdır bölgesine Serdarabat Barajı’nın fonksiyonel hale getirilmesi, Erzurum’da şeker fabrikası soğuk et ve konserve fabrikası, Rize ve Çoruh illerinde iskeleler” şeklinde sayılabilir.¹³⁷

Umumi Müfettişlerin seçimine Hükümet tarafından büyük önem verilmektedir. Tahsin Uzer’in Üçüncü Umumi Müfettişliğine getirilmesinde, onun bölgeyi iyi tanması ve idareci olarak bölgede gerçekleştirdiği faaliyetlerin başarılı olması etkili olmuştur. Aynı şekilde Birinci Umumi Müfettişi olan Abidin Özmen’in Doğu Anadolu’da yıllarca vazife aldığı görülmektedir. Yaşadığı tecrübeler kendi ağzından şu şekilde aktarılmıştır:

1924 senesinde Şeyh Sait isyanında örfî idare bölgesinde Birecik Kaymakamı idim. Ve 926-927 de Diyarbakır’da örfî idare âmiri olan Üçüncü Ordu Müfettişinin yanında Mülkiye Müfettişi olarak Mülkiye Müşaviri idim. 1928. 29, 30, 31 senelerinde de Bitlis ve Muş Valiliklerinde bulundum. 15 aydan beri de Umumî Müfettişlik ödevini ifaya çalışıyorum. Görülüyor ki, doğu vilâyetlerimizde meydana gelen birçok hadiseleri, yakından seyretmek veya içinde bulunmak suretiyle kendime göre tahlil etmiş bir haldeyim.¹³⁸

Umumi Müfettişlerine ait bir başka ortak özellik de Mustafa Kemal Paşa tarafından güvenilen kişiler arasında olmalarıdır. Diyarbakır Milletvekili olduğu dönemde Birinci Umumi Müfettişliğine tayin edilen İbrahim Tali’nin de Mustafa Kemal ile beraber Samsun’a çıktığı bilinmektedir. İbrahim Tali, Birinci Umum Müfettişi olduktan sonra kendi mıntıkasında büyük işlere imza atmış, bölgenin kalkındırılması için bayındırlık ve iskân alanında çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Vazifeye atandıktan sonra ilk olarak “Diyarbakır-Bitlis-Van ve Bitlis-Muş-Diyarbakır-Mardin-Urfa” yollarının yapımına özen göstererek bu yollar üzerinde “Garzan, Gezer, Pasur, Hacikamil, Anbarçayı, Pisyar köprüleri”nin kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca inşaatlar da başlatılarak “Diyarbakır’a 236 liraya Umum Müfettişlik dairesi, 26 liraya Nafia Dairesi, Kız Sanat Okulu, Erkek Sanat Okulu, 100 liraya Halkevi, Vilayet konağı, soma fabrikası, üç katlı numune hastanesi, ipek böcekçilik okulu, bir lise, bir ilkokul, 8 karakol, Lice’de yeni bir belediye” yapılmıştır. Yine vilayet çevresine göçmen köyleri kurdurmuş ve iskânlarını gerçekleştirmiştir. Diyarbakır’da şehrin içine su boruları çekilerek, çok sayıda yere

¹³⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10771.465-7.

¹³⁸ Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, **I. Genel Müfettişlik (Haz.)**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939, s. 137

çeşme yapılması sağlanmıştır. 250 bin lira harcanarak bir elektrik santralinin kurulması gerçekleştirilmiştir. İran ve Irak hattı şeklinde iki farklı güzergâha sahip demiryollarının kurulmasını sağlamıştır.¹³⁹

Yapılan faaliyetlerin haricinde Umumi Müfettişliklerle ilgili yapılan eleştirilere yer vermek konuya yönelik değerlendirme açısından önem taşımaktadır. Cumhuriyet tarihinde fiilen 20 sene hukuken 25 sene kurum olarak varlığını sürdürmüş olan Umumi Müfettişlikler, güvenlik meselesi, sosyal ve ekonomik nedenlere yönelik kurulmuş olmasına rağmen bölgede ele aldığı geniş yetkileri kötüye kullandığı yönünde görüşlere rastlanmaktadır. Genellikle “Doğu Anadolu Bölgesinde kurulan ilk Umumi Müfettişlik” ile ilgili önemli suçlamalar yapılmaktadır. 26 Aralık 1952 yılındaki TBMM oturumunda Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen ile alakalı iddialar gündeme gelmiştir. Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci, öldürülen vatandaşlarla ilgili hükümetin fikri ve bu konuda yürütülen soruşturmanın durumu hakkında cevap istemiştir. Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ tarafından yapılan açıklamada, “dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Birinci Ordu Müfettişi Orgeneral Kazım Orbay, Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen, Diyarbakır ve Mardin valileri ile Yedinci Kolordu Komutanı arasında bir toplantı yapıldığı” belirtilmiştir. Bu açıklamadan sonra tekrar söz alan Ekinci, “anayasaya, mahkemelere ve adalet sistemine rağmen bir müfettişin aldığı emir üzerine istediği kişiyi jandarmalara teslim edip öldürtebildiğini” söyleyerek öldürülen diğer vatandaşlarla ilgili de örnekler vermiştir.¹⁴⁰ Meclis’e getirilen tezkerede, Abidin Özmen’in Birinci Umumi Müfettiş olarak görev yaptığı sırada Diyarbakır’da 37 kişinin öldürüldüğü iddiası yer almaktadır.¹⁴¹ Dolayısıyla Umumi Müfettişlikler, bölgedeki emniyetsizliğin sebebi olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda Umumi Müfettişliklerle ilgili devletin kendisine verdiği yetkiyi kötüye kullanarak suça bulaşmış olması yönündeki iddiaların detaylandırılmasına ihtiyaç vardır. Diğer bir konuda bölgelerde yapılan iyileştirme faaliyetlerinde yolsuzluk iddiasıdır. Bu konunun da derinlemesine araştırılması ve ele alınması gerekmektedir.

¹³⁹ T. Korhan, Cumhuriyet Döneminde Umum Müfettişlikleri ile İlgili Bir Değerlendirme, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 7, s. 140.

¹⁴⁰ TBMM ZC, Dönem 9, Cilt 18, Toplantı 3, 26 Aralık 1952.

¹⁴¹ TBMM ZC, Dönem 9, Cilt 19, Toplantı 8, 9 Ocak 1953.

Genel olarak değerlendirildiğinde ikinci ve üçüncü Umumi Müfettişliklerin daha yapıcı ve katkı sağlayıcı çalışmalar yaptığı; birinci ve dördüncü müfettişliklerin ise güvenlik meselesiyle ilgilendiği ve bu konuda devlet adına orantısız güç kullandığı ifade edilebilir.

SONUÇ

Ortaya konulan çalışmada koruculuk sisteminin ülkemizde nasıl geliştiğine yönelik gelişmeler ve yasal süreçler anlatılmış olup, koruculuk faaliyetlerini nedenleri, bölgesel ve ülkesel anlamda neler getirdiği, hangi sorunlara çözüm olduğu ve koruculuk sisteminin tarihsel süreçte nasıl evirildiği anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmaya başlarken öncelikle olağanüstü hal durumunun ne olduğu, ardından köy koruculuk sisteminin anlatılması ve yasal dayanakları, faydaları hakkında gerekli bilgi akışı sağlanmaya çalışılmıştır. Kürt sorununun koruculuk sistemi üzerindeki yansımaları ve getirdiği sorunlar üzerinde durulup Hamidiye Alaylarının koruculuk üzerindeki etkileri aktarılmıştır. Son olarak tarihsel süreçte koruculuğun dayanak noktalarından olan umumi müfettişliğin tarihsel süreci açıklanarak sonuç ve tartışma kısmı oluşturulmuştur.

Koruculuk sistemi ülkemizde 1990'lı yıllardan sonra oldukça fazla artış gösteren terör örgütü faaliyetleri sonucunda, başta Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere bu bölgelerdeki sorunların giderilmesi amaçlanarak politika ve güvenlik çerçevesinde atılmış bir adımdır. Atılan bu adım bölgede faaliyet gösteren PKK terör örgütü başta olmak üzere diğer gruplar için de olumsuz bir gelişme durumundadır.

Korucuların faaliyet alanları ve statüleri ilerleyen yıllarda yasalar çerçevesinde düzenlenerek etkinlikleri arttırılmıştır. Bu sayede bölgede rahatça hareket imkânı bulunan terör gruplarının etkinliği önemli ölçüde azaltılabilmektedir. Bölgede yaşayan halkın sosyo-kültürel anlamda bulunduğu karmaşa ortamı daha sakin bir yapıya kavuşmuş, büyük bir sorun olan güvenlik kavramı sosyal yaşamı etkilemeyecek düzeyde iyileştirilmiştir.

Köy korucuları seçilirken veya tercih edilirken daha çok bulunan konumda ikamet eden kişilerin öncelikte olmasıyla yapılan seçimlerle belirleniyorlardı. Halkın içerisinde korucu olmak isteyen kişilerde uygun şartlar sağlanıyorsa öncelik hakkı bulunuyordu. Bölge halkı içerisinde seçilen kişiler hem kendi güvenliklerini sağlamak hem de koruculuk vasfı ile bir ekonomik kazanç sağlamaktaydı. Seçilen kişilerin bölgenin coğrafi özellikleri ve etnik yapısını durum itibarıyla bilmeleri de en önemli neden sayılmaktadır. Korucuların en önemli görevleri bu alan hakkındaki

bilgileri sayesinde kolluk kuvvetlerinin ve askeri unsurların alandaki etkinliğini arttırmak için sağladıkları bilgi akışıdır.

Tüm bu nedenler bölgede terör faaliyetlerinde istatistiksel olarak zirvede yer alan PKK terör örgütü ile korucular arasında uzun yıllar varlığını hissettiren bir çatışma ortamı oluşmuştur. Korucuların, güvenlik konusunda bu kadar etkili olması PKK terör örgütü açısından dikkat çekici bir hal almış ve bu durum bir tehdit olarak görülmüştür. Tehdit olarak görülen koruculara karşı terör örgütünün saldırıları başlamış ve fazlaca sayıda korucu şehit edilmiştir. Koruculuk faaliyetlerinin diğer bir basamağı da bölgedeki aşiretlerin varlığı olmuştur. Bazı aşiretler koruculuk sisteminin kurulma öncesinde de devletle işbirliği içerisinde olup koruculuk faaliyetlerine destek sağlamışlardır.

Bu anlamda koruculuk faaliyetlerinin bölgeler içerisinde oldukça fazla olumlu etkileri olmuştur. Ancak bölgenin etnik yapısı dikkate alındığında, bölgede PKK terör örgütü tarafından da kullanılan Kürt sorunu başlıklı bir algı oluşturulmuştur ve elde edilen sonuçlar gösteriyor ki başarı elde edilmiş çalışmalar bulunmaktadır. Kürt sorunu Türkiye Cumhuriyeti Devleti için bir parçalayıcı unsur olarak, bölgenin karma etnik yapısı içerisinde karmaşa yaratmak ve bunu uluslararası bir kriz haline getirip, ülke topraklarının bütünlüğünü bozmaya yönelik bir hamle olduğu değerlendirilebilir. Terör olaylarının temelinde yatan bu sorun aslında ülkemizde bir sorun olarak görülmemektedir. Bunu bir sorun haline veren bölgedeki sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yaşantının diğer bölgesel yapılar içerisindeki yerinde geri planda kaldığının düşünülmesidir.

Böyle bir düşünce yapısı koruculuk faaliyetlerinde de elbette sorunlar oluşturulmuş, pek çok kez korucular Kürt sorunu üzerinden zor durumda bırakılmaya çalışılmıştır. Bölgede koruculuk faaliyetlerinin bu sorunu görmezden geldiğini devletin bu soruna bir çözüm bulamadığından koruculuk faaliyetlerine yön verdiği gibi düşünceler halka aktarılmaya çalışılmış ve bir çatışma ortamı oluşturulmuştur.

Korucular tarafından PKK terör örgütü bölge içerisinde halkı parçalamaya ve yağmalamaya çalışan bir algı olarak görülmüştür. Bu nedenle pek çok korucu gönüllü olmakla beraber gerekli eğitimleri alarak, gerektiğinde askeri görevlerde de kendilerine yer bulmuşlardır. Ancak yine de farklı düşünce yapısında olup devletin gerekli olanaklarını sunmadığını, bölgenin yeteri kadar kalkındırılmadığını düşünüp

saf değiştiren korucular da olmuştur. Bununla beraber PKK terör örgütü açısından korucular ise bölgede oluşturulan çatışma ortamı içerisinde cephede önlerine çıkan ilk engellerdi bu nedenle bu gücü aşmak için kullandıkları yöntemler genelde aile üzerine oluyordu ve kötü sonuçlar oluşabiliyordu. Pek çok korucu bu anlamda şehit edilmiştir.

Köy koruculuk sisteminin tarihi geçmişine baktığımızda aslında Osmanlı Devleti'nin son döneminde oluşturulan Hamidiye Alayları ile benzer özellikler gösterdiklerini hatta temellerinin bu oluşum olduğunu görmekteyiz. Hamidiye Alayları oluşturulurken bölgedeki aşiretler ile yapılan anlaşmalar ile eğitilmiş ve silahlı bir bölge halkı ile bölgenin güvenliği sağlanmak istenmiş aynı zamanda da bölgede çoğunlukta bulunan Kürt halkına yönelik olumlu bir yaklaşım içerisinde olunmuştur. Aynı durum koruculuk sistemi içinde geçerlidir gerek aşiretler gerekse bireysel yapılan anlaşmalar ile eğitilmiş kişiler veya birlikler ile bölgesel güvenlik sağlanmak istenmiş ve Kürt sorununa bir çözüm getirilerek bölgedeki terör faaliyetleri ortadan kaldırılmak istenmiştir.

Buna benzer diğer bir adımsa Umumi Müfettişlikler olmuştur. Kuruluş nedenleri özellikle doğu bölgelerinde yaşanan isyanlar sonucunda iç düzenin bozulması ve bir çatışma ortamının oluşması engellenmek istenmektedir. Bu nedenle kurulan umumi müfettişlikler ilk Osmanlı Devleti'nde etkinliğine başlamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da 1924 Anayasasında görev ve yetkileri genişleyerek daha geniş bir anlam kazanmıştır. Asıl amaçları bölgesel asayişi sağlamak olan kurum, güvenlik kavramının oluşturulması için temel olacak niteliktedir. Kurulmasını tetikleyen en büyük unsur Hamidiye Alaylarında olduğu gibi bölgede yaşanan Kürt Sorunudur. Atılan adımlar ve değiştirilen hak ve yetkiler ile geniş bir yönetim alanına sahip olan umumi müfettişlikler bölgesel emniyetin sağlanmasında ve isyanların bastırılmasında başrolde oynamıştır. Umumi Müfettişlikler kuruldukları 1927 yılından 1952 yılına kadar yirmi beş yıl boyunca dört bölgeyi kapsayıcı şekilde görevlendirilmişlerdir.

I. Umumi Müfettişlik 1927 yılında TBMM tarafından kabul edilen yasa ile resmîleştirilmiştir. Merkez üssü Diyarbakır olan Müfettişlik, Elazığ, şanlıurfa, Bitlis, Van, Siirt ve Mardin illerini de içine alan bölgeyi temsil ediyordu. Bölgenin ilk müfettişlik görevi İbrahim Tali Öngörün' e verilmiştir. II. Umumi Müfettişlik

Trakya’da baş gösteren olaylar neticesinde Edirne merkez üssü olmak üzere “Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale’yi kapsayan” bölgede kurulmuştur. III. Umumi Müfettişlik ise merkezi Erzurum olan “Kars, Gümüşhane, Trabzon, Erzincan ve Ağrı illerini kapsayan” bölgede 1927 yılında kurulmuştur. Son olarak IV. Umumi Müfettişlik 1936 yılında merkezi Tunceli olan “Tunceli, Bingöl ve Elazığ illerini kapsayan” bölgede İsmet İnönü’nün doğu ziyaretleri sırasında bölgedeki asayişsiz durumları görmesi üzerine kurulmuştur. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen 1952 yılında tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.

Koruculuk Sistemi ve Umumi müfettişlik kavramı temelde aynı gibi gözükse de birbirlerinden pek çok noktada ayrılabilirler. Örneğin koruculuk sisteminde bölgesel aşiretler bölgesel yönetim anlamında fazlaca söz hakkına sahip olmalarından dolayı sisteme entegre edilmiş iken, bu durum umumi müfettişliklerde önüne geçilmek istenilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruculuk sistemi minör anlamda jandarmaya, ilçede kaymakama, ilde ise Vali’ye bağlı iken Umumi Müfettişliklerin görev alanındaki tüm askeri birlikler ve Vali görevleri hakkında Umumi Müfettişe izahat vermeye mesuldür. Koruculuk sisteminde etkin olan aşiretler, umumi müfettişliklerde karşımıza çıkmaya bile, Umumi Müfettişliğin temelini oluşturan Hamidiye Alaylarında oldukça etkinlerdi. Koruculuk sistemi ve Hamidiye Alayları Kürt aşiretler ve halktan oluşurken, Umumi Müfettişlikler belirli kademelerde görev alan üst düzey yöneticiler ve deneyimli memurlardan oluşmaktadır. Koruculuk paramiliter bir teşkilat iken Umumi Müfettiş bölgede en üst yetkili kişidir. Aynı zamanda, koruculuk sistemi bireysel görevler yükleyerek ilk amacı terör sorununa bir çözüm olarak bölgesel güvenlik ve ekonomik kalkınma yer alırken, Umumi Müfettişlik’te ise görev bölgesel düzenin sağlanması ve toplumsal yapının devamlılığı için denetim mekanizmasının her alanda sağlanması olarak gösterilebilir.

Umumi Müfettişlikler ve Koruculuk Sistemi karşılaştırması yapıldığında benzer yönler olarak önümüze; her iki sistem de doğu bölgelerinde yaşanan isyanlar sonucu iç düzenin bozulması, çatışma ortamının oluşmasını engellemek için doğu bölgelerinin merkezi otoriteye olan uzaklığı sebebiyle, ulaşımın da zor olmasından kaynaklı güvenlik ve asayiş sağlama maksadıyla kuruldu. İkisinin de kurulmasını tetikleyen bir diğer unsur da bölgede yaşanan terör sorunudur. İkisi de bölgede

isyanların bastırılmasında önemli rol oynamıştır. Kurulurken buldukları bölge içerisinde iç güvenlik durumunu kontrol altına almak ilk amaçları olduğu gibi bununla beraber sosyal yaşam alanları içerisinde halkın daha serbest hareket imkânına sahip olmasını sağlamak da diğer amaçları arasındadır. Devamında buldukları bölgede ekonomik olarak istihdam olanakları yaratarak sosyo-ekonomik anlamda bölgesel bir kalkınma aracı olmak da iki sistemin benzer özellikleri arasındadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları:

- 1- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B. Cilt: A.), 030.18.01.02/2.15.20.
- 2- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.68.452.2.
- 3- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.71.469. 5-3.
- 4- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.71.469.5-4.
- 5- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10/70.468.8.
- 6- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10/71.467.2.
- 7- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10771.465-7.
- 8- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.02.61.2.12.
- 9- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.61.1.8
- 10- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/57.70.15.
- 11- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/57.70.16.
- 12- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490 01 648 151 1/10-12.
- 13- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.10.0.0/69.456.1.
- 14- Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt: 1.

- 15- Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt: 9.
- 16- Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt: 26.
- 17- İçişleri Bakanlığı Arşivi, Hasan Tahsin Uzer Sicil Dosyası
- 18- Resmi Gazete 1-7 Şubat 1337 Kanun No:85.
- 19- Resmi Gazete, “Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun ile Ek ve Tadillerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun”, Sayı: 8270, 29 Kasım 1952.
- 20- Resmi Gazete, Sayı: 634, 16 Temmuz 1927.
- 21- Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun, Madde: 3. Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt: 8.
- 22- TBMM ZC. Birinci Devre, Cilt: 5, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, ss. 414- 15.
- 23- TBMM ZC, Birinci Devre, Cilt: 7.
- 24- TBMM ZC, Birinci Devre, Cilt: 7.
- 25- TBMM ZC, Birinci Devre, Cilt: 13.
- 26- TBMM ZC, Dönem 9, Cilt 18, Toplantı 3, 26 Aralık 1952.
- 27- TBMM ZC, Dönem 9, Cilt 19, Toplantı 8, 9 Ocak 1953.
- 28- UMVSĐT, Madde: 8. Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt: 9.
Araştırma ve İncelemeler:

Arslan, Ali. “**Anadolu Fevkalade Müfettişi-i Umumiliği IV. ve V. Damat Ferit Hükümetlerinin Anadolu’daki Yönetimi Büyük Millet Meclisi’nden Geri Alma Teşebbüsü 1920**”, Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 16, ss. 443-450.

Aybars, Ergün. **Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları**, Türk Dünyası Araştırması Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

Behlülçil, Mevahir. **İmparatorluk ve Cumhuriyet Dönemlerinde İllerimiz**, BDS Yayınları, İstanbul, 1992.

Beşikçi, İsmail. **Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi**, Belge Yayınları, Ankara, 1990.

Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, **I. Genel Müfettişlik (Haz.)**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939.

Daver, Bülent. **Fevkalade Hal Rejimleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, 1961

Erdal, Aydoğan. **Mustafa Kemal ile Trablusgarp’tan Cumhuriyet’e**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008.

Goloğlu, Mahmut. **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Yol Yayınları, Ankara, 1974.

Güvenç, Orhan. **İdare Teşkilatımız**, İdare Dergisi, Sayı: 182, 1946.

Karabekir, Kazım. **İstiklal Harbimiz**, Cilt: 2, Emre Yayınları, İstanbul, 1993.

Karabekir, Kazım. **Paşaların Kavgası**, İstanbul, Truva Yayınları, 1995.

Keskin Ertürk, Nuray. **Türkiye’de Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi**, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009.

Kışlalı, Ahmet Taner. **Siyaset Bilimi**, İmge Kitapevi, Ankara, 1996

Kızmaz, Zahir. **Köy Korucularının Kürt Sorunu ve PKK Örgütü Konusundaki Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ, 2016

Koca, Hüseyin. **Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları**, Mikro Yayınları, Konya, 1998.

Koçak, Cemil. **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Korhan, Tuğba. **Cumhuriyet Döneminde Umum Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 7, ss. 134-43.

Önder, Mehmet Seyhan. **Geçici Köy Korucuları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ, 2013

Özmen, Abidin. **Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce**, İdare Dergisi, Sayı: 184, 1948.

Öztürk, Saygı. **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.

Somel, Selçuk Akşin. **Osman Nuri Paşa'nın 17 Temmuz 1885 Tarihli Hicaz Raporu**, Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 29, 1996.

Şimşek, Halil. **Geçmişten Günümüze Bingöl ve Doğu Ayaklanmaları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Şimşir, Bilal N. **Kürtçülük II**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2007.

Şimşir, Bilal N. **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)**, Cilt: 2, TTK, Ankara, 2000.

Taş, Fahri. **Vilâyat-ı Şarkıyye Islahatı ve Genel Müfettiş Nicolas Hoff**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 14, 1998, ss. 923-68.

Taş, Serap. **Umumi Müfettişlikler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1997.

Tunçay, Mete. **Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

Yeşiltuna, Serap. **1934 İskân Kanunu ve Türk Basınındaki Yansımaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006.

Yeşiltuna, Serap. **Atatürk ve Kürtler**, İleri Yayınları, İstanbul, 2007.

Yılmaz, Ayfer Genç. **Devlet Kapasitesi ve Umumi Müfettişlikler Altyapısal İktidarın Yerelde İnşası**, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 2013.

Yokuş, Sevtap. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimi ve Anayasa Şikâyetine Etkisi**, Ankara, 1996.

Zeki, Sarıhan. **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt: 3, TTK, Ankara.

1164 Sayılı Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun, TBMM Kanunlar Dergisi, Sayı: 5, 25 Haziran 1927.